

Aproximació a l'estructura agrària de la comarca de Bages en el segle XVIII i primera meitat del segle XIX

Llorenç Ferrer i Alòs

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història

APROXIMACIO A L'ESTRUCTURA AGRARIA DE LA COMARCA DE BAGES EN EL
SEGLE XVIII I PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XIX.

Director: Dr. Emili GIRALT I RAVENTOS

Llorenç FERRER I ALOS
Memòria de Doctorat
Desembre de 1984

D/ Les causes de rebre diners a censals.

En realitat rebre diners a censal vol dir molt poca cosa. Cal saber els motius que forcen a rebre'ls i, sobretot, la història familiar que permet detectar si el préstec es converteix en crònic o, en canvi, es llueix. Igualment, la quitació o lluïció d'un censal pot amagar una venda definitiva que permet liquidar deutes anteriors. Tot estudi de les causes de rebre diners a censal per part dels censataris no pot oblidar la complexitat dels processos d'endeutament, dels quals els censals en són solament una part.

Una figura jurídica molt utilitzada a Catalunya i que contribuirà a aquesta complexitat és la figura de "l'encarregació" del censal. La pensió d'un censal pot passar d'una mà a una altra per voluntat del censatari com a conseqüència d'utilitzar el capital com a forma de pagament. El nou censatari s'encarrega aleshores del censal. L'avantatge d'aquest sistema era la circulació dels censals que eren convertits en mecanismes de canvi. Qui comprava un determinat bé, i s'encarregava un determinat censal havia de satisfer les pensions mentre no lluis el capital. Es donen dues situacions:

a/ Per pagar una determinada quantitat hom pot encarregar-se censals d'un altre i assumir les pensions. L'hereu del Mas Sallés de Sallent, per pagar 96 ll. 18s. 4d. a compte del dot de la seva dona, s'encarregava quatre censals que requeien damunt de l'heretat de la família de la dona (248). Des d'aleshores havia de pagar les pensions.

b/ Per cobrar una determinada quantitat. Es en realitat menys abundant. Es podia pagar amb el capital d'un censal i el comprador cobraria des d'aquell moment les pensions. L'església de Cornet cobrava en censals ja creats el capital necessari per a la fundació dels aniversaris. Però les institucions eclesiàstiques no són les úniques que utilitzen aquest procediment. Jaume Colomer, mestre de llegir i escriure a Manresa, procedent d'Olot per poder pagar el seu fill 50 ll. dels drets que li corresponen, li venia la part d'un censal de 70 ll. que li va prestar Josep Santaló de Girona (249).

En un cas, el que paga assumeix deutes d'un altre i es converteix en censatari; en l'altre, el que compra es converteix en censalista. Els censals amb aquesta funció jugaven un paper molt important en les transferències de la propietat.

En el quadre 5.41 es recullen les causes de la creació dels censals de la Seu de Manresa. El 42,3 % del total de censals, indiquen la causa per la qual es reben els diners. En alguns casos indiquen més d'una causa que hem

intentat incorporar als totals generals.

QUADRE 5.41
Causas de creació dels censals de la Seu de Manresa.

	CENSALS	%	CAPITAL (11.)	MITJANA
Compra peça de terra o casa	650	54,9	109364,25	168,3
Compra peça o casa de la Seu	72	6,1	10364,25	143,9
Quitar censal/VCG/o deutes	223	18,8	162376,97	728,1
Per obres	31	2,6	10591,7	341,7
Per pagar dots/llegats/enterraments	174	14,7	88383,2	507,9
Per expedició	95	8,-	33621,5	353,9
Indemnitat	416	35,1	122001,75	293,3
Fundació de personats	14	1,2	8044,33	574,6
Lluit per un altre	24	2,-	7966,3	331,9
Altres	10	0,8	9907,64	990,8
TOTAL	1185	42,3	562621,9	329,2
No consta	1619	57,7	293284,4	
TOTAL	2804		855916,3	

Un dels 10 motius que apareix en el quadre és el de "indemnitat" que afecta al 35,1%. Es tracta d'aquells censals que en el transcurs de la seva durada varen ésser encarregats a un altre individu. És difícil de calcular sobre el total general perquè la majoria d'ells, a nivell metodològic, els desdoblarem i la segona encarregació no ha estat comptada. Si eliminem els 416 del total general -els mínims que es desdoblaren-, les "encarregacions" es produeixen com a mínim en el 17,4% dels casos, quantitat gens despreciable.

A partir del mateix quadre hom copsa que la causa més important de creació de censals a la Seu de Manresa és la compra de peces de terra o cases, que suposa el 54,9 % i el 61 %, si hi afegim les compres realitzades a la Seu. A continuació, força allunyat trobem la quitació de censals, vendes a carta de gràcia i altres deutes -un 18,8 % i el darrer concepte a destacar, és pagar dots, llegítimes i enterraments que suposen el 14,7 % del total conegut. A continuació queden aspectes marginals, per fer obres, el 2,6 %, per expedició -per donar curs als negocis- el 8 %, fundació de personats l'1,2 % i lluits per un altre individu el 1,2 %.

Si analitzem els quatre conceptes més importants per professions (Quadre 5.42) s'observa que: a/ els pagesos són els que més s'endeuten en concepte de quitar altres deutes (el 45,7 % del total) i de pagar dots i llegítimes (el 37,4 %); són també els que més practiquen la pràctica de "l'encarregació" (el 31,5 %) junt amb els artesans i ocupa el segon com a endeutament

QUADRE 5.42

Causas de creació dels censals de la Seu de Manresa per professions.

PROFESSIÓ	COMPRA PEÇA DE TERRA O CASA				QUITAR CENSAL, VCG o DEUTES				PER PAGAR DOTS, LLEGATS ENTERRAMENTS				INDEMNITAT			
	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%	(1)	%	(2)	%
PAGÈS	157	24,2	28954,3	26,5	102	45,7	62793,8	38,7	65	37,4	16469,8	18,6	131	31,5	28629,8	23,5
PAGÈS DE MAS	3	0,5	500,-	0,5	3	1,4	10479,-	6,5	5	2,9	1830,-	2,1	4	1,-	15270,8	12,5
TÈXTEL	115	17,7	22164,8	20,3	42	18,8	20657,6	12,7	35	20,1	16341,7	18,5	66	15,9	18268,9	15,-
ARTESANS	206	31,7	20219,1	18,5	33	14,8	18623,-	11,5	22	12,6	4765,-	5,4	131	31,5	21935,1	18,-
COMERCIANTS	68	10,5	22885,8	20,9	15	6,7	17627,8	10,9	23	13,2	14530,-	16,4	36	8,7	17863,9	14,6
NOBLESIA	9	1,4	2715,4	2,5	7	3,1	13953,3	8,6	13	7,5	28571,7	32,3	9	2,2	15512,5	12,7
ECLISIÀSTICS	29	4,5	3067,7	2,8	5	2,2	7700,-	4,7	1	0,6	40,-	0,08	9	2,2	588,-	0,5
INSTITUCIONS	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
REIAL PATRIM.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
DESCONEGUDA	63	9,7	8857,2	8,1	16	7,2	10542,4	6,5	10	5,8	5835,-	6,6	30	7,2	3932,8	3,2
TOTAL	650	100,-	109364,3	100,-	223	100,-	162377,-	100,-	174	100,-	88383,2	100,-	416	100,-	122001,8	100,-

(1) Censals

(2) Capital

derivat de la compra de peces de terra o casa; b/ els artesans tèxtils suposen del 15 al 20 % en les diverses causes; c/ els artesans en general ocupen el primer lloc en els préstecs per comprar cases o terres i en la pràctica de "l'encarregació" (el 31,7 % i el 31,5 %) i per dessota del 15 % els altres dos; d/ l'endeutament dels comerciants pren relleu per comprar casa (el 10,5 %) i per pagar dots i llegats (el 13,2 %); e/ la noblesa solament es destaca per l'endeutament i pagar dots (el 7,5 % del total); f/ els eclesiàstics tenen un cert relleu en la compra de cases i terres.

Segons les dades de la Seu, l'endeutament més important es produïa per l'adquisició de cases i horts i afectava sobretot l'artesanat urbà i comerciants; en canvi, els préstecs per fer front a altres deutes afectava sobretot a la pagesia, així com per fer front a dots i llegats. La noblesa destacava en aquest darrer motiu. És rellevant que "l'encarregació" afecti sobretot a pagesos i artesans, perquè planteja una intensa circulació dels deutes i, com a conseqüència, la resta de béns d'aquests grups socials.

Dels censals de l'any 1770, solament 19 sobre 45 exposen la causa del deute. La mostra, molt més petita que l'església de la Seu, dona uns resultats totalment diferents per aquest any: 11 eren per lluir deutes, 4 per dots i llegats, 3 per comprar cases i hort i 1 per fer obres. Caldria retindre simplement la importància en aquest cas de l'endeutament per fer front a altres deutes.

Anem a exposar alguns exemples d'aquestes causes i descriure l'ús en el curs quotidià dels censals:

a/ Per invertir en activitats industrials i comercials. Que es formuli explícitament n'hem localitzat molt pocs i es podria afirmar que poques vegades el capital de censals fou deixat per invertir en activitats d'aquest tipus. Tot i així, n'hem localitzat algun: Simó Dalmau, negociant; Josep Grau, veler; Carles Vorés, botiguer de teles, de Manresa crearen un censal de 4000 ll. a la Sta. Cova de Manresa, les quals "se aplicaren de consentiment de tots al fondo o capital de la companyia que tenien formada" (256). Cal suposar que els socis de la Cia comptaven treure més benefici que l'interès que pagaven. El 1754, els mateixos individus i a més Bernat Servitja, el seu fill Tomàs, botiguers i Josep Bovets, veler treien de la Seu 3333 ll. 6 s. 8 d. Al cap d'un any ja havien estat lluïdes (251). I hem vist més amunt en l'anàlisi de la durada com els comerciants solen lluir abans. És possible, per tant, que si bé el capital censal no fou utilitzat directament en activitats comercials i industrials, indirectament en determinades conjuntures, aquest grup social va recórrer al crèdit de les institucions eclesiàstiques, el qual era retornat en un període de temps curt.

b/ Per fer front a despeses de la vida quotidiana. Podríem establir les següents despeses pagades algunes vegades mitjançant el censal:

-Dificultats en un any dolent. Per exemple el 1790: "per socórrer nostres necessitats en any tant calamitos" creen un censal a un beneficiat de la Seu de 30 ll., o bé "y altrament per subvenirnos dels aliments de la vida humana necessaris, majorment en est any tant calamitos" en creen un de 105 ll. a l'Hospital de St. Andreu (252).

-Per pagar dots, llegítimes i llegats testamentaris. El 14,77% dels censals de la Seu dels que coneixem la causa de creació alleguen aquest motiu. Alguns d'ells són molt simples "per pagar a Silvestre Vintro pagès y Rosa Casas, muller sua, 100 ll. a compte de 200 ll. que prometé donar de dot segons els capitols matrimonials" creen un censal de 100 ll. a un Beneficiat de la Seu (253). O per pagar 25 ll. de llegítima que el seu pare li va deixar, el fill hereu crea un censal de 30 ll. Als Administradors de la Capella de Valldaura (254).

Altres vegades el retorn del dot a la mare que es torna a casar ocasiona la creació d'un censal. Josep Altimiras, pagès de St. Fruitós, va haver de pagar a la seva mare casada de nou, 150 ll. que havia aportat de dot, 37 ll. 10s. que el seu pare li va prometre d'escreix i 26 ll. que després de passar comptes resultaren a favor de la mare; no tenia diners efectius i va crear un censal a l'església del Carme de 226 ll. el 1758 (255).

La petita noblesa va endeutar-se sovint com hem vist per pagar els dots. Els Argullol, per exemple, per pagar a Sor Raimunda Argullol que esperava professar al Monestir de Pedralbes 1000 ll. (500 ll. deixades pel seu pare i 500 ll. de drets materns i paterns), creaven un censal a la Seu (256). O el Marquès de Vilana -successor dels Peguera manresans- que en creava un de 3100 ll. l'any 1779 per pagar el dot de 20000 ll. promès en dot a la seva filla (257). Ni l'un ni l'altre estaven lluitats l'any 1876.

Era doncs molt habitual l'endeutament en forma de censals per fer front a la reproducció del sistema hereditari. Com veurem més endavant, s'intentava així evitar la degradació dels fills segons que es casaven i s'optava per gravar, algunes vegades conjunturalment, altres definitivament, el patrimoni de la família soca. Era una estratègia possible de col·locació. L'endeutament de la petita noblesa pot ser deguda o a manca de liquidesa provisional o a una crisi de les seves rendes que no permetien afrontar el nivell de vida que el grup social comportava. Una possible sortida, i ho veurem a l'hora d'estudiar els grups socials, serà el seu emparentament amb la burgesia urbana del segle XVIII.

-Pagament d'enterraments i misses. Hem vist ja en l'origen del capital censal la importància de la fundació de misses que es convertien en pensions anuals pagades pel fundador o al que es traspassava el deute. A vegades era la despesa que es derivava de l'enterrament: Francesc Oliveras, pagès, deixa per a pagar al Rnd. Tomàs Pich, beneficiat de la Seu, 20 ll. 15 s. 10d. per a la sepultura de la seva mare, 1 ll. 8s. per a tocar les campanes a l'enterrament, 1 ll. 11s. per a enterrar un albat, 9 ll. per la caritat de les misses que fundà la seva mare i 50 ll. pel dot de la seva germana, creava un censal a l'església del Carme de 205 ll. 17 s. 4 d. (258).

c/ Per quitar deutes anteriors. Se'n poden distingir tres tipus:

-Crear un censal per lluir altres censals. Normalment el preu del nou censal era superior a la suma del capital lluit. Pau Pons, pagès, hereu del Mas Pons de Comadans a Gaià, lluita el 1770 tres censals (un de 100 ll. i dos de 50 ll.) que prestava a l'hereu del Mas Tarradellas i en creava un de sol de 325 ll. al Dr. Miquel Tarradellas, que obtenia un benefici a l'església de St. Miquel. De 200 ll. el deute s'havia incrementat a 325 ll. (259). Pere Joan Fortet, adroguer de Manresa lluita un censal de 140 ll. que feia a la Causa Pia per donzelles maridar fundada per Matias Gall, Pvre. i fundava un altre censal al rector de Rajadell de 237 ll. (260).

-Per pagar pensions d'altres censals. Josep Casas, paraire de Santpedor, per pagar a Carles Singla, paraire de Monistrol de Montserrat, Administrador d'una causa Pia, 47 ll. 9 s. de les pensions endarrerides de l'any 1754 a 1769, creà un nou censal a la mateixa Causa Pia per aquesta quantitat (261).

-Per lluir vendes a carta de gràcia (VCG). Trobarem com a més freqüent el procés invers. Joan Creus, pagès de Santpedor, per pagar al Dr. en medicina Josep Oliva, 200 ll. preu de la llució d'una peça de terra campada venuda a CG de l Q 9q., creà a la Comunitat de Preveres de Santpedor un censal de 200 ll. (262). Un altre pagès de Santpedor s'encarregava un censal que prestava un altre pagès per pagar-li la quitació de la tercera part de fruits VCG i de diners deixats "graciosament" (263).

Altres vegades és el pagès d'un mas que crea un censal per lluir la VCG de part de fruits del seu mas, com el cas de Valentí Torrecassana de Fals que el 1791 creava a la Seu de Manresa un censal de 1550 ll. i servien per lluir la novena part dels fruits VCG a un altre pagès l'any 1787 (264).

Comencem a veure amb aquests exemples la interrelació entre formes d'endeutament diferents que progressivament va incrementant el deute de la família.

-Transformació d'altres deutes en censals. En algunes ocasions hem pogut comprovar com un deute metàl·lic es transforma en censal per poder cobrar així algun tipus d'interès. Bernat Boixader, veler de Manresa, per pagar 280 ll. a un teixidor de lli per una partida de seda que li va vendre, transforma el capital en censal i mentre no li retorni els diners pagarà les corresponents pensions (265). Joan Fiter, pagès de St. Vicenç, per lluir 30 ll. que Víctor Vives, pagès li havia deixat "graciosament" el 1765, crea un censal de 39 ll. 5 s. al mateix pagès (291).

-Per pagar el preu de compra d'una casa o peça de terra. A la Seu apareix com la fórmula majoritària (el 54,9 % dels casos estudiats), de la qual no hem descartat -per desconèixer-ho- aquells censals que en realitat no han estat creats de nou, sinó encarregats pel censatari a l'hora de la compra del bé immoble. Una vídua de Mujalt "per pagar part del preu de una casa y un hort y unes terres a Mujalt propietat de Josep Sitges sastre de Balsareny" crea un censal de 100 ll. (266). Francesc Abadal, teixidor de llana d'Artés per pagar el preu d'un pati situat al C/ del Raval, els lluïmes i altres depeses de la compra, creava un censal de 50 ll. (267).

I Joan Suanya, veler de Manresa per comprar els horts, cases i peces

de terra del Sr. de Pinyatell al preu de 16500 ll. creava un censal de 4000 ll. a la seu de Manresa (268).

Caldria retrobar aquí l'exemple de Navarcles quan veiem com els petits pagesos per comprar un pati per edificar casa o un hort, havien de crear censals o bé encarregar-se fraccions de censal dels seus venedors.

Per fer front a la subsistència, a les obligacions del sistema hereditari -dots i llegats- i a l'adquisició de terres i cases, era necessari l'endeutament que podia prendre la forma de censal. Es confirmaria així la necessitat estructural d'alguns grups socials -pagesos i artesans- de recórrer de forma permanent a l'endeutament per subsistir. Altres grups hi recorrien de forma més provisional i, si de cas, posava en dubte la capacitat d'extracció d'excedent necessari per a la seva reproducció com sembla deduir-se de l'endeutament de la petita noblesa o bé una necessitat merament conjuntural de diner. Algunes formes de renovació de l'endeutament indiquen l'aparició d'una roda de deutes que es complementava amb altres formes de préstec, la qual constituïa un cercle viciós per l'endeutat que veia augmentar o disminuir el deute segons la conjuntura econòmica i familiar que conduïa al desenvolupament de fórmules d'autoexplotació màxima de la unitat familiar i permetia també una extracció de renda màxima pels diversos grups socials que estaven en contacte amb aquestes unitats.

E/ Les conseqüències de l'endeutament a censal.

El procés lògic de la creació de censals és, malgrat el seu caràcter indefinit, que en un moment o altre el censatari es decideixi a retornar els diners, és a dir, a lluir-lo. Els documents de lluïció són freqüents en els protocols (el 1770 n'hem localitzat 48, enfront a 45 creacions) però sovint, davant l'aspecte simple de retorn de diners i per tant la idea que se'n deriva que el censatari ha estat capaç de recuperar els diners que un dia li foren prestats, amaga un agreujament de l'endeutament.

Un exemple: Pau Fàbregas, comerciant de Manresa retornava 600 ll. al Paborde de la Seu de Manresa per l'import de tres censals, un de 150 ll. creat el 1700, un altre de 50 ll. creat el 1722 i un altre de 400 ll. creat el 1695. Aparentment es tractava d'un comerciant endeutat que retornava els diners. Res més lluny de la realitat: Josep Altimiras, pagès de St. Joan d'Oló, l'autèntic censatari d'aquells censals, havia arrendat a Pau

Fàbregas la sisena part dels fruits de la seva heretat i el comerciant en lloc de pagar en efectiu, s'encarregava els censals que lluí tal com hem vist (269).

La quitació de censals cal analitzar-la doncs, amb moltes reserves; poden haver-hi darrera processos d'endeutament més complexes que distorsionen la idea principal de la quitació que és el retorn dels diners. Aquests processos són els següents:

a/ Quitació de censals, amb creació d'un altre censal. Pot respondre a un intent de unificar-ne diversos en un de sol i simplificar el pagament de pensions, o bé a un canvi de censalista per escapolir-se de la millora d'hipoteca. Normalment el nou censal creat sol ésser per una quantitat superior a la inicialment lluída. Els exemples de l'apartat "crear un censal per lluir altres censals" explicat abans són vàlids també aquí.

b/ Quitació de censals i venda a carta de gràcia. El preu de la VCG -forma d'endeutament que desenvoluparem a l'apartat següent- normalment més oneros que el censal, servia per lluir censals anteriors. L'empitjorament residia en què l'interès produït per la VCG era més elevat que l'interès dels censals.

Pau Vilarmau, per exemple, pagès de Calders, per quitar un censal de 20 ll. que presta a Valentí Soler, pagès de Viladecavalls, i per pagar 28 ll. 12s. de pensions endarrerides VCG una peça de terra de 1 Q. per 58 ll. 12 s., 10 ll. més que el total dels deutes (270). Maurici Cantarell, pagès de Manresa, mitjançant una VCG d'una peça de terra lluída una altra VCG i quitava un censal de 50 ll. i 8 ll. 8s. de pensions vençudes (271). I Francesc Serra i Comas, pagès de Navarcles "per pagar y satisfacer varias pensions de censals que estan devent del pago de las quals nos havem atrasat en las muchas desgracias y perduas que abem tingut per la ultima passada guerra y malas cullitas dels ultims passats anys" venia a carta de gràcia les parts de fruits que rebia d'una vinya de 8 Q. (272).

c/ Quitació de censals, amb arrendament de parts de fruits. Consistia en arrendar una part de la collita a un arrendatari el qual s'encarregava i lluí els censals i altres deutes que l'arrendador tenia. Aquesta opció la realitzaven, sobretot, pagesos amb mas perquè teòricament el nivell de producció permetia subsistir i al mateix temps desprendre's temporalment d'una part de la producció per eliminar els deutes. Un pagès de Fals reconeixia en el contracte els avantatges; "Atenent y considerant ser lo present arrendament un dels medis mes equitatius per a extinguir los censals

y varios deutes a que nosaltres y nostres bens estam obligats mediant que lo infrascrit arrendatari ofereix adelantar son preu y a part de ell encarregar-se y a son temps lluir y quitar dits censals ab que nosaltres nos eximirem de alienar la propietat de la herència y de las molestias y gastos" (273).

Jaume Gras, pagès, hereu del Mas Marganell, a més de pagar 700 ll. que devia a Silvestre Carner, de Piera, per quitar 1160 ll. de censals, arrendava per 22 anys i 22 collites a Ignasi Coma, Andreu Parera, Josep Padró, Pere Font i Anton Gomis, velers de Manresa, tota la quarta part de verema que resultaria de l'establiment de 150 jornals a pagesos i la cinquena part de blat, llegums i altres grans que es collien al mas (274). Cal assenyalar que és la burgesia urbana la que s'aprofita en ambdues ocasions de les dificultats del mas.

El 1850, Josep Casasayas, pagès, hereu del Mas Casasayas de Rocafort, per lluir 4 censals que tots junts significaven un capital de 2930 ll. i pagar 570 ll. de pensions endarrerrides; per pagar dots i rescatar dues vendes a carta de gràcia, arrendava per 15 anys el mas a Jaume Miralles, Salvador Balaguer i Ignasi noquera comerciants de Manresa (275). En aquest cas no s'arrendava una part de fruits sinó tot el mas .

En estudiar els grups socials pagesos veurem com alguns pagesos de mas, a conseqüència d'una cadena d'endeutament acaben cedint la propietat del propi mas.

d/ Quitació de censals i venda perpètua. Era la darrera fase del procés. Quan el censatari per a retornar el capital i fer front a les pensions havia de vendre algun bé immoble. En els protocols la venda no és obligada, com serà el cas de les execucions que veurem a continuació, però les introduccions a la venda mostren a vegades un procés d'endeutament que condueix inexorablement a la venda perpètua.

Rafael Roca, pagès de Manresa, el 1770 per descarregar-se d'un censal de 100 ll. i 38 ll. de pensions endarrerides; un altre de 80 ll. i 48 ll. 12 s. de pensions endarrerides; un altre de 80 ll. i 25 ll. 3s. de pensions; un altre de 29 ll. i 11 ll. 3s. 6d. de pensions i la lluçió de la VCG del que s'anava a vendre, es venia 1,5 jornals de regadiu i una part de vinya a Llorenç Oliveras, pagès de Manresa per 770 ll. (276). Ignasi Mollet, pagès de Manresa, per descarregar-se de 4 censals que suposaven un capital de 321 ll., 46 ll. 10s. 6 d. de pensions endarrerides, i 75 ll. per pagar del dot a la seva germana, venia una casa i un hort a un torcedor de seda

per 500 ll. (277).

D'altres exemples apunten també en aquest sentit. Queda clar, però, que els censals, barrejats a vegades amb altres formes d'endeutament, podien conduir a la pèrdua definitiva de la propietat. La roda de l'endeutament no es tancava; l'individu que havia perdut la propietat i, en principi, sanejat financerament la seva situació, aspirava a recuperar algun dia el patrimoni que havia perdut. La roda podia recomençar en qualsevol moment.

Hem demostrat amplament que darrera de la lluita dels censals sol amagar-se un augment del volum de l'endeutament amb fórmules diferents que hem procurat d'assenyalar. Cal analitzar fins on arribava el caràcter executiu de la justícia quan el censatari no satisfesia les pensions.

F/ Execució sobre els béns per no pagar les pensions.

Hem vist més amunt com el pacte de millora convertia el censal de préstec de durada indefinida, en préstec per un temps limitat, perquè no era fàcil millorar la hipoteca o les fiances quan els préstecs eren per a satisfer necessitats de consum i no de producció.

L'altre objectiu a assolir pels censalistes era garantir que les pensions arribessin amb fluïdesa i en el temps indicat. La via judicial era, òbviament, una via utilitzada sovint i un camí d'acumulació de béns immobles per part de l'església, però era lenta i la misèria d'alguns censataris no permetia cobrir totes les despeses. Veurem que s'utilitzà; però al llarg del Llibre Mestre de la Seu hem copsat l'aparició d'un altre mecanisme: la consignació del lloguer d'un camp o d'una casa que es cobrava des del moment que es deixava de pagar la pensió indicada.

A Josep Canongia, torcedor de seda, li van deixar 175 ll. i consignà part de casa seva que la tenia llogada a un veler (278). A Gertrudis Cantarell, vídua, li van deixar 1150 ll. i consignà un camp a Puigterrà que la Seu podia llogar a qui volqués si no pagava les pensions. Joan Graell, veler, un censal de 250 ll. i si devia tres pensions, la Seu podia llogar el camp que consignava (280). Aquest enduriment apareix a finals del segle XVIII. Un bé immoble que es podia llogar -recordem que l'arrendament en diner era pràctica habitual a Manresa- garantia el cobrament de la pensió si el censatari es resistia a pagar.

Un altre mecanisme desenvolupat abans de passar a l'execució judicial

era intentar un acord en el pagament de les pensions endarrerides. A Josep Serra, pagès de Talamanca, l'any 1729 se l'obligà a pagar dues pensions cada any, fins a pagar les 31 ll. 16s. que devia (281). Josep Fitor, pagès de Pinós, que el 1734 es comprometia a pagar 35 ll. l'any fins haver pagat les pensions endarrerides (282). No sabem si aquests acords eren amicals o havia d'intervenir la justícia, el cert és que era una fórmula d'intentar recuperar la renda perduda.

El pas següent era la pèrdua del bé immoble. En el Llibre Mestre abunden les referències a la renúncia d'alguna propietat en benefici de la Seu. Desconeixem si la renúncia era voluntària davant la impossibilitat de fer efectives les pensions o si, pel contrari, eren una conseqüència de l'acció judicial.

Tomàs Torras, pagès de les Escodines, el 1736 renunciava a una casa i una vinya per fer front a un censal de 83 ll. de capital (283). El 1755, Ignasi Fuster, botiguer, renunciava a una peça de terra, com ho feia Andreu Puig l'any 1735 (284). Explícitament no es parla de l'acció de la justícia, en altres casos sí: contra Joan Taraval de Sallent es dictà execució a la Cúria del Corregidor (285), a Josep Selva, pagès de Castelltallat fou la Cúria qui l'obligà a pagar les pensions endarrerides (286), o Joan Soler (o) Matalí, que el 1728 renuncià a 5 jornals a la Cúria del Corregidor. (287).

A l'Arxiu de la Cúria de Manresa es troben sovint conflictes relacionats amb censals i més específicament demandes d'execució. A vegades, són simplement instàncies de les que desconeixem el desenllaç. Francesc Bonells, va crear a la Seu un censal de 180 ll. el 1749. El 1768 es devien 71 ll. de pensions. Se li enviaren els corresponents avisos i com que no va pagar se li executà sobre els seus béns; es van vendre un premsa i un hort que foren considerats suficients per cobrir aquella quantitat (288).

Francesc Graner, pagès de Castellnou, devia 61 ll. de pensions a l'Hospital d'Orfes de Manresa. La hipoteca del censal era una casa i un hort. El juliol de 1770 es determinà que hi hagués execució per cobrar però l'Hospital demanà que li adjudiquessin els béns directament perquè la subhasta encariria el procés i els béns hipotecats no cobririen la despesa total. Així es féu (289).

Josep Verdaguer, pagès, va prometre que el 16-XI-1773 pagaria les 25 ll. que devia de pensions de censal a la Seu de Manresa. Com que no havia complert, la Seu demanava que es comencés l'execució (290).

Els censalistes intentaren trobar les fórmules jurídiques per desvirtuar

el propi contracte de préstec i garantir cada vegada amb més eficàcia el cobrament de la renda que se'n derivava. Tant el pacte de millora com la consigna d'un lloguer eren fórmules utilitzades en aquest sentit. El pas següent era l'execució judicial. Mentrestant el censatari podia recórrer a l'increment de l'endeutament per les diverses vies ja assenyalades o vendre perpètuament algun bé immoble. D'aquesta manera s'estalviava els costos judicials i una infravaloració de la cosa venuda a subhasta. El recurs a la justícia existí, sens dubte, i actuà en casos concrets, però hom té la sensació que els deutes de pensions es solucionaven per altres vies aparentment menys coactives, com l'augment de l'endeutament i la venda perpètua.

G/La conjuntura dels censals a la Seu de Manresa.

A Partir del Llibre Mestre de censals de la Seu de Manresa, pretenem aproximar-nos a la conjuntura d'aquest tipus de préstec al llarg del segle XVIII i primera meitat del segle XIX. El llibre anota tots els censals creats i la seva història posterior fins a la lluïció. Per tant, és possible estudiar any darrera any la creació i lluïció de censals i el capital que estava invertit en un any determinat.

Cal destriar dos aspectes de l'anàlisi, per una banda detectar els períodes de creació i lluïció de censals, per l'altra banda, l'estudi de la Seu de Manresa com a prestadora i l'evolució del capital invertit a censal.

El primer aspecte és analitzat en el quadre 5.43 i el gràfic E.10. Metodològicament hem utilitzat l'any real de creació del censal que no coincideix pas amb l'any de consignació a la Seu. En força casos, com més endavant veurem, quan la Seu es feia càrrec d'un censal, aquest ja feia temps que era corrent. Així mateix quan un censal passava a d'altres mans durant el període estudiat, l'hem comptat com una nova creació de l'any en què es produïa el canvi. El quadre no mostra la conjuntura de la Seu, sinó l'anàlisi d'una sèrie de 2800 censals i la distribució de les creacions i lluïcions al llarg d'un període de temps.

Da la gràfica s'extreuen diverses observacions. Analitzem primer la corba de les creacions:

a/ L'oscil·lació de la corba veu disminuir la seva intensitat progres-

QUADRE 5.43

Data de creació i llucidació dels censals de la Seu de Manresa, 1713-1876.

ANY	CENSALS CREATS	CAPITAL CREAT	CENSALS LLUITS	CAPITAL LLUIT	CAPITAL PRESTAT	RENTA	INDEX 1712 100
Abans 1600	34	1916,9					
1601-1625	33	2272,3					
1626-1650	63	8130,5					
1651-1675	126	13906,5					
1676-1700	354	40544,4					
1701-1712	323	55218,2	3	269,-	121719,8	6086,-	100,-
1713	54	13631,1	2	132,-	135218,9		
1714	22	2760,5	2	110,-	137869,4		
1715	22	1907,5	-	-	139776,9		
1716	21	3130,6	-	-	142907,5		
1717	13	1548,-	1	130,-	144325,5		
1718	5	377,-	-	-	144702,5		
1719	10	719,-	2	231,-	145190,5		
1720	12	2528,-	2	103,-	147615,5	7380,8	121,3
1721	16	2425,-	1	205,-	149835,5		
1722	19	1635,25	4	351,-	151119,75		
1723	13	2299,7	-	-	153419,45		
1724	10	1277,6	1	100,-	154597,05		
1725	6	759,75	-	-	155356,8		
1726	10	1110,-	-	-	156466,8		
1727	22	3661,-	4	1656,7	158471,1		
1728	28	2971,7	4	227,5	161215,3		
1729	39	4147,8	-	-	165363,1		
1730	20	2430,-	3	275,-	167518,1	8375,9	137,6
1731	13	4091,5	3	230,-	171379,6		
1732	14	1139,5	3	365,5	172153,6		
1733	16	2632,25	3	390,-	174395,9		
1734	18	3962,-	2	250,-	178107,9		
1735	23	4672,5	8	720,5	182059,9		
1736	8	3035,-	2	183,-	184911,9		
1737	15	6070,5	-	-	190982,4		
1738	26	9366,75	1	45,-	200304,1		
1739	16	12684,-	3	296,-	212692,1		
1740	14	6594,-	1	125,-	219161,1	10958,1	180,1
1741	14	10465,5	4	430,-	229196,6		
1742	11	4770,-	20	2222,5	231744,1		
1743	10	1625,-	26	5210,7	228158,4		
1744	20	13619,-	33	6590,3	235187,1		
1745	16	6759,8	27	7276,3	234670,6		
1746	11	1937,5	28	2764,5	233843,6		
1747	20	3181,5	30	3711,-	233314,1		
1748	15	3578,-	34	5222,4	231669,7		
1749	36	14573,75	37	6376,2	239867,25		
1750	37	19269,2	24	6372,75	252763,7	12638,2	207,7
1751	32	9248,3	26	4556,-	257456,-		
1752	29	14393,3	21	6653,8	265195,5		
1753	17	3785,-	22	5612,3	263368,2		
1754	8	4496,3	13	5242,8	262621,7		
1755	9	8896,7	12	6434,-	265084,4		
1756	22	9980,-	7	2878,3	272186,1		
1757	16	10692,5	14	2679,8	280198,8		
1758	16	6782,4	25	4829,3	282151,9		
1759	3	3200,-	11	4838,-	280513,9		
1760	10	3003,3	14	1969,7	281547,5	8446,4	231,3
1761	8	3201,7	15	7909,5	276839,7		
1762	11	11814,2	14	6229,2	282424,7		
1763	25	5741,9	12	2240,5	285926,1		
1764	23	3715,-	7	1490,-	288151,1		
1765	21	7050,-	24	3864,-	291337,1		
1766	23	5503,3	15	4623,3	292217,1		
1767	24	16855,-	13	5814,6	303257,5		
1768	15	7451,7	22	9043,-	301666,2		
1769	14	4909,2	20	3356,2	303219,2		
1770	3	5366,7	15	5070,-	303515,9	9105,5	249,4
1771	14	5233,3	21	4467,-	304282,2		
1772	10	9730,3	19	3053,8	310958,7		
1773	11	4535,-	15	4042,5	311451,2		
1774	6	4475,-	17	8878,5	307047,7		
1775	16	4900,-	25	4256,5	307691,2		
1776	14	4067,8	20	9441,-	302311,-		
1777	13	4177,9	17	4473,3	302015,6		
1778	6	7285,-	16	3803,3	305497,3		
1779	17	9884,6	9	3939,3	311442,6		
1780	15	4156,8	5	590,-	315009,4	9450,3	258,8

(.../...)

Continua Quadre 5.43

ANY	CENSALS CREATS	CAPITAL CREAT	CENSALS LLUITS	CAPITAL LLUIT	CAPITAL PRESTAT	RENDA	INDEX 1712 100
1781	1	730,-	2	300,-	315439,4		
1782	6	1066,7	12	2574,-	313932,1		
1783	5	710,-	10	1752,-	312890,1		
1784	22	8416,7	14	1548,6	319758,2		
1785	15	6356,7	15	4107,-	322007,9		
1786	15	5159,2	18	2169,4	324997,7		
1787	12	7683,3	17	5375,-	327306,-		
1788	7	1840,3	4	470,-	328676,3		
1789	10	6089,2	16	3481,-	331284,5		
1790	20	10061,1	16	9112,-	332233,6	9967,-	272,9
1791	20	8379,7	27	5510,-	335103,3		
1792	14	13336,4	20	5308,-	343131,7		
1793	7	9516,7	26	12745,3	339903,1		
1794	6	11505,-	4	2355,8	349052,3		
1795	8	4712,4	21	7775,-	345989,7		
1796	16	7560,1	30	7012,3	346537,5		
1797	8	4253,3	15	2115,3	348675,5		
1798	7	5550,-	5	2396,-	351829,5		
1799	7	4020,-	13	7795,-	348054,5		
1800	9	12372,6	14	9462,5	350964,6	10528,9	288,3
1801	22	18285,3	52	33088,3	336161,6		
1802	6	2182,2	9	4232,5	334111,3		
1803	11	12401,9	16	11424,3	335088,9		
1804	10	2656,7	12	2960,-	334785,6		
1805	7	22593,9	9	6375,-	351004,5		
1806	10	6541,1	14	2585,-	354960,6		
1807	10	11723,3	6	2934,7	363749,2		
1808	7	6270,-	8	2472,-	367547,2		
1809	3	2376,7	3	2376,7	367547,2		
1810	13	3742,4	7	1522,8	369766,8	11093,-	303,8
1811	7	2408,1	6	925,-	371249,9		
1812	13	3544,4	12	1697,-	373097,3		
1813	12	6757,2	13	11158,8	368695,7		
1814	12	5603,3	16	1735,-	372564,-		
1815	18	5887,1	14	1665,-	376786,1		
1816	14	4840,-	18	3773,4	377852,7		
1817	3	2520,-	5	2712,-	377660,7		
1818	16	14173,8	17	1861,-	389973,5		
1819	6	4050,8	11	1811,-	392213,3		
1820	1	100,-	1	83,3	392230,-	11766,9	322,2
1821	5	415,-	9	2201,-	390444,-		
1822	-	--	2	115,-	390329,-		
1823	-	--	-	--	390329,-		
1824	2	600,-	-	--	390929,-		
1825	4	1803,8	5	1674,-	391058,8		
1826	3	1750,-	5	5470,-	387338,8		
1827	5	841,7	6	434,2	387746,3		
1828	7	2450,3	10	3875,-	386321,6		
1829	4	2000,-	9	4743,-	383578,6		
1830	5	1847,5	5	910,-	384516,1	11535,5	315,9
1831	3	851,7	3	480,-	384887,8		
1832	9	1757,1	13	5114,8	381530,1		
1833	6	5300,-	4	1450,-	385380,1		
1834	10	6390,8	12	2418,-	389352,8		
1835	10	3830,-	14	4566,7	388616,2		
1836	2	160,-	6	443,5	388332,7		
1837	-	--	8	1872,8	386459,9		
1838	-	--	1	100,-	386359,9		
1839	1	3380,8	1	3380,8	386359,9		
1840	7	2080,-	11	2392,5	386047,4	11581,4	317,2
1841	3	305,-	5	568,7	385783,7		
1842	4	480,-	4	480,-	385783,7		
1843	2	750,-	2	750,-	385783,7		
1844	2	140,-	2	140,-	385783,7		
1845	8	1162,9	16	2849,6	384097,-		
1846	-	--	7	777,5	383319,5		
1847	1	3000,-	7	429,2	385890,3		
1848	6	2363,3	12	3131,9	385121,7		
1849	5	2105,-	7	2165,-	385061,7		
1850	5	3910,-	12	7850,-	381121,7	11433,7	313,1
1851	5	2541,8	9	1466,-	382197,5		
1852	3	771,9	8	1202,9	381766,5		
1853	1	55,7	13	2350,-	379472,2		
1854	2	2466,7	12	9710,-	372228,9		
1855	2	6509,4	3	503,-	378235,3		
1856	-	--	1	730,-	377505,3		
1857	-	--	-	--	377505,3		
1858	-	--	-	--	377505,3		
1859	-	--	-	--	377505,3		
1860	-	--	-	--	377505,3	11325,2	310,1
1861	1	200,-	1	200,-	377505,3		
1862	-	--	10	2052,5	375452,8		
1863	2	713,3	3	567,-	375599,1		
1864	2	266,7	2	266,7	375599,1		
1865	-	--	-	--	375599,1		
1866	1	900,-	1	900,-	375599,1		
1867	-	--	1	50,-	375549,1		
1868	-	--	-	--	375549,1		
1869	-	--	-	--	375549,1		
1870	-	--	4	676,7	374872,4	11246,2	308,-

Continua Quadre 5.43

ANY	CENSALS CREATS	CAPITAL CREAT	CENSALS LLUIÏTS	CAPITAL LLUIÏT	CAPITAL PRESTAT	RENDA	INDEX 1712 100
1871	-	--	-	--	374872,4		
1872	-	--	-	--	374872,4		
1873	-	--	-	--	374872,4		
1874	-	--	-	--	374872,4		
1875	-	--	52	14627,3	360245,1		
1876	-	--	29	9220,5	351024,6		
1877	-	--	5	882,5	350142,1		
1878	-	--	-	--	350142,1		
1879	-	--	-	--	350142,1		
1880	-	--	-	--	350142,1	10504,3	287,7

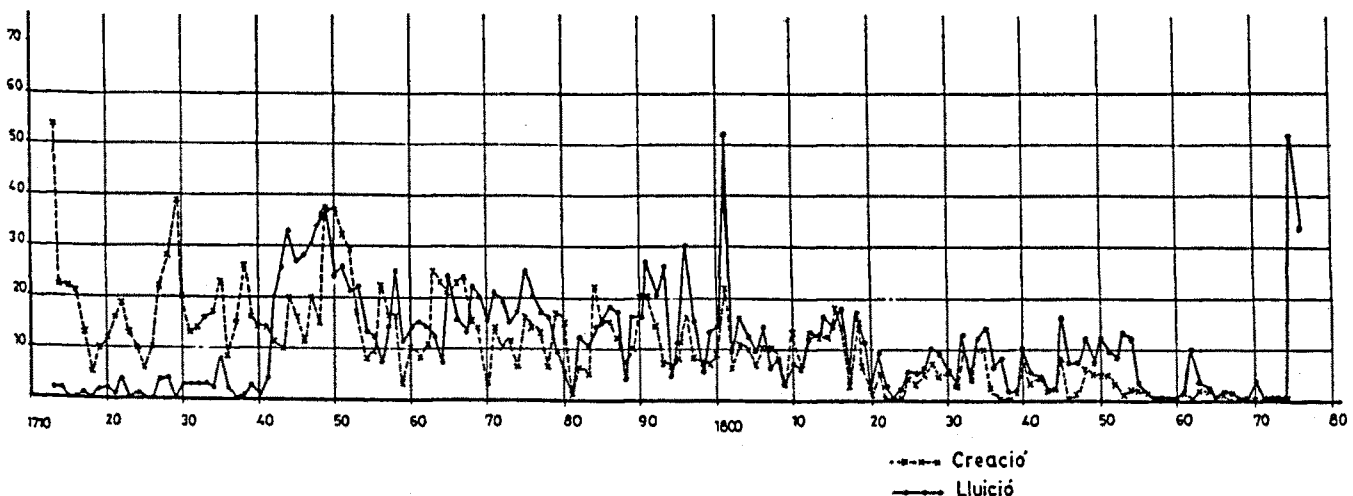
Quecava per lluir a 1876	<u>923 censals</u>	Capital	<u>338892,2 ll.</u>
Desconeixem data creació	172		14040,9
Desconeixem data lluició	32		12313,9
Ròsseca	94		19024,5

sivament. S'identifica un període de màxima creació a partir de 1820.

b/ Val la pena entretenir-se amb els màxims conjunturals. L'any 1713 és l'any de màxima creació (54 censals). Cal suposar que la Guerra de Successió en fou una causa important. Probablement no solament d'aquest any ja que el període 1701-1712 s'en crearen 320, que resulta una mitjana anual molt superior, als anys posteriors. I els censals creats per Maurici Soler, blanquer, segons el seu inventari ho foren també per aquests anys de la Guerra (291). Caldria pensar que la Guerra de Successió fou una causa important de l'endeutament bagenc.

GRAFIC E.10

Censals creats i lluiïts a la Seu de Manresa (1713-1876)

Els altres dos màxims es situen a 1729 i 1749-1752, per damunt dels 30

censals. Tal vegada anys de dificultats o potser reestructuracions internes de la Seu que desconeixem (292).

Si exceptuem la dècada dels anys seixanta de creació anual són superats solament el 1874; el 1801 s'observa una minva progressiva que culminarà l'any 1822 quan no se'n crea cap i difícilment es superin els 10 censals. A partir de 1855 ja no se'n crearà cap de nou.

Passem a l'anàlisi de la corba de les lluçions:

a/ Un primer problema: fins el 1741 el nombre de lluçions que es fan és molt reduït. Salta el salt en la dècada següent. De 1731 a 1740 es llüiren 26 censals i de 1741 a 1750, 263. La Guerra de Successió havia contribuït a moltes creacions i, en conseqüència, a poques lluçions. Però el salt és molt alt. Tot i així, la qualitat de la font -un Llibre Mestre que havia d'enregistrar l'estat de tots els censals- ens fa mantenir la confiança en la mateixa.

b/ A partir de la lluçió massiva d'aquesta dècada, la corba de les lluçions ofereix la mateixa tendència a la decadència que les creacions a les quals sobrepassa amplament a partir de 1820.

c/ S'observen sobretot dos màxims, un el 1801 i l'altre el 1876 que superen les 50 lluçions. El primer màxim forma part d'una tongada de lluçions iniciada a partir de 1790 i que pot estar relacionada amb els alts preus de finals de segle, així com en l'inici de la primera desamortització i la circulació de vals reals. Tot i així, la punta de 1801 cal relativitzar-la si considerem que Josep Solà de la Vall, pagès d'Oristà, en lluí 18 aquest any. La punta de 1876 i 1877 forma part de la tendència a la lluçió que s'observa des de 1820. Tot i així, caldria saber si alguna llei o alguna circumstància especial es produí en aquests anys que expliqués l'espectacularitat de la punta.

Cal retenir sobretot la decadència progressiva de l'instrument del préstec que s'aquiditzà a partir de 1820, almenys quant al nombre de les creacions. Aquesta decadència del censal no lliça, en principi, per la situació de crisi que patí el camp català a la primera meitat del segle XIX i que en diversos aspectes hem posat de manifest al llarg d'aquest treball. En realitat es produí, i més endavant ho detallarem, una substitució del censal pel debitori. Els prestadors ja no eren les institucions eclesiàstiques, sinó particulars civils. En contrast amb aquesta decadència el capital deixat a censal no va decaure amb la mateixa intensitat.

El quadre 5.44 resumeix per dècades la creació i lluçió de censals. El

balanç de censals creats/lluïts és enormement positiu fins el 1740, per començar a ésser negatiu a partir de 1740, si exceptuem un marge mínim 1761-1770. Les dècades de més predomini de les lluçions foren 1741-1750 i 1791-1800 i per descomptat com a punt final 1871-1880. Per tant, a la Seu de Manresa començaren a disminuir el nombre absolut de censals a partir de 1740 i acabar amb menys que no pas havia començat el 1713.

QUADRE 5.44

Censals i capital a la Seu de Manresa, segons data real de creació per dècades (1713-1876).

	CENSALS CREATS	CENSALS LLUÏTS	DIFERÈNCIA	CAPITAL CENSALS CREATS	CAPITAL CENSALS LLUÏTS	DIFERÈNCIA (en ll.)	CENSALS	CAPITAL PRESTAT A CENSAL	MITJANA
Abans 1713	933						933	121719,8	
1713-1720	159	9	150	26601,7	706,-	25895,7	1083	147615,5	136,7
1721-1730	183	17	166	22717,8	2815,2	19902,6	1249	167518,1	134,1
1731-1740	163	26	137	54248,-	2605,-	51643,-	1386	219161,1	158,1
1741-1750	190	263	-73	79779,3	46176,7	33602,6	1313	252763,7	192,5
1751-1760	162	165	-3	74477,8	45694,-	28783,8	1310	281547,5	214,9
1761-1770	167	157	10	71608,7	49640,3	21968,4	1320	303515,9	229,9
1771-1780	122	164	-42	58445,7	46952,2	11493,5	1278	315009,4	246,5
1781-1790	113	124	-11	48113,2	30889,-	17224,2	1267	332233,6	262,2
1791-1800	102	175	-73	81206,2	62475,2	18731,-	1194	350964,6	293,9
1801-1810	99	136	-37	88773,5	69971,3	18802,2	1157	369766,8	319,6
1811-1820	102	113	-11	49884,7	27421,5	22463,2	1146	392230,-	342,3
1821-1830	35	51	-16	11708,3	19422,2	-7713,9	1130	384516,1	340,3
1831-1840	48	73	-25	23750,4	22219,1	1531,3	1105	386047,4	349,4
1841-1850	36	74	-38	14216,2	19141,9	-4925,7	1067	381121,7	357,2
1851-1860	13	46	-33	12345,5	15961,9	-3616,4	1034	377505,3	365,1
1861-1870	6	22	-16	2080,-	4712,9	-2632,9	1018	374872,4	368,2
1871-1876		86	-86		24730,3	-24730,3	932	350142,1	375,6

El balanç de capital creat i lluit mostra una evolució clarament contrària. Comença a disminuir a partir de 1840 però en les dècades anteriors sempre havia estat positiu amb un màxim molt rellevant de 1731 a 1750. Les consignacions no faran variar gaire aquest resultat.

Un capital creixent i uns censals que disminueixen en nombre absolut porten al creixement de la mitjana de capital per censal, és a dir, que a la Seu de Manresa, els censals que quedaven eren els de capital més important o, almenys, cada vegada més.

Des de la perspectiva de la Seu de Manresa la consignació de censals tenia molta importància. El dret a cobrar pensió d'un capital es passava a la Seu per qualsevol motiu normalment per compliment testamentari, el qual incrementava el volum de capital deixat a censal per a la institució. Per això les dades ofertes anteriorment no són del tot vàlides. Per a definir la conjuntura de la Seu, cal reajustar-les considerant la data de consignació com autèntica incorporació a la Seu.

El grafic E.11 i el quadre 5.45 recullen els censals que foren consignats a la Seu. Si posem en relació els censals creats i els consignats per dèca-

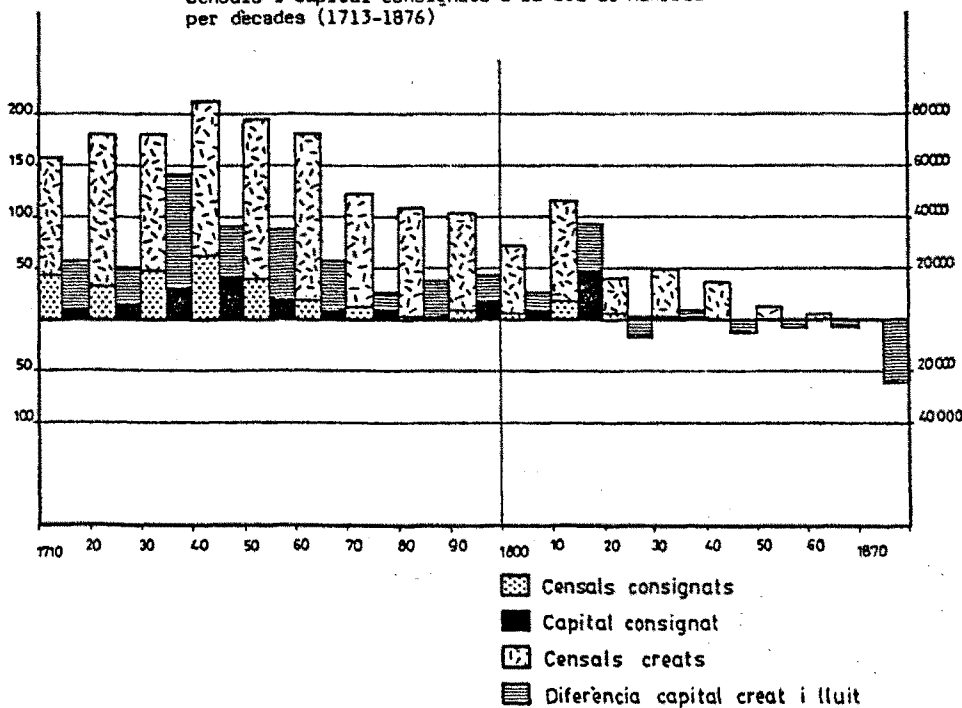
des s'observa una importància notable fins el 1760 que signifiquen més del 20 % dels nous censals amb el màxim del 29 % entre 1741-1750, després una decadència notable per recuperar-se de 1811 a 1830 amb el 15 %. En total, el 16,4 % dels censals creats eren consignats però foren importants sobretot a la primera meitat del segle XVIII.

QUADRE 5.45
Censals i capital consignats a la Seu de Manresa, 1713-1876.

CONSIGNACIÓ	CENSALS CREATS A	CENSALS CONSIGNATS B	% B/A	CAPITAL CREAT C	CAPITAL CONSIGNAT D	% D/C
1713-1720	159	43	27,-	22838,7	3700,3	16,2
1721-1730	179	31	17,3	20248,2	4885,-	24,1
1731-1740	180	48	26,7	56305,7	11634,3	20,7
1741-1750	210	61	29,-	36388,9	16021,-	44,-
1751-1760	194	39	20,1	35735,3	7592,5	21,3
1761-1770	180	17	9,4	23483,4	2475,-	10,5
1771-1780	121	11	9,1	9946,-	3354,7	33,7
1781-1790	109	3	2,8	14249,2	472,-	3,3
1791-1800	101	9	8,9	16801,1	7374,6	43,9
1801-1810	94	5	5,3	9102,9	2665,-	29,3
1811-1820	115	17	14,8	37283,2	19595,-	52,6
1821-1830	39	6	15,4	- 7007,-	1706,9	19,6
1831-1840	50	2	4,-	3231,3	1700,-	52,6
1841-1850	36	-	-	- 4925,7	-	-
1851-1860	13	1	7,7	- 3616,4	200,-	5,2
1861-1870	6	-	-	- 2632,9	-	-
TOTAL	1786	293	16,4	242701,6	83376,3	34,3

GRAFIC E.11

Censals i capital consignats a la Seu de Manresa per dècades (1713-1876)

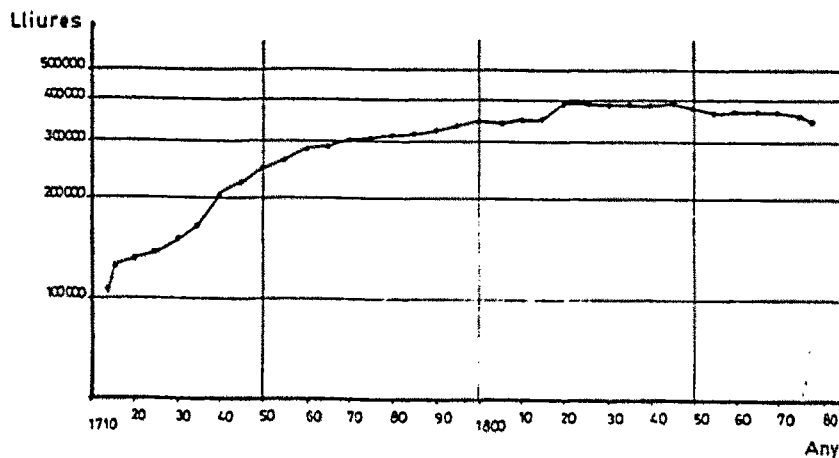
A les següents columnes del quadre hem anotat el capital consignat i el capital que cada dècada augmentà o disminuï. El 34,3 % de l'augment de capital provenia de les noves consignacions. Es superava aquesta mitjana entre: 1741-1850 (el 44 %), 1791-1800 (43,9 %), 1811-1820 (52,6 %) i 1831-1840 (52,6 %). Com es desprèn d'aquestes dades el pes del capital consignat no manifesta relació amb el nombre absolut de consignacions.

A partir d'aquestes dades podem modificar el quadre anual de creacions i lliçons a la Seu amb el canvi de data de creació inicial per la de consignació i així calcular l'evolució del capital que la Seu tenia invertit a censal. Es recull en el quadre 5.46. Per augmentar la precisió caldria introduir petites modificacions derivades dels censals lliïts a terminis i que, per tant, canvien el capital contínuament, però són pocs i no signifiquen canvis substancials.

El 1712, la Seu tenia invertit a censal 107440,5 lliures i assolía el màxim el 1820 amb 389823,1 ll. per a començar una lleugera decadència que s'acabaria el 1877 amb 350142,1 ll. A nivell d'índex si el capital de 1712 era igual a 100 el 1740 s'havia pràcticament doblat, el 1790 triplicat i el 1820 multiplicat per 3,6 per a reduir-se a continuació i quedar-se amb 325,9 d'índex el 1876. El gràfic E.12 plasma gràficament aquesta evolució.

GRAFIC E.12

Evolució del capital invertit en censals a la Seu de Manresa (1713-1876)

El creixement fou realment molt accelerat fins el 1760 per entrar després en un ascens molt moderat que s'allargaria fins el 1820 per iniciar-se a continuació una suau decadència. La gràfica elaborada en paper semilogarítmic, relativitza les dades i defineix millor la importància del creixement. A nivell de renda, el 1712, si suposem un interès del 5 %, la Seu cobrava

ANY	CENSALS CREATS I CONSIGNATS	CAPITAL CREAT I CONSIGNAT	CENSALS LLUÏTS	CAPITAL LLUÏT	CAPITAL PRESTAT	RENDA	ÍNDEX
1781	1	730,-	2	300,-			
1782	6	1066,7	12	2574,-			
1783	5	310,-	10	1752,-			
1784	22	8416,7	14	1548,6			
1785	15	6356,7	15	4107,-			
1786	14	5009,2	18	2169,4			
1787	10	6283,3	17	5375,-			
1788	7	1840,3	4	470,-			
1789	10	6089,2	16	3481,-			
1790	19	9036,1	16	9112,-	326635,9	9799,1	304,-
1791	20	8379,7	27	5510			
1792	13	13236,4	20	5308,-			
1793	8	9216,7	26	12745,3			
1794	4	9450,5	4	2355,8			
1795	11	4997,-	21	7775,-			
1796	16	7560,1	30	7012,3			
1797	10	6343,3	15	2115,3			
1798	6	5300,-	5	2396,-			
1799	6	3020,-	13	7795,-			
1800	7	11772,6	14	9462,5	343437,-	10303,1	319,7
1801	17	16565,3	52	33088,3			
1802	6	2182,2	9	4232,5			
1803	10	9401,9	16	11424,3			
1804	10	2656,7	12	2960,-			
1805	10	23858,9	9	6375,-			
1806	10	6541,1	14	2585,-			
1807	9	5723,3	6	2934,7			
1808	7	6270,-	8	2472,-			
1809	3	2376,7	3	2376,7			
1810	12	3498,1	7	1522,8	352539,9	10576,2	328,1
1811	7	2408,1	6	925,-			
1812	12	2544,4	12	1697,-			
1813	12	6757,2	13	11158,8			
1814	11	2228,3	16	1735,-			
1815	19	10262,1	14	1665,-			
1816	14	4840,-	18	3773,4			
1817	16	17140,-	5	2712,-			
1818	17	14373,8	17	1861,-			
1819	6	4050,8	11	1811,-			
1820	1	100,-	1	83,3	389823,1	11694,7	362,8
1821	5	415,-	9	2201,-			
1822	-	-	2	115,-			
1823	-	-	-	-			
1824	2	600,-	-	-			
1825	4	1803,8	5	1674,-			
1826	4	1994,4	5	5470,-			
1827	8	1304,2	6	434,2			
1828	6	1950,3	10	3875,-			
1829	3	1500,-	9	4743,-			
1830	7	2847,5	5	910,-	382816,1	11484,5	356,3
1831	4	1551,7	3	480,-			
1832	9	1757,1	13	5114,8			
1833	7	6300,-	4	1450,-			
1834	10	6390,8	12	2418,-			
1835	10	3830,-	14	4566,7			
1836	2	160,-	6	443,5			
1837	-	-	8	1872,8			
1838	-	-	1	100,-			
1839	1	3380,8	1	3380,8			
1840	7	2080,-	11	2392,5	386047,4	11581,4	359,3
1841	3	305,-	5	568,7			
1842	4	480,-	4	480,-			
1843	2	750750,-	2	750,-			
1844	2	140,-	2	140,-			
1845	8	1162,9	16	2849,6			
1846	-	-	7	777,5			
1847	1	3000,-	7	429,2			
1848	6	2363,3	12	3131,9			
1849	5	2105,-	7	2165,-			
1850	5	3910,-	12	7850,-	381121,7	11433,7	359,3
1851	4	2341,8	9	1466,-			
1852	3	771,9	8	1202,9			
1853	1	55,7	13	2350,-			
1854	3	2666,7	12	9710,-			
1855	2	6509,4	3	503,-			
1856	-	-	1	730,-			
1857	-	-	-	-			
1858	-	-	-	-			
1859	-	-	-	-			
1860	-	-	-	-	377505,3	11325,2	351,4

(.../...)

Continuació quadre 5.46

ANY	CENSALS CREATS I CONSIGNATS	CAPITAL CREAT I CONSIGNAT	CENSALS LLUIÏTS	CAPITAL LLUIÏT	CAPITAL PRESTAT	RENDA	ÍNDEX
1861	1	200,-	1	200,-			
1862	-	-	10	2052,5			
1863	2	713,3	3	567,-			
1864	2	266,7	2	266,7			
1865	-	-	-	-			
1866	1	900,-	1	900,-			
1867	-	-	1	50,-			
1868	-	-	-	-			
1869	-	-	-	-			
1870	-	-	4	676,7	374872,4	11246,2	348,9
1871	-	-	-	-			
1872	-	-	-	-			
1873	-	-	-	-			
1874	-	-	-	-			
1875	-	-	52	14627,3			
1876	-	-	29	9220,5			
1877	-	-	5	882,5	350142,1	10504,3	325,9

5372 ll., el 1750 12161,1 ll; després amb la reducció de l'interès assoliria el màxim el 1820 amb 11694,7 ll. Val a dir que aquestes xifres són teòriques perquè el Llibre Mestre no és un llevador i, per tant, desconeixem el nivell de cobrament d'aquestes pensions que segons les dades exposades més amunt, a la Seu a la primera meitat del segle XIX no era molt alta.

QUADRE 5.47

La conjuntura dels censals i capitals, segons data de consignació a la Seu de Manresa per dècades (1713-1876).

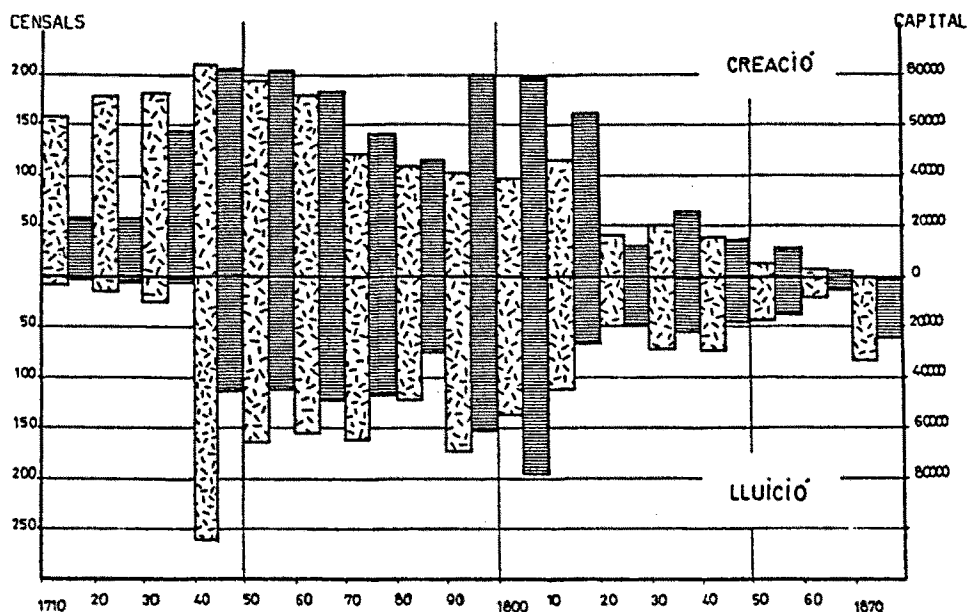
	CENSALS CREATS i CONSIGNATS	CENSALS LLUIÏTS	DIFERÈNCIA	CAPITAL CREAT i CONSIGNAT	CAPITAL LLUIÏT	DIFERÈNCIA (11.)	EVOLUCIÓ CENSALS	EVOLUCIÓ CAPITAL	MITJANA
Abans 1713	847						847	107440,5	126,8
1713-1720	159	9	150	23544,7	706,-	22838,7	997	130279,2	130,7
1721-1730	179	17	162	23063,4	2815,2	20248,2	1159	150527,4	129,9
1731-1740	180	26	154	58910,7	2605,-	56305,7	1313	206833,1	157,5
1741-1750	210	263	- 53	82565,6	46176,7	36388,9	1260	243222,-	193,-
1751-1760	194	165	29	81429,3	45694,-	35735,3	1289	278957,3	216,4
1761-1770	180	157	23	73123,7	49640,3	23483,4	1312	302440,7	230,5
1771-1780	121	164	- 43	56898,2	46952,2	9946,-	1269	312386,7	246,2
1781-1790	109	124	- 15	45138,2	30889,-	14249,2	1254	326635,9	260,5
1791-1800	101	175	- 74	79276,3	62475,2	16801,1	1180	343437,-	291,-
1801-1810	94	136	- 42	79074,2	69971,3	9102,9	1138	352539,9	309,8
1811-1820	115	113	2	64704,7	27421,5	37283,2	1140	389823,1	342,-
1821-1830	39	51	- 12	12415,2	19422,2	- 7007,-	1128	382816,1	339,4
1831-1840	50	73	- 23	25450,4	22219,1	3231,3	1105	386047,4	349,4
1841-1850	36	74	- 38	14216,2	19141,9	- 4925,7	1067	381121,7	357,2
1851-1860	13	46	- 33	12345,5	15961,9	- 3616,4	1034	377505,3	365,1
1861-1870	6	22	- 16	2080,-	4712,9	- 2632,9	1018	374872,4	368,2
1871-1876		86	- 86		24730,3	- 24730,3	932	350142,1	375,7

El quadre 5.47 i els gràfics E.13 i E.14, resumeixen per dècades l'evolució del nombre de censals i capital invertit i introdueixen algunes modificacions al quadre 5.44. En primer lloc es retarda el balanç negatiu de les creacions fins el 1770, a partir del qual es lluiran més censals que no es crearan o consignaran. El capital amplia el seu màxim de 1730 a 1760 i destaquen les 37000 ll. de 1811-1820 quan el volum de capital invertit més aviat minvava abans de convertir-se en negatiu el 1820. S'explica l'aug-

ment de capital d'aquella dècada per la donació del Canonge Montanyà (recorrem que en aquesta dècada el capital consignat arribà al 52,6 % del total).

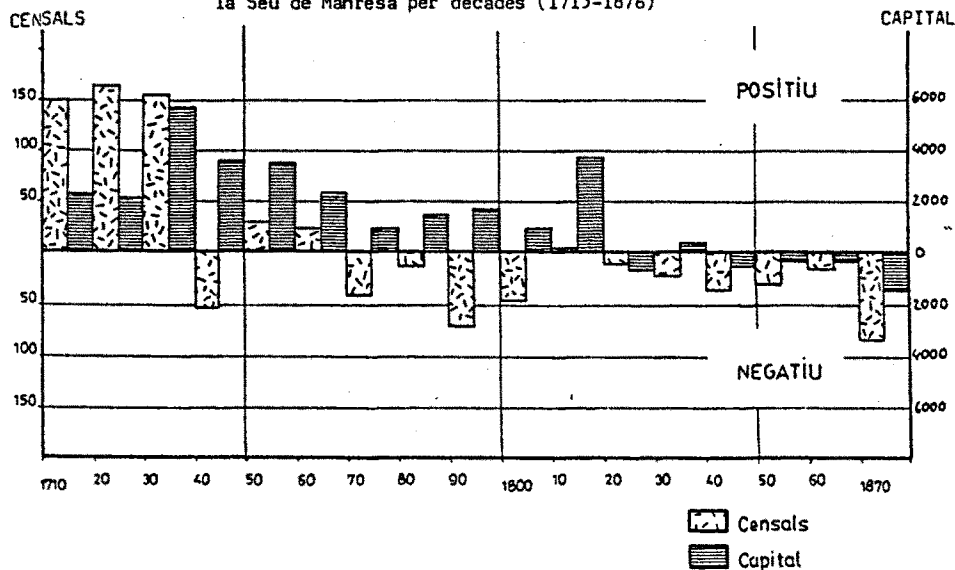
GRAFIC E.13

Censals i capital creat i lluit per dècades a la Seu de Manresa (1713-1876)

GRAFIC E.14

Diferència entre censals i capital creats i lluits a la Seu de Manresa per dècades (1713-1876)

Més interessant resulta l'evolució del nombre absolut de censals que arrencava de 847 el 1712, assolía el màxim el 1740 amb 1313 que es mantindria fins el 1770 per començar una davallada constant que s'acabaria amb 932 el 1876. Ara bé, hem constatat en canvi un augment gairebé constant del capital invertit a censal. La mitjana ho reflecteix de forma espectacular: el 1712, la mitjana era de 126,8 ll. per censal, el 1790 havia augmentat a 216,4

ll., el 1810 a 309,8 ll. per acabar el 1876 amb 375,7 ll. per censal. Aquest fenomen planteja almenys dues qüestions: la primera si aquesta evolució és deguda a l'alça de preus que provocaven una demanda de crèdits més alts per fer front a les mateixes necessitats (amb aquesta lògica la mitjana havia de disminuir en el segle XIX quan baixen els preus i no es produeix) o si la Seu va utilitzar criteris selectius i va invertir el capital en censals més quantiosos en grups socials que garantissin molt millor el pagament de les pensions gràcies a les seves propietats immobles. De rebot caldria demanar-se si això indicava una demanda menor de crèdit per part de grups socials menys benestants o bé si aquests van haver de recórrer a formes més oneroses de crèdit (vendes a carta de gràcia o debitoris).

De 155 censals creats de més de 1000 ll., el 25,2 % foren creats de 1750 al 1774 i el 49,7 % a partir de 1775 i solament el 25 % restant ho havia estat abans de 1750. Per l'evolució del nombre absolut de censals és obvi que a la Seu es lluien censals de menys capital i se'n creaven menys però de capital molt superior.

Amb aquesta marginació del petit préstec, la seu enviava a altres institucions eclesiàstiques els individus que necessitaven poc capital o bé a la utilització de formes més oneroses com la venda a carta de gràcia, la venda perpètua o el debitori, aprofundint així l'explotació i dependència d'aquests individus. Però aquesta és una hipòtesi molt difícil de demostrar quantitativament.

H/ Conclusió.

El censal com a mecanisme de préstec fou un instrument molt utilitzat a la societat bagenca i com a tal una eina d'extracció d'excedent. Els censalistes desenvoluparen formes jurídiques que van moderar alguns aspectes d'entrada desfavorables com el caràcter indefinit de la lluçió o l'assegurança del cobrament de la pensió. El fet que estés lligat a l'individu -malgrat la hipoteca general de béns o concretada en alguna finca- i no adscrit a una finca permetia al censal una àmplia circulació com a capital mitjançant el mecanisme de "l'encarregació" per part d'un individu que no era el censatari.

El principal censalista era les institucions eclesiàstiques que actuaven com a centralitzadores de capital mitjançant les cessions constants de par-

ticulars per la via de fundacions de misses o aniversaris. Aquest capital reinvertit a censal proporcionava la renda necessària per a la supervivència dels fills segons de les classes dominants bagenques. Hem pogut copsar a partir d'alguns inventaris que la burgesia urbana i la petita noblesa tenien també alguns diners invertits a censal però eren poc significatius dins el conjunt de la seva activitat econòmica i amb tendència a disminuir i desaparèixer a la segona meitat del XVIII.

Els censataris eren sobretot pagesos i artesans que patien un endeutament estructural a conseqüència de l'estructura de la propietat i de l'explotació bagenques i, per tant havien de recórrer al préstec -la cessió anual de renda- que oferien altres grups socials. Hem detectat també endeutament dels ajuntaments que provocaven una explotació indirecte damunt dels vilatans i un volum gens despreciable de préstecs a la petita noblesa, que assenyalen les dificultats dels grups estrictament rendistes o un diner relativament barat que els servia per a especular.

L'anàlisi de les causes tant de la Seu com de la tipologia confeccionada a partir dels exemples concrets, han mostrat com el censal no s'utilitzava en l'augment de la producció, sinó en la cobertura de la subsistència. La compra de cases i terra -l'intent per tant de definir la base de subsistència d'una família-, el pagament de dots i llegats i fer front a deutes anteriors que d'alguna manera s'incrementaven, eren les causes més importants. Les conseqüències també les hem pogut seguir darrera de la lluïció o del retorn quan s'amagava sovint un enduriment del procés d'endeutament que podia acabar si no es pagaven les pensions -que jurídicament s'intentaven assegurar al màxim- amb l'execució damunt dels propis béns. Hem definit també el concepte de roda de deutes que es produïa en les unitats familiars i que tenia com a objectiu l'extracció màxima de renda global.

En l'anàlisi de la conjuntura de la Seu -amb la limitació que suposa el fet d'estudiar una gran central de crèdit- hem pogut comprovar com la creació de censals té un màxim molt clar a la Guerra de Successió i en altres anys d'alts preus del blat però que minva considerablement a partir de 1760 fins a ésser pràcticament nul·la a partir de 1820. Hem comprovat com a partir de mitjans del segle XVIII, el nombre absolut de censals disminueix. Pel contrari el capital augmenta i arriba al màxim el 1820 quan multiplica per 3,6 el capital de 1713 i comença a disminuir lleugerament fins el 1876. La Seu s'especialitza per tant, en censals de capital elevat. Els préstecs petits -els que realitzaran els pagesos sense mas i els artesans- haurà de

cercar-los a altres institucions o en formes més oneroses.

Malgrat que la institució del censal va ésser reconeguda en el Codi Civil de 1886, a la pràctica a partir de 1820 copsem una decadència absoluta almenys en els llibres de la Seu, sobretot quant a la dinàmica lluïció/creació. Això no vol dir que els censals creats desapareguessin -si de cas caldria estudiar la resistència dels pagesos i artesans a pagar les pensions- ja que el Llibre Mestre els anota amb tota normalitat sinó que els mecanismes de crèdit passaven per altres canals, sobretot pels deutoris.

5.3.2 La venda a carta de gràcia (293).

La VCG és un contracte de compra-venda en què el venedor es reserva el dret de recuperar el que havia venut, mitjançant el retorn del preu pagat. Popularment era conegut per "empenyorament" que defineix de forma més exacte el caràcter del contracte. Darrera d'aquesta pràctica jurídica s'hi amagava la pràctica del préstec. El capital era el preu de venda -que es fixaria més alt o més baix segons les necessitats del venedor- i l'interès els fruits que la cosa venuda proporcionava. El contracte de lluïció o retrovenda significava el retorn del capital i recuperació per part del venedor de la finca venuda, i de l'element que proporcionava els interessos. El fet de no estar definit l'interès, aquest es convertia en cada cas en una arbitrietat més o menys dura segons les parts contractants. Sense cap mena de dubte era molt més dur que el censal (294).

Aquest principi de funcionament tant senzill del contracte presentava diverses contradiccions. La primera es referia al temps que tenia dret el venedor de rescatar la finca venuda i la segona a partir de quin preu el contracte no resultava oneros i no s'havia de considerar venda definitiva.

Segons Brocà a Catalunya es feien sense fixar termini i, per tant, es podien lluir sempre que el venedor volés. La raó que dóna és que es feien per un preu mòdic (de la meitat a les dues terceres parts del seu valor) i si es fixava un termini, la venda es feia per baix preu (295). Quan la VCG és per temps indefinit es parla de "a quitar sempre i quan". En els contractes estudiats al Bages de l'any 1770, es fixa el temps de durada, almenys de tres maneres:

- a/ A lluir i quitar sempre i quan, és a dir la indefinida.
- b/ A lluir i quitar dins cinc anys.

c/ A lluir i quitar dins cinc anys i passats aquests "sempre i quan".

La distribució que es registra és la següent:

-Sempres i quan	16	23,5 %
-Dins cinc anys	42	61,8 %
-Cinc anys i després "sempre i quan"	9	13,2 %
-Altres	1	1,5 %
	<hr/>	<hr/>
	68 (296)	100,-

El 1850 el nombre de VCG ha disminuït notablement, seria per tant, menys utilitzat i les 24 que coneixem en sentit estricte es distribuïrien en aquest tema de la següent manera:

a/ -Sempres i quan	8
b/ -Cinc anys i després "sempre i quan"	3
-Quatre anys i després "sempre i quan"	1
c/ -Cinc anys	6
-Quatre anys	1
-Tres anys	2
-Dos anys	2
-Per vida	1

Segons aquestes dades, al Bages es solia fixar el termini del retorn dels diners. El 1770 aquesta opció és clarament majoritària a l'entorn dels cinc anys. El 1850, recupera importància la de lluir "sempre i quan", però les que es fan a termini fix disminueixen la durada fins arribar als dos anys pel retorn dels diners. La mostra és però petita per atribuir caràcter definitiu a les dades.

D'aquestes dades es dedueix que el préstec era a curt termini -cinc anys- i si al cap d'aquest temps no es retornava el capital la finca venuda a baix preu quedava perpètuament pel comprador. Lògicament era així, a la pràctica era més complicat. Alguns plets plantegen la problemàtica d'aquesta qüestió:

-Llogari Sayol, torcedor de seda, va comprar una casa al raval de Valladaura a Francesc Casajoana. Aquest n'havia venut anteriorment un tros a Francesc Pujades a CG. El torcedor volia exercir el dret de lluir i quitar a Francesc Pujades el qual no ho acceptava; "dice que no pretende ni crehe estar obligado en firmarle la reventa a su favor del pedazo de la casa que tiene vendida, respecto de que fue aquella entre otros con el pacto de redimirla dentro de cinco años, y hayan estos mas que transcurridos, y hechosa aquella ahora perpetua mediante el estilo y practica inconcusa que hai en la presente Ciudad". Uns folis més enllà del protocol notarial trobem la revenda, hauria guanyat per tant sense que coneguem els motius, el torcedor de seda (297).

-Joan Padró, moliner de Navarcles, feia de testimoni en un plet i declarava: "Dixo ser mucha verdad, que las cosas vendidas, con el pacto de quitar dentro de cinco años, luego de espirados los dichos cinco años quedan perpetuos e irredimibles y affirmalo el testigo saber, por haber visto y reparado en todo el tiempo de su acuerdo que de mas de quarenta y quatro años a esta parte ser tal el estilo y consuetud de dicho lugar de Navarcles y demas lugares circumvezinos, a, el, en tanto que Juan Bertran, labrador del refferido lugar de Navarcles sabe tiene un huerto que era ya de su padre a qual se lo habia vendido a carta de gracia y a redimir dentro de cinco años, Josep Torruella tambien del mencionadao lugar (...) y de otros (...) lo que ya ohia dezir a sus mayores y mas ancianos que no el testigo quienes dezian tambien ya haberlo ohido a dezir a otros mas ancianos sin haber visto ni ohido dezir lo contrario y ser de presente y haber sido siempre tal la voz y fama publica". El jutge va fallar en aquest cas que la VCG a quitar dins cinc anys, un cop passats aquests, s'havien de pagar lluïsmes i convertir-se en venda perpètua (298).

-A Andreu Abadal, impressor, se li demanava el retorn d'una casa venuda a CG l'any 1738 i argumentava que no podien reclamar-li per haver passat més de cinc anys i haver esdevingut perpètua i, com a prova, argumentava que havia pagat al senyor directe els lluïsmes (299).

Per lògica si en passar cinc anys no s'havia retornat el capital, la venda esdevenia perpètua. Els exemples semblen confirmar una argumentació en aquest sentit però les dues resolucions del cas que coneixem tenen desenllaços diversos. Per altra banda, algunes quitacions produïdes durant l'any 1770 al.ludeixen a vendes anteriors al 1765 (300), malgrat no ésser abundants. Algunes vegades sembla que el fet de firmar per cinc anys era per retardar el lluïsmes al senyor directe, el qual el cobrava a partir del cinquè any (301). Així s'afirmava en el plet esmentat més amunt i en altres contractes: "Si pasan los cinco años se convertirá en a redimir siempre y cuando y los compradores tendran que pagar tercios y laudemios al señor directo" (302).

Si aquestes notes no permeten afirmar encara rotundament que la venda no lluïda i pactada per cinc anys esdevenia perpètua, podem aportar encara dos arguments a favor:

a/ En primer lloc els mecanismes jurídics utilitzats per tal d'evitar-ho, almenys n'hem detectat cinc:

-indicar en el contracte que passats els cinc anys es convertia en "sempre i quan".

-quan s'acostessin els cinc anys buscar un altre comprador que pel mateix preu o superior, fos el que realment lluis la venda. El préstec simplement canviava de mans.

-reconvertir-la en un altre tipus de préstec, normalment un censal.

-demanar una pròrroga al comprador per un període de temps a definir, normalment de cinc anys.

-simular una retrovenda amb la firma del rebut corresponent i a continuació reconèixer que aquells diners no han estat pagats i VCG el mateix, normalment pel mateix preu.

b/ El nombre de vendes és molt superior a les quitacions. El 1770 les VCG firmades o relacionades amb elles eren de 122 davant 18 quitacions (el 87,1 % front el 12,9 %); les de 1850 eren 31 davant 10 (el 75,6 % front el 24,4 %). En ambdós exemples les vendes eren superiors a les lluçions i malgrat siguin solament dos anys, les que a la pràctica quedarien perpètuas serien superiors.

Aquesta seria la nostra formulació en aquesta qüestió: fixar una data de lluçió en el contracte era òbviament un enduriment jurídic que plantejava el problema de la perpetuïtat de la possessió de la cosa venuda, però, malgrat aquest, a la pràctica quotidiana eren poques les circumstàncies que permetien a un individu el retorn dels diners i rescat, per tant, del que havia alienat. En el fons implicava un traspàs de propietat per dos mecanismes d'explotació ocults, per una banda, la venda a baix preu, per l'altra, l'esperança, i per tant augment de la seva autoexplotació, de recuperar el venut algun dia.

Una altra conseqüència que algun dia es podia produir la lluçió era la firma d'uns pactes que definien com quedaria la cosa venuda per ambdues parts en el moment de realitzar-se la lluçió. Podríem definir tres tipus:

a/ En cas de venda d'una casa o d'una part, es solia donar un termini per abandonar la casa (normalment mig any) i a vegades la possibilitat de quedar-se pagant un lloguer.

b/ En cas de venda d'un hort, quan es produí la lluçió tenia temps fins a Nadal per recollir les hortalisses i després d'aquesta data el venedor abonaria el que hi hagués plantat.

c/ En cas de venda d'un camp es solia pactar que si la quitació es realitzava abans de Ntra. Sra. de Març, els fruits eren pel venedor, si es realitzava després, pel comprador.

Aquests pactes intentaven evitar els conflictes que es podien produir

en el moment de realitzar-se la lluitió. L'experiència quotidiana feia augmentar la precisió en aquest sentit.

La segona gran qüestió que plantegen les VCG és el del just-preu. D'entrada si el venedor tenia dret a rescatar el que havia venut era lògic que la venda es realitzés per dessota del just-preu. Brocà-Amell pensen que la reducció era ^{de} la tercera part a la meitat i citant a Cancr creuen que el venedor per aquesta raó de preu inferior, podia lluir la venda encara que hagués acabat el termini fixat (303). A la pràctica ells mateixos afirmaven: "...la reducció del precio es a veces muy grande, porque para fijar el que se dará el usurero-prestamista, que aparece como comprador, atiende al beneficio o % que desea percibir" (304).

L'any 1762 va tenir lloc un plet en el qual aquesta argumentació jurídica era utilitzada. Simó Dalmau, comerciant, pretenia rescatar una VCG realitzada el 1720 a quitar dins cinc anys. Pel comprador de 1720 la venda ja era perpètua, però per a en Dalmau, la terra va ésser venuda per 250 ll. i el seu valor real era de 550 ll, o sigui per dessota de la meitat del seu valor, considerant-se per tant, usura. Per desgràcia desconeixem la sentència (305).

La limitació jurídica del just preu cal entendre-la com el límit d'explo-tació permès per part del capital prestat. En realitat el preu del mercat de la terra equivalia a la capitalització de la renda al 3 % d'interès de censal. Tot el que es pagués de menys era renda de més estreta, ja que l'interès s'elevava quan menys es pagava per la terra (306).

Dos tipus de documents notarials confirmen l'existència a la pràctica d'un preu inferior del real en les VCG, les addicions de preu i les vendes del dret de lluir i quitar.

a/ Les addicions de preu consistien en afegir una quantitat a una VCG anterior, així la quantitat a tornar era més elevada. A vegades augmentava també la cosa venuda però no sol ésser normal (307). Aquest mecanisme sols té sentit si entenem que per part del comprador es deixen més diners per acostar-se així al just preu a partir del qual esdevindria perpètua. Pel venedor sols indica que continuaven augmentant les seves dificultats i s'anava acostant la venda perpètua.

El 6,4 % dels contractes referits a VCG són addicions de preu (V. quadre 5.50). Tampoc eren molt abundants però si una pràctica jurídica corrent al Bages. Un exemple d'aquest mecanisme és el de Jacint Morros, pagès de

Manresa, que havia VCG a quitar dins cinc anys un jornal de terra per 60 ll. El valor de la terra el 1770 era de 190 ll., la venda s'havia produït pel 31,6 % del seu valor, força per dessota de la meitat. Al 3 % de la terra donaria 5,7 ll. anuals. Sabem que el capital pagat era de 60 ll. per tant corresponia un interès del 9,5 %, tres vegades el del censal. El 1770 el comprador va afegir 55 ll. a la venda, sumant 115 ll; ja estava per damunt de la meitat. L'interès continuava essent alt (5%), les dificultats del pagès per a redimir eren més grans i la possibilitat de convertir-se la venda en perpètua per sota del preu de mercat era gairebé assegurada (308).

b/ La venda del dret de lluir i quitar, el venedor a CG podia vendre també el dret que encara tenia de lluir i quitar la finca que s'havia venut, d'aquesta manera es desfeia perpètuament d'allò que inicialment havia venut a carta de gràcia (309). Era, en definitiva, una venda perpètua en dos temps que posava de manifest que la VCG es realitzava per un preu menor al real i que l'ajustament al preu real equivaldria al dret de lluir i quitar. No tenia perquè vendre aquest dret al mateix individu que s'havia VCG, sinó a un altre que, per tant, podia realitzar la lluïció d'aquella. El 8,6 % d'escriptures de VCG el 1770 eren d'aquest tipus i el 14,3 %, el 1850.

Josep Caminal, pagès de Manresa, venia el 1770 el dret de lluir i quitar un hort a Francesc Prunés, sabater, per 132 ll. Realitzava la venda per lluir la VCG de 100 ll., una addició de preu de 25 ll. i un censal de 50 ll. Deia en el mateix contracte: "y per quant de present no tinch forsas, ni possibilitats per redimir y recobrar de vos lo sobredit tros de terra campa, si que antes be me es mes util y convenient vendrer y absoldrer a vos las infras cosas que no retenirme estas" (310).

En alguns casos els documents proporcionen els dos preus i, per tant, podem aproximar-nos al percentatge per dessota del preu real que es venia a carta de gràcia (V. Quadre 5.48).

Els resultats són molt variables. Oscil·len del 7 %, el més baix al 52 % el més alt. No podem oblidar que, si bé teòricament, el dret de lluir i quitar ens conduiria al preu real, aquesta venda es realitzava també sota les dificultats del venedor i, per tant, la conversió d'una VCG en perpètua es podia fer sota aquesta pressió i forçava el venedor a liquidar a baix preu i d'aquesta manera el comprador s'estalviava tots els problemes jurídics que es podien derivar de la VCG.

Aquest tipus de document és una minoria front al total i probablement s'apliqués a una mínima part. El pagès de Navarcles que feia memòria histò-

QUADRE 5.48

Preus de VCG i del dret de lluir i quitar al Bages a 1770 i 1850.

	PREU VCG	PREU DLLQ (*) (A)	TOTAL (B)	% A/B
FINCA 1770				
Regadiu	125 ll.	132 ll.	257 ll.	51,4
Regadiu	575 ll.	625 ll.	1200 ll.	52,1
Terra camps	101 ll.16s.	30 ll.	131 ll.16s.	22,8
Casa	75 ll.	25 ll.	100 ll.	25,-
Hort	200 ll.	114 ll.	314 ll.	36,3
Vinya	100 ll.	20 ll.	120 ll.	16,7
Vinya	60 ll.13s.	10 ll.	70 ll.13s.	14,2
1850				
Casa	2182 ll.	818 ll.	3000 ll.	27,3
Hort	206 ll.10s.	100 ll.	306 ll.10s.	32,6
Vinya	369 ll.	30 ll.19s.	399 ll.19s.	7,8
Casa	457 ll.12s.	120 ll.	577 ll.12s.	20,8
Hort	72 ll.	28 ll.	100 ll.	28,-

(*) Dret de lluir i quitar.

FONT: Not. CASASAYAS, 1770, fols 112-114, 18-VI-1770; Not. RAURES, 1770, fols 106-109, 23-VI-1770 i fols 8-10, 17-I-1770; Not. MASRAMON, 1770, fols 163-164, 30-VII-1770; fols 43-45, 10-III-1770, fols 208-209, 10-X-1770; Not. RAURES, 1770, fols 79-80, 10-VI-1770. Not. MAS, 1850, fols 673-675, 21-IX-1850; Not. CERAROLS, 1850, fols 94-96, 25-II-1850; Not. MAS i COMA, fols 95-96, 17-IV-1850; fols 10-11, 9-I-1850, Not. PORTA, 1850, fols 77-78, 17-IV-1850.

rica tindria raó, a la llarga les VCG esdevenien, en la pràctica per la impossibilitat de rescatar-les del venedor, perpètuas i adquirides, per tant, per dessota del preu real.

A/ Què es ven a carta de gràcia?

L'any 1770, si considerem el que es ven a les VCG i les addicions de preu resulta el següent (311):

-Horts	9	11,1 %
-Altres peces de terra	29	35,8 %
-Cases/pisos	14	17,3 %
-Rabasses o domini útil de la terra	9	11,1 %
-Parts de fruits	13	16,- %
-Parts de fruits corresponents al domini directe	7	8,6 %
	<u>81</u>	<u>100,-</u>

El 1850 la distribució que en resulta és la següent:

-Horts	5	20,- %
-Peces de terra	6	24,- %
-Cases	7	28,- %
-Rabasses o domini útil	5	20,- %
-Parts de fruits	-	-
-Parts de fruits del domini directe	2	8,- %
	<u>25</u>	<u>100,-</u>

Es ven tot tipus de bé immoble (horts, vinyes, terres de regadiu, cases, pisos, habitacions, botigues etc.) i, com és lògic per a la difusió del contracte de rabassa es ven tant el domini útil que pertany al rabassaire, com les parts de fruits que pertanyen al domini directe; també es venen parts de fruits. Les vendes relacionades amb les peces de terra són majoritàries molt per damunt de les cases i dintre d'aquelles, tant els horts com les rabasses tenen un paper important. Les mostres no són molt simples per a donar un valor estadístic definitiu. Cada tipus de venda originava relacions d'explotació diferent. Anem a sintetitzar-les breument:

a/ VCG de peces de terra. El mecanisme habitual era que la peça de terra venuda passés a ésser conreada o explotada pel comprador mentre no es realitzés la lluïció. Els fruits que obtenia eren els interessos del capital. El caràcter, en principi, temporal de la venda obligava a pactar sobre les formes de conreu per evitar que el comprador espoliés la peça de terra i sobre el destí dels fruits de la terra quan es fes la lluïció:

-Francesc Prunés, pagès i hereu del mas Prunés de Talamanca, VCG a lluir dins cinc anys a Josep Lleonart, pagès de Rocafort una peça de terra campa de 1 Q. i es pactava que la palla tant de blat com de llegum seria pel venedor, el qual proporcionaria una carga de fems per cada catorzè de palla que produís la terra; el venedor havia d'assenyalar terreny per fer brossa i si volia quitar la peça de terra havia d'ésser sobre rostoll (312).

-Si es produïa venda perpètua, el comprador a carta de gràcia se li concedia el dret de prelació i fadiga damunt la peça de terra (313).

-en els horts es regulen aspectes relacionats amb els conreus que s'hi produïen: el manteniment de les regadores (314), pagar una part de cadastre (315), etc.

-Però el més important era la definició que informa per a qui seran els fruits un cop s'hagi lluit. Hi havia diversitat però en línies generals es concretava per l'hort la data de Nadal com a màxima per collir les verdures i a partir de la qual el que rescatava l'hort li abonaria la verdura que l'altre hi tingués plantada. I pels cereals i la vinya és significatiu els terminis que fixa un contracte (316): pels cereals, si la lluïció es produeix abans de Ntra. Sra. de Març, seran pel venedor, després pel comprador; si es llueix entre Ntra. Sra. de Març i St. Pere, la verema pel comprador i les olives pel venedor; passat St. Pere, la verema pel comprador. Amb matisos sempre hi ha pacte sobre el destí dels fruits un cop s'hagi fet la lluïció.

Un altre dels aspectes destacats d'aquest tipus de vendes és quan el venedor es converteix en llogater del comprador, és a dir, es paga renda per una terra que abans era de propietat:

-És el cas de Maurici Soler, ferrer de Manresa, que va VCG a Francesc Vila i Soler, doctor en drets i sabem per la mateixa escriptura que li deu 70 ll. "per lo lloguer de dos anys y quatre mesos de la mateixa peça de terra" (317).

-En el cas de masos venuts a carta de gràcia el pagès propietari es podia convertir en masover del propi mas. Si bé més endavant analitzarem l'endeutament de masos podem citar breument el cas de Fermí Taradell, pagès de Monistrol de Rajadell, que per lluir deutes va VCG el mas a Damià Dalmau, veler de Manresa. El pagès es convertia en masover del seu propi mas sota els següents pactes: conrear a "ús i costum de bon pagès", fer els conreus i "formiguers" al temps oportú i aportar la llavor; pagaria el terç dels grans que es collissin, la meitat de les olives i la meitat del vi, tant de les vinyes conreades directament com les establertes a rabassa, etc. (318). No entrarem amb més detalls, el venedor s'havia convertit en masover de la seva propietat.

b/ VCG de cases. L'ús més característic consisteix com en les peces de terra, en vendre una casa o una habitació a carta de gràcia. El comprador pot ocupar-la o llogar-la mentre no es retornin els diners. Aquesta ocupació o el lloguer seria l'interès que obtindria del capital prestat. Els pactes d'aquest tipus de venda procuren abordar els problemes derivats de l'ús d'una casa i més quan a vegades la conseqüència era ocupar dues famílies la mateixa casa. Aquests pactes eren:

-Regular l'ús de les diverses habitacions de la casa (319).

-Regular què passarà si es retornen els diners. Normalment o es fixa un termini a partir del qual caldrà deixar la casa buida o s'acorda que el comprador pagarà aleshores un lloguer (320).

-Regular per a qui seran els fets que es produiran a la casa (321).

A part d'aquest ús més corrent, en altres ocasions en els pactes descobrim que el comprador pagarà un lloguer i algun cop es concreta dient que era degut a què la VCG es féu per un preu inferior al real de la casa i es compensa amb un lloguer. D'aquesta manera, el preu pagat pel comprador es convertia amb una entrada que rebaixava una part del lloguer capitalitzat a l'interès que s'obtindria del preu total. Desconeixem els problemes jurídics -què passava si no es lluïa?- que aquesta formulació podia ocasionar.

Josep Medalla, veler, VCG a quitar dins cinc anys a Jaume Nadal, semoler, una casa a la Plana de l'Om per 160 ll. Però es pactava: "durant la present venda me haurà de donar y correspondrer tots anys 23 ll. y estas per titol de lloguer per lo major preu de la dita casa del preu avall escrit" (322). El dubte que sorgeix és si en aquestes circumstàncies podem parlar d'endeutament o és una determinada utilització d'un contracte que permetia avançar capital al comprador.

c/ VCG de terres establertes a rabassa morta. L'establiment a rabassa morta dividia en dos els dominis i deixava a l'útil plena capacitat d'alienar. Per això no ha d'estranyar que entre les VCG hi figurin tant el domini útil del rabassaire com les parts de fruits que pertanyien a l'establiment -el primer domini útil.

En el primer cas, es traspassava la peça de terra i l'interès del comprador consistia en els fruits que produïa, amb l'avantatge que es convertia en rabasser i trobava la vinya ja plantada. Els pactes que es firmaven feien referència a assumir totes les obligacions contractuals pel nou rabassaire i, sobretot es fixava que si la lluçió es produïa abans de Ntra. Sra. de Març, la verema seria pel venedor i si es produïa després, pel comprador.

En el segon cas, és el propietari que rep la quarta part de fruits el qual la ven a carta de gràcia, algunes vegades al mateix rabasser (323). Es tracta d'una renda que és venuda a carta de gràcia i es converteix en l'interès d'un capital prestat.

d/ VCG de parts de fruits. Es tracta d'alienar no un bé immoble sinó els fruits que es produeixen. L'interès del préstec en aquest cas és una part determinada de la producció. El deutor s'aliena per tant d'una part de la producció però no de la propietat. Quan es torni el capital la part de fruits es deixarà de pagar. N'hem detectat tres tipus:

-Parts de fruits que produeixen una peça de terra. Aquí cal distingir des del rabassaire que a més del quart paga en una VCG una altra part de fruits (324), o bé la quarta part d'una peça totalment propietat del venedor (325). Gairebé estableix amb el comprador una relació d'amo de mas/ rabasser.

-Parts de fruits d'un Mas. En realitat es tracta d'una situació similar a la darrera exposada, sols que ara es tracta d'un mas que ven una part de fruits. Pere Bojons, pagès, hereu del Mas Bojons de St. Martí de Massana té en VCG el 1770, la sisena part de tots els grans que es collien a l'heretat (326). Per problemes de deutes aquesta va ésser una pràctica molt ha-

bitual entre els masos, com veurem més endavant. L'evolució de les collites feien variable l'interès del comprador però l'alça dels preus de la segona meitat del XVIII, garantia una beneficis creixents.

-Venda fixa de carques de vi. Malgrat que no en moltes ocasions (3 casos el 1770), el venedor podia VCG una quantitat de vi determinada a raig de tina a canvi del capital que necessitava. Si posem en relació les carques de vi venudes, el preu de la VCG i el preu del vi segons els ingressos del Mas Noguera de Monistrol de Rajadell, podem calcular la taxa d'interès que suposava pel venedor (Quadre 5.49)

QUADRE 5.49
Taxa d'interès de les VCG de carques de vi, 1770-1775.

VENEDOR	PREU VCG (11)	CARGUES DE VI	ANY	PREU DEL VI EN SOUS	INTERÈS %	INTERÈS MITJÀ
Ramon Pujolar pagès de St. Salvador de Guardiola	100	3,5	1770	99,6	17,4	21,6 %
			1771	137,2	24,-	
			1772	101,3	17,7	
			1773	155,5	27,2	
			1774	122,2	21,4	
Josep Pujolar pagès de St. Salvador de Guardiola	90	2,5	1770	99,6	13,9	17,1 %
			1771	137,2	19,1	
			1772	101,3	14,1	
			1773	155,5	21,6	
			1774	122,2	17,-	
Jèume Miralda pagès de St. Salvador de Guardiola	175	4	1770	99,6	11,4	14,1 %
			1771	137,2	15,6	
			1772	101,3	11,6	
			1773	155,5	17,8	
			1774	122,2	13,9	

L'interès mitjà que s'obtenia en els tres casos anava del 14,1 % al 21,6 %, com es pot veure molt superior al 3 % dels censals i una prova més que la venda a carta de gràcia era un préstec molt més oneros que aquell.

B/ Vendes a carta de gràcia i endeutament.

Ja hem analitzat en els contractes anteriors el caràcter oneros de la venda a carta de gràcia, per tant el fet d'haver-la d'utilitzar volia dir que el venedor tenia problemes econòmics i, probablement fins i tot li era difícil recórrer a d'altres fórmules menys oneroses. Sense la història de cada VCG és difícil d'analitzar en profunditat quin era el destí dels venedors. Tot i així, a partir dels indicis que proporcionen els documents és possible plantejar que els venedors a carta de gràcia entraven en un procés d'endeutament que farà costós el fet de sortir-se'n.

a/ Causes de vendre a carta de gràcia. Els historials que apareixen abans

de la venda a les escriptures permet definir fonamentalment aquestes causes:

-Per fer front a necessitats quotidianes, per exemple tornar diners deixats per comprar blat per a la família (327) o bé "per deshaogo de mas obligacions majorment en est any tan calamitos" (328), o bé pel preu d'un matxo (329).

-Per pagar dots i llegats testamentaris. D'aquesta manera la branca principal es carregava de deutes per assolir un marc de reproducció dels fills segons. "Per pagar y satisfacer a Miquel Viladomiu, ferrer, ciutadà de Manresa y Antonia, esdevenidors conjugues, 50 ll. (...) que mon pare deixà y llegà a la dita neta sua ab son ultim testament (...) y las que dita Antonia constituira en dot al sobredit Miquel Viladomiu, esdevenidor marit seu". Més avall: "Item y finalment per pagar a Pau Fabregas, 25 ll. per lo valor de las robas de la sua botiga li havem comprat per los vestits novials de la mencionada Antonia" (330).

-Per fer front a altres rendes agràries. "Per pagar a Joan Singla, paire de Monistrol de Montserrat, arrendatari dels delmes y censos del Marques de Castellbell, 12 ll. que li estich devent de censos vençuts" (331).

-Per fer obres. Normalment per arreglar la casa on hom viu, com el Mas Soler de les Teules de St. Vicenç de Castellet, que amenaçava ruïna i per a reconstruir-lo es necessitaven 50 ll. que es varen obtenir VCG una peça de terra de 4 Q. (322).

-Per quitar deutes anteriors. Tal vegada es quan les referències són més abundants, bàsicament el 1770 seran de dos tipus: a/ per lluir censals i b/ per quitar altres VCG. Normalment observarem que el preu sol ésser més elevat que les necessitats de lluçió previstes. Solament un parell d'exemples:

Joan Duran, teixidor de lli de Manresa per quitar un censal de 100 ll., per pagar 95 ll. 9s. 9d. de pensions endarrerides i 39 ll. 8s. 9d. a Teresa padró (34 ll. 14 s. 4 d. de pensions i 4 ll. 14s. 7d. per despeses de la Cúria) venia a carta de gràcia a quitar dins cinc anys una casa a les Escodines per 250 ll. (333). El censal inicial de 100 ll. s'havia transformat en 250 ll. més el lloguer que havia de pagar de la seva pròpia casa (334).

Josep Comas, jove pagès de Navarcles, per a pagar a Agustí Monrós, pagès de Navarcles 26 ll. 2s. preu de la VCG li féu, VCG a Joan Padró, moliner de Viladecavalls, un tros de terra campa per 46 ll. En aquest cas el deute s'havia incrementat 20 ll. (335).

b/ L'increment del deute. Els 140 contractes estudiats de 1770 que es

refereixen a la carta de gràcia podem estudiar-los des de la perspectiva de l'increment del deute. Els podem classificar segons el quadre 5.50.

QUADRE 5.50
Contractes relacionats amb la VCG el 1770, segons la causa de la venda.

CAUSA	TOTAL	%
a/ VCG amb desconeixement del motiu pel qual es ven	38	27,1
b/ VCG amb notícies de vendes anteriors:		
-per lluir VCG	17	
-per redimir censal	3	
- adició de preu	9	
-venda del dret de lluir i quitar	12	
-quitació/nova venda	10	36,4
c/ Nous deutes (dots, llegendes...)	10	7,1
d/ Conseqüències d'haver venut a carta de gràcia:		
-creació de censals	10	
-venda perpètua	9	13,6
e/ Quitacions	18	12,9
f/ Altres	4	2,9
TOTAL	140	100,-

Malgrat treballar sobre la base d'un any, d'entrada, les vendes a carta de gràcia es realitzaren per un nombre superior (70,6 %, apartats a,b,c) a les lluibacions o quitacions (12,9 %). Si es ven més que no es crea l'endeutament augmenta.

De l'apartat "a" del quadre no podem parlar d'augment del deute perquè no sabem els motius pels quals es van realitzar, és possible que en alguns casos augmentés, però en altres no. A l'apartat "c" la venda es realitza per una primera necessitat, per tant, no podem parlar d'increment. En canvi en els apartats "b" i "d" trobem els contractes que es refereixen a un deute anterior. En el "b" hi ha aquells documents que directament plantegen que són per lluir censals o VCG -per tant deutes anteriors-, com les addicions, vendes del dret de lluir i quitar -que en definitiva aporten més diners a una situació de dificultat anterior- i les quitacions/noves vendes que renoven l'endeutament després de simular una lluibació. En el "d" la VCG és en realitat la causa de noves fórmules de deutes com són la creació de censals i la venda perpètua. El resultat en aquest sentit és contundent, el 50 % dels contractes, amb tota seguretat impliquen augment de l'endeutament, en un 7,1 % segur que no -és el primer deute- i en el 40 % restant, no ho sabem, tant pot ésser que sí com que no.

El 1850, el quadre de les causes és molt menys ric perquè hi ha menys contractes i perquè l'explicació introductòria de les causes es menys detallada (quadre 5.51).

QUADRE 5.51

Contractes relacionats amb la VCG el 1850, segons la causa de la venda.

CAUSA	TOTAL	%
a/ VCG sense especificar la causa	15	34,1
b/ VCG amb notícia de deutes anteriors:		
-per lluir altre VCG	1	
-per retornar debitori	4	
-addició de preu	1	
-venda del dret de lluir i quitar	6	27,3
c/ Deutes nous (llegats, dots, necessitats ...)	4	9,1
d/ Conseqüència d'haver VCG:		
-vendes perpètuas	3	6,8
e/ Quitacions	10	22,7
TOTAL	44	100,-

El 1850, a més de la disminució dels contractes, la proporció també ha canviat. l'endeutament ha augmentat amb certesa en el 34,1 % dels casos, en el 9,1 segur que no i en el 56,8 -aquí trobem l'augment- pot ésser que sí o pot ésser que no. En realitat si comparem els dos anys han augmentat sobretot els documents que provoquen incertesa sobre aquesta qüestió.

Amb aquestes dades podem afirmar que darrera de la venda a carta de gràcia s'hi amagava un increment de l'endeutament.

A partir dels contractes que es feia referència a deutes anteriors hem intentat fer la comprovació de si la quantitat que es cobrava per la nova venda era igual, superior o inferior als deutes que s'assenyalaven. Si era igual el deute simplement es renovava, si era superior, augmentava i si era inferior, disminuïa.

De 24 VCG als quals hem pogut realitzar aquesta comprovació el 1770 els resultats obtinguts han estat: 17 augmenten de preu (70,8 %), 4 es mantenen igual (16,7 %) i en tres s'al.ludeix al deute però no a la seva valoració econòmica. En l'addició de preu i en la venda del dret de lluir i quitar, també es produïa un increment de la quantitat prestada, si bé en aquest darrer cas la venda esdevenia perpètua. En les vendes perpètuas es produeix el mateix fenomen, en els 9 casos el venedor consegueix més diners dels que diu necessitar en l'exposició de motius.

En canvi en els exemples de quitació i nova venda a continuació, es plantegen més aviat com una pròrroga de la VCG anterior. Dels 10, solament un augmenta notablement, dos ho fan pel preu que havia de cobrar el notari per la nova escriptura i la resta es renoven per la mateixa quantitat. En els censals creats per lluir a carta de gràcia apareix un fenomen similar. Dels 10 casos, sis repeteixen quantitat, tres disminueixen i solament un es crea per un preu superior al de la VCG. El pas a censal, com a forma de préstec menys oneros, podia assenyalar potser una certa millora en la situació del

venedor i per aquí podria explicar-se aquest comportament diferencial.

Un darrer argument que justifica l'endeutament en les VCG, és que es sol vendre una part de la peça de terra, com una fórmula de desprendre's únicament del no necessari per poder continuar subsistint i amb l'esperança que algun dia el venedor recuperará i referà la parcel·la originària. Dels contractes hem calculat els que indicaven que solament venien una part (Quadre 5.52).

QUADRE 5.52
VCG que indiquen venda exclusivament d'una part, el 1770.

TIPUS DE FINCA	TOTAL	PART	%
Horts	9	6	66,7
peces de terra	29	8	27,6
Pis/tenda	14	8	57,1
Rabasses	9	7	77,8
TOTAL	61	29	47,5

Amb certesa el 47,5 % de les VCG de finques s'indicava que era una part el que s'havia venut. De la resta, pot ésser que sí o pot ésser que no. Els horts i les rabasses presenten el percentatge més alt (més de les 2/3 parts) i coincideix amb les propietats típiques de la petita pagesia, la qual en endeutar-se procurava desfer-se solament del més just, tot esperant l'oportunitat de la lluçió.

c/ VCG i la Seu de Manresa. No disposem de cap font per establir una cronologia de la VCG tal com es va poder fer amb els censals a la Seu de Manresa. Els contractes no són produïts com els censals per determinats centres emissors -com eren les institucions eclesiàstiques- sinó que generen una complexa xarxa que afecta tot el cos social. El Llibre Mestre de la Seu, continua essent molt suggestiu sobretot perquè al final recull les peces de terra que tenia la Seu, data de compra, motiu i venda. En aquest llistat hi ha també referències a la VCG.

El quadre 5.53 estableix per una banda una cronologia d'adquisició de les peces de terra per la Seu, el capital aportat i en les altres columnes s'intenta precisar el volum de les terres consignades -cedides per algú a la Seu, les terres comprades a carta de gràcia, la seva cronologia i finalment la cronologia de les vendes. El capital d'aquestes el desconeixem i hem utilitzat el preu de compra. El quadre serà utilitzat també més endavant, ara volem limitar-nos a les VCG.

El 37,7 % de les compres de la Seu ho foren a carta de gràcia que equivalia al 43,7 % del capital desembossat per les compres. El període de mà-

QUADRE 5.53

Compra i venda de béns immobles per la Seu de Manresa.

	COMPRES TOTALS	CAPITAL	CONSIGNATS	CAPITAL	VCG	CAPITAL	VENDA	CAPITAL
Fins a 1712	4	4769,75			2	3597,3		
1713 a 1720	3	3293,1	1	330,4				
1721 a 1730	5	7199,9			1	5160,1		
1731 a 1740	17	25528,4			9	14496,6		
1741 a 1750	8	14442,9			3	3691,8	3	1472,9
1751 a 1760	3	2981,- (*)			2	331,-	9	22308,2
1761 a 1770	7	3564,8	1	1330,-	3	1150,-	4	2970,6
1771 a 1780	3	1600,- (*)	1	-	2	1600,-	2	1081,-
1781 a 1790	3	3500,-	3	3500,-			2	1600,-
1791 a 1800	1	231,9					3	2555,4
1801 a 1810	2	11090,-			1	6090,-	3	6423,4
1811 a 1820	2	1308,6 (*)					1	-
1821 a 1830	1	1197,5						
1831 a 1840								
1841 a 1850	1	375,-					3	8028,-
1851 a 1860	1	1649,25						
1861 a 1870							19	17967,2
TOTAL	61	82732,1	6	5160,4	23	36116,8	49	64406,7

(*) En una d'aquestes compres no sabem el preu.

ximes compres coincideix amb la dècada 1730-1740, en la qual es produïren el 39,1 % de les CCG i el 40,1 % del capital total. No cal dir que coincideix amb la dècada que més capital va invertir la Seu a censal i, probablement, el període de més dificultats pel camp bagenc. En les dècades anteriors i posteriors no tenen aquesta importància i a partir de 1780 es pot dir que les CCG per part de la Seu desapareixen i queden les compres perpètuas com l'única fórmula d'adquisició de terres.

Anem a detallar un dels molts exemples que el Llibre Mestre de la Seu permet estudiar. No es tracta en aquest cas de l'endeutament d'un petit pagès, sinó d'un pagès de mas: el Mas Ratera de la Molsosa (336).

El 20 de Maig de 1721, Pere Joan Ratera i Francesc, el seu fill, pagesos de la Molsosa, venien a carta de gràcia a lluir sempre i quan, a la Seu de Manresa l'heretat del Mas Ratera i els masos units a ell, que tenien una extensió de 500 jornals per preu de 3000 ll., amb la facultat de dividir dita heretat i edificar una casa nova. La venda, òbviament, es féu per pagar els creditors. Els deutes que pagà la Seu foren els següents:

-Lluïció de 6 censals	2063 ll. 5 s.
-Pensions endarrerides	616 ll. 15 s.
-Dots i llegats	1159 ll.
-Revenda de terra	55 ll.
-Salari del notari per fer les escriptures	54 ll. 10 s.
-Cadastre endarrerit	36 ll. 14 s.
-Censos endarrerits al Sr. directe	48 ll. 3 s. 8 d.

4033 ll. 7 s. 8 d.

El pagès no va rebre cap quantitat en efectiu, al contrari la lluïció dels deutes va ésser encara més elevada. Per això el 8 de Maig de 1723 la

Seu va fer una addició de preu de 253 ll. per fer front a més deutes. En realitat encara en pagà més i cal suposar que pel preu pagat passar-se un xic quant a despeses no era problema, perquè el preu era baix o perquè en el moment de la lluitació es podien reclamar totes les millores introduïdes al mas.

El 10 de Juliol de 1726, cinc anys després de la compra, es pagava el lluitisme al Duc de Cardona que pujava el 10 % de la venda més els costos del salari del notari (334 ll.).

Al mateix temps la Seu segons la facultat concedida pels antics amos del mas podien edificar una casa nova que començaran poc després d'haver realitzat la compra. Els pagaments al fuster i al mestre de cases es troben entre 1721 i 1723 i el preu de la nova casa és de 720 ll. 5 s. 9 d.; el 18 de Març de 1730 es construí una tina en el Mas Canaleta de la Molsosa -tal vegada era el nom de la casa nova edificada- que pujà 72 ll. 6 s. 6 d.

La Seu havia invertit en nou anys 5160 ll. per un mas de 500 jornals, a un preu realment molt baix de 10,5 ll./jornal i havia intensificat l'exploració quan va construir una casa nova que es podia convertir en masoveria. Desconeixem el rendiment anual però ja hem vist els resultats del Mas Noguera i s'havia comprat perpètuament. No es arriscat pensar que la venda s'havia produït a baix preu per les diverses dificultats que hem detectat al venedor. Com a conseqüència el benefici podia esdevenir més alt que els préstecs a censal.

Al final de la ressenya de les despeses realitzades pel Mas Ratera en el Llibre Mestre s'anota la procedència del capital (Quadre 5.54).

QUADRE 5.54

Procedència del capital invertit en la compra del Mas Ratera de la Molsosa per la Seu de Manresa, el 1721.

PROCEDÈNCIA	PENSIO
-Distribucions	93 ll. 6 s. 10 d.
-Misses del Rnd. Maurici Roca, caritat 6s.6d	49 ll. 3 s.
-Misses d 'Alamanda Ballester, caritat 6s.	14 ll.
-Aniversari solemne del Sr.Canonge Soldevila	10 ll. 4 s. 3 d.
-Misses del Dr. Esteve Aldrofeu, caritat 10 s.	46 ll. 2 s.
-Processons generals	1 ll.12 s. 4 d.
-Misses d'Agnès Fargas, caritat 6s. i 10 s.	24 ll.16 s.
-Misses de Teresa Muntada, caritat 10 s.	12 ll.11 s. 3 d.
-Misses del Sr.Canonge Diner, caritat 6 s.	6 ll. 5 s.
TOTAL	255 ll. 9 d.

El finançament de la compra del Mas Ratera i per extensió de la resta d'heretats, es féu, com es pot observar en el quadre i com hem plantejat més

amunt i abordarem també en el capítol següent, a partir del capital que ingressaven els particulars perquè es realitzessin misses i aniversaris a la seva memòria per una caritat determinada. Es produïa sota aquest mecanisme una transferència de capital del conjunt de grups socials -per uns, relació de distribució, per altres, relació d'explotació- i per l'altra, una centralització d'aquest capital en les institucions eclesiàstiques que el convertien en una relació d'explotació a partir de l'endeutament estructural d'alguns grups socials bagencs. S'assolien així dos objectius: la reproducció dels fills segons dels grups socials bagencs que ocupaven els càrrecs eclesiàstics i l'aprofundiment de la debilitació dels grups socials més febles que enfortien les relacions d'explotació amb les classes dominants i, per tant, el volum de renda estreta.

En el quadre 5.54 apareixen dos conceptes que en principi no tenen a veure amb l'aportació de les misses. Les Distribucions i les Processons Generals. És probable que es tracti en aquest cas de la capitalització de rendes que ambdues institucions tenien. Val a dir que en el quadre s'expressa no el capital aportat sinó la pensió, si capitalitzem al 5 % les 255 ll. trobem 5100 ll. que equivalen a les despeses realitzades per l'adquisició del Mas (337).

Ara bé, en un marge de la descripció de les despeses s'anota "Lluit als 15, 8bre 1751 Not. Domingo Ballester de Calaf". Trenta anys després de la compra algú va retornar els diners a la Seu. Dues qüestions: la Seu havia obtingut probablement un rendiment d'una compra realitzada a baix preu, però, en aquest cas no s'havia convertit en venda perpètua i no sabem qui realment va lluir la VCG; podia ésser el pagès -com havia aconseguit el capital per retornar-lo?- o podia ésser un altre comprador que hagués ofert al pagès un preu més elevat pel mas davant la conjuntura favorable del segle. No ho sabem, però durant 30 anys la Seu havia explotat el Mas Ratera i els beneficis d'aquesta explotació s'havien desviat de la pagesia a l'església. I la suma d'exemples com aquests, ajuden a explicar l'aprofundiment de la diferenciació social en el si de la societat bagenca.

d/ La quitació de les VCG. La quitació de la VCG equivalia al retorn del capital prestat i a la recuperació de la cosa venuda pel venedor, tant del bé immoble com de les parts de fruits. El deute, per tant havia desaparegut. Sense el coneixement de la història familiar és difícil precisar si realment s'havia eliminat el deute o en realitat era una fórmula que amagava renovació o empitjorament per altres vies.

Volem assenyalar com a mínim dues fórmules de quitació que amaguen certa complicació en el procés d'endeutament:

1.- Quitació per un individu diferent al venedor. Es tracta realment d'una quitació però en realitat s'ha produït una altra VCG de la cosa venuda anteriorment i el nou comprador realitza la llució a l'antic comprador. El prestador canvia, l'endeutat és el mateix i a vegades per una quantitat superior:

-Jaume Rovis reconeixia que Josep Prat, pagès de Santpedor li havia retornat 16 ll. preu de la VCG de 16 passades de ceps. En realitat qui havia pagat era Josep Satorra, pagès de St. Iscle. A continuació el mateix Josep Prat, VCG a Josep Satorra les mateixes 16 passades de ceps. El preu era ara de 19 ll. (338).

2.- Quitació i a continuació nova revenda. Es firma la quitació i a continuació es reconeix que en realitat no s'han tornat els diners i es realitza una nova VCG. És un mecanisme de renovació del deute, més que d'agreu-jament. Cal tenir-lo present perquè la quitació és aparentment normal.

Josep Casajoana, veler i Josep Torras, tintorer de Sallent, administradors de l'Hospital de Pobres malalts, firmaven època a Josep Pont, pagès de Balsareny de 110 ll. per la quitació de la quarta part de fruits, d'una peça de terra VCG l'any 1765. Unes planes després s'indica que en realitat no s'han tornat els diners i es torna a vendre la mateixa part de fruits per la mateixa quantitat (339).

Sol produir-se al cap de cinc anys justos de la primera venda i cal suposar que era una fórmula per evitar-se pagar el lluïme al senyor directe.

Aquestes dues fórmules que hem exposat juntament amb les VCG que es realitzaven per lluir altres VCG -i per tant tindran contracte de llució-, mostren la precaució que cal tenir a l'hora d'analitzar les quitacions com a fórmula de retorn de diners i d'alliberament del préstec. Poden amagar perfectament renovació i/o augment del deute.

C/ Compradors i venedors.

A partir dels contractes de 1770 i 1850 i de la professió del comprador i del venedor que els protocols assenyalen hem elaborat el quadre 5.55. Metodològicament presenta diversos problemes: en primer lloc, la categoria de pagès a Catalunya tant es refereix al pagès benestant de mas com al jor-

naler i els protocols ho solen barrejar; en segon lloc, que és impossible distingir aquella VCG purament conjuntural i que respon a una necessitat monetària puntual del venedor i la VCG que respon a un endeutament en vies d'augmentar i en tercer lloc, que dins de cada professió els nivells econòmics poden ésser molt diferents i representar nivells socials diferents. Tot i així, creiem que és un mètode que ens acostava a la realitat.

De la lectura del quadre 5.55 poden extreure's algunes observacions interessants.

a/ Els camperols són els màxims venedors i, venen a carta de gràcia, molt més del que no compren.

Són també els màxims compradors el 1770, ara el 1850 han estat superats pels artesans.

b/ Els artesans són els segons venedors, però compren molt més en els dos anys estudiats. S'aprofiten més de les dificultats dels altres grups.

c/ La resta de venedors el 1770 corresponen a les professions lliberals (1,9 %) mentre que en els compradors, trobem encara 11,1 d'individus entre professions lliberals, comerciants i eclesiàstics. El 1850, aquesta clara diferenciació és més matisada; entre els venedors hi trobem 3 comerciants i 4 hisendats, mentre que en els compradors, 3 són comerciants i un hisendat.

QUADRE 5.55

Professió dels venedors i compradors a carta de gràcia, el 1770 i el 1850.

PROFESSIÓ	VENEDORS				COMPRADORS			
	1770	%	1850	%	1770	%	1850	%
Pagesos	76	70,4	14	41,2	59	54,6	12	35,3
Artesans	30	27,8	11	32,3	37	34,3	13	38,2
Prof. lliberals	2	1,9	-	-	3	2,8	-	-
Comerciants	-	-	3	8,8	5	4,6	3	8,8
Hisendats/Prop.	-	-	4	11,8	-	-	1	2,9
Nobles	-	-	-	-	1	0,9	-	-
Eclesiàstics	-	-	-	-	3	2,8	-	-
Vídues	-	-	1	2,9	-	-	-	-
No consta	-	-	1	2,9	-	-	5	14,7
TOTAL	108	100,-	34	100,-	108	100,-	34	100,-

Les dades de 1770 són en principi més clares: els camperols venen sobretot i altres grups socials, en principi més acomodats compren. El 1850, i cal remarcar que la mostra és més feble i més relativa, aquesta tendència de 1770 s'insinua però amb menys contundència. Plantejar a partir d'aquestes dades que amb claredat un grup social compra a uns altres que venen o una acumulació de vendes en mans dels grups socials dominants és molt arriscat.

Més aviat creiem que la venda a carta de gràcia com a instrument d'endeutament com hem vist al llarg d'aquest apartat compleix fonamentalment dos objectius:

a/ Pèrdua de la propietat de la terra per part d'alguns grups socials, i, per tant, concentració en uns altres. L'església de la Seu, la burgesia urbana i la pròpia pagesia de masos utilitzà amplament aquest instrument per adquirir les millors terres de la Ciutat de Manresa i alguns masos que estaven en dificultats. N'hem aportat alguns exemples al llarg del capítol i quan abordem la problemàtica de l'endeutament als masos aprofundirem en aquest aspecte. Òbviament l'extracció de renda és directa, compra a baix preu i, remuneració més elevada del capital. A vegades el propi propietari es convertia en arrendatari o masover de la seva pròpia peça de terra.

La venda de parts de fruits establia també una relació d'explotació entre els grups dominants bagencs i els camperols i l'artesanat o algun pagès de mas amb problemes.

Aquesta relació d'explotació l'hem analitzada en profunditat al llarg de tot el capítol i hem provat repetidament el seu funcionament.

b/ La VCG com a integrant d'una roda de deutes. Explica que les VCG es feien entre individus del mateix grup social. La nostra hipòtesi és la següent: la composició numèrica de la llar, els atzars quotidians, l'encert de les estratègies matrimonials i en definitiva la història familiar col·loquen les unitats familiars en situació diferent davant la necessitat del present. Per uns, la conjuntura convertia l'endeutament en una necessitat, per altres si aquella era favorable, la possibilitat de consolidar la situació social, intentar escalar socialment i eliminar l'endeutament definitivament. No és difícil entendre que els que semblaven aparentment forts comprassin a carta de gràcia als febles. Però els forts tampoc tenien tots els diners necessaris i una part de la compra la finançaven endeutant-se o amb "l'encarregació" d'alguns deutes del venedor. En ambdues unitats familiar un tret comú: l'esforç, el treball per superar la situació, un per recuperar allò que havia venut, l'altre per consolidar-se en el nou status.

La conjuntura familiar podia canviar. Una mala collita, la mort de la muller, el pagament d'algun dot podia abocar el comprador a la necessitat d'endeutar-se i acabar venent potser també a carta de gràcia allò que en un principi havia comprat. Al venedor se li podia presentar una situació favorable i rescatar allò que havia venut o comprar a un altre individu en situació delicada.

Es generava així una complicada roda de deutes (censals, VCG i vendes perpètuas) entre els grups socials amb més dificultats que facilitava la seva reproducció com a tals. L'autoexplotació de la unitat familiar era en qualsevol moment de la roda una pretesa arma per escapar-se del desastre. L'endeutament estructural es cuidava prou d'evitar les condicions de prosperitat de les unitats familiars i convertia en inevitable la roda de deutes.

Darrera d'aquest procés els altres grups socials van aprofitar aquesta autoexplotació familiar per extreure el màxim d'excedent per part dels propietaris de masos que es consolidaven com pels comerciants manufacturers que donaven treball a les dones en activitats tèxtils.

Demostrar aquesta hipòtesi no és fàcil perquè caldria reconstruir històries familiars i sempre quedaria el dubte de fins a quin punt eren realment representatives. Els nostres indicis són més modestos, per una banda, els resultats del quadre 5.55 que no defineix amb claredat unes línies de concentració -solament s'insinuen- sinó una certa igualtat entre les professions; per l'altra, "l'encarregació" de censals que presten altres com una pràctica habitual (en 17,8 % dels censals creats o consignats de la Seu hi constava una "encarregació") i òbviament implicava transferència del deute i, en darrer lloc, les deduccions que permeten fer alguns contractes.

-Rafael Roca, pagès de Manresa, venia perpètuament una peça de terra de 1,5 jornals de regadiu i ho feia per lluir un volum de deutes realment notable (4 censals de capital 289 ll., pensions endarrerides 122 ll. 6 s., 80 ll. per lluir dues VCG i 75 ll. per pagar els drets legítims als seus tres fills). En total 566 ll. 6 s. El procés d'endeutament d'aquest pagès és obvi. Interessa però el comprador, Llorenç Oliveras, pagès que va oferir un preu de 770 ll. de les quals se'n retenien 566 ll. 6 s. per pagar els deutes, 100 ll. les pagava en efectiu i les altres 100 eren convertides en censal, pel qual el venedor reberia la pensió de 3 ll. del comprador. D'entrada ja sabem que el comprador no tenia tots els diners, sols havia pagat en efectiu una part i, unes fulles més endavant de la venda, descobrim que els censals no foren lluïts ja que se'ls encarregà damunt dels seus béns (340).

-Josepa Circuns, Vda. de St. Vicenç de Castellet, per pagar diversos deutes (41 ll. 5 s. 6 d. fonamentalment per lluir una VCG) venia a Sebastià Plans, pagès, una habitació, un hort i un tros de terra per 52 ll. 16s. 9d. El que interessa és que el que es venia pertanyia al seu marit per compra

a carta de gràcia feta a Francesc Fiter, pagès, l'any 1753 i renovada 10 anys després (341).

Un venedor amb deutes, 17 anys abans havia estat comprador a carta de gràcia.

-El mateix succeïa amb Marianna Sebarroja, Vda. d'un pagès que el 1770, VCG a Salvador Satorra, pagès 20 passades de ceps que li pertanyien per compra a carta de gràcia feta el 1758 (342).

-Josep Caminal, pagès, per lluir diversos deutes (175 ll. entre ells un censal de 50 ll.) venia el dret de lluir i quitar un hort a Francesc Prunés, sabater. Després de firmar aquest, en Prunés s'encarregava el censal sobre els seus béns (343).

-Josep Playà, pagès de Manresa, per quitar un censal de 100 ll. va vendre a Joan Culla, pagès, el dret de lluir i quitar una casa. A continuació s'encarregava sobre els seus béns el censal que prestava Josep Playà (344).

En aquests exemples, el comprador es convertia en el nou deutor dels deutes del venedor. La roda de deutes estava en funcionament.

No cal entendre aquesta roda de deutes com un procés tancat i únic. L'endeutament, en aquests grups socials, pot significar també la proletarització d'alguns individus que incrementaven el proletariat industrial que farà falta a Manresa al llarg del segle XIX o fins i tot a les comarques barcelonines. En aquest sentit caldria estudiar les migracions a la comarca i en general l'evolució dels comportaments demogràfics. Fins i tot una possible hipòtesi de treball estaria en la comprovació d'una possible renovació d'individus: uns que es proletaritzaven i altres que arribaven d'altres indrets -o dels propis masos de la comarca- i ocupaven el lloc d'aquells com a rabassaires.

D/ Conclusió.

La VCG és una fórmula de préstec que consisteix en la venda d'un immoble o d'una part de fruits i el venedor es reserva el dret de retornar els diners i recuperar la cosa venuda. El capital és el preu de la venda i l'interès el fruit que la cosa venuda proporciona. És un préstec més oneros que el censal i quant a la fixació de l'interès esdevé una conseqüència de la relació de força entre el comprador que disposa del capital i el venedor que el necessita.

Hem demostrat que la venda es feia per dessota del preu real a partir de les addicions de preu i les vendes del dret de lluir i quitar i que al Bages, el venedor tenia cinc anys per a retornar els diners, sinó perdia la propietat del bé venut. Hem vist però les contradiccions reals d'aquesta pràctica i que si les vendes esdevenien perpètuas era perquè pels venedors era impossible retornar els diners.

Després d'analitzar el que es venia a carta de gràcia (peces de terra, cases, rabasses -tant la part del rabasser com la de l'amo- i parts de fruits) i el tipus d'interès que generava, hem centrat la nostra atenció a l'endeutament que provocava la VCG. Hem afirmat que en el 50 % dels contractes de 1770 l'endeutament augmentava i en la resta, ho desconeixem (si bé podia augmentar o no); per altra banda hem comprovat com les VCG es realitzaven per preus superiors a les quantitats declarades que es devien i finalment hem constatat que eren part de peces de terra que es VCG, la porció necessària per fer front a la dificultat. La conclusió a la que arribàvem era que la VCG provocava augment de l'endeutament.

Després, a partir del Llibre Mestre de la Seu, hem estudiat les VCG en aquesta institució. Hem demostrat la seva importància a la primera meitat del segle XVIII i a partir d'un cas concret hem seguit com la VCG era conseqüència d'un procés d'endeutament anterior, com totes les compres d'aquest estil que realitzà la Seu. Els deutes servien per expropiar propietats a la llarga.

Hem estudiat a continuació la quitació i es planteja que abans d'analitzar-la com un retorn del capital, cal descobrir alguns mecanismes que encobreixen un augment del deute i ens hem centrat fonamentalment en dos: la quitació per un individu diferent del venedor que havia realitzat amb aquest alguna operació d'endeutament i la quitació fictícia perquè a continuació es produeix una nova revenda.

Per acabar l'estudi d'aquesta fórmula de préstec hem analitzat qui comprava i venia a partir dels protocols notariais, a manca d'altres documents que permetin estudiar-ho amb una mostra més àmplia. Dels exemples utilitzats no es pot definir clarament un grup social que compri i un altre que vengui malgrat es perfilin algunes tendències (els pagesos venen més, els artesans compren més etc.) que ens han conduït a definir dues funcions socials de la VCG: per una banda, un procés expropiador de terres per part de la pagesia benestant, eclesiàstics i burgesia urbana a costa de rabassaires, artesans i pagesos de mas empobrits, per l'altra, hem analitzat la VCG com a

integrant de la roda de deutes que es produeix entre rabassaires i artesans, segons les diverses conjuntures familiars que es produeixen en el seu si. Els deutes circulen d'uns als altres i per poder-ne sortir cal l'esforç de la unitat familiar, en definitiva, l'autoexplotació de la família. L'únic beneficiat d'aquesta roda són els grups benestants que extreuen així el màxim d'excedent, a partir del cobrament dels préstecs, de la renda derivada del contracte de conreu i del treball tèxtil de la dona. Perquè el sistema funcioni és precis el manteniment de l'estructura de l'explotació de la terra que genera un endeutament estructural.

Aquest tipus d'endeutament, va entrar en decadència al llarg del segle XIX, però menys potser que el censal. La cronologia del seu ús, és un dels punts que caldria aprofundir.

5.3.3 Els deutoris.

Terrades els descriu com a "Contracte de préstec sense hipoteca. El prestador retenia els interessos en lliurar el préstec i així no calien escriptures pels interessos, evitant-se la condemna eclesiàstica de la usura. És a dir, que el prestador deixava més pocs diners dels escripturats i el deutor tornava la quantitat fixada en l'escriptura" (344).

En els treballs realitzats a Galícia entre les formes de crèdits apareixen les obligacions-préstec. Es descarten les obligacions que es firmaven per pagar un negoci anterior i ens quedem amb les que simplement són préstecs de capital. Les qualifiquen de préstecs a curt termini amb la hipoteca o sense i l'interès no hi consta perquè és ocult en el capital. Les consideren firmades entre individus que existia una amistat o confiança mútua i, per tant, no es creia en el seu incompliment. Destaquem que en el s. XVIII, d'obligacions-préstec se'n troben poques (345).

Fernández de Pinedo ha demostrat com en el primer terç del segle XIX les obligacions -a curt termini i amb hipoteca- havien substituït els censos consignatius en el País Basc, la qual cosa pitjorava la situació de la pagesia (346). Alguns d'aquests trets apareixeran en el deutor bagenc:

Podríem sintetitzar la consolidació del deutor de la següent manera. En el segle XVIII existeixen formes de crèdit privat que estan molt lligades a pràctiques comercials. Quan d'un negoci es quedava a deure alguna cosa es signava un val en el que es reconeixia deure una determinada quanti-

tat a l'altre comerciant. Per posar un exemple citaríem els vals que tenia firmats Miquel Dalmau, blanquer de Manresa l'any 1712 (347).

-Josep Armengol, paraire de Figueroles, preu de llana	89 ll. 7 s.
-Cristòfol Angrill, sabater de Solsona cuiro	30 ll.
-Geroni Blahi, de Sabadell	4 ll. 10 s.
-Francesc Subirana, sabater de Berga	27 ll. 6 d.
-Andreu Llera, sabater de Solsona	131 ll. 17 s.
-Pere Puig, sabater de Berga	22 ll. 17 s.
-Joan Obiols, sabater de Berga	68 ll. 10 s.
-Pau Bonany, sabater de Berga	78 ll. 6 s.9 d.
-Josep Casals, sabater de Berga	68 ll. 6 s.9 d.
-Josep Volta, sabater de Monistrol de Montserrat	308 ll. 19 s.
-Francesc Xipell, sabater de Sallent	34 ll. 19 s.7 d.
-Joan Fàbregas, sabater d'Igualada	42 ll.
-Francesc Guilto, sabater de Berga	65 ll. 12 s.6 d.
-Taula de Comuns Dipòsits de Manresa	41 ll. 8 s.8 d.

Pujaven en total 1013 ll. 15s. 7d., Josep Argullol en tenia 10 de signats per un valor de 2369 ll. 2s. 4d. (348). En el cas del blanquer són òbvies les relacions amb la professió, els deutors són gairebé tots sabaters, principals consumidors de cuir.

Desconeixem si al preu que es paga hi havia carregats els interessos, però és probable que en els primers anys hi hagués una certa generositat.

Si no es realitzava el pagament, el val podia convertir-se en debitori, en el qual es determinaven els terminis per a retornar els diners i s'hipotecaven els béns del deutor. Si no es pagava es recorria a l'acció de la justícia. Un exemple en aquest sentit era el debitori signat entre Jacint Bovet, veler de Manresa i Pere Català, pagès d'Alcover a Tarragona. El primer confessava deure al segon, 76 ll. 13s. 6d. per pagar 181 ll. 4s. valor de 34 lliures 4 unces de seda venuda fiant i que va prometre pagar el 2-I-1754. Es comprometia a pagar 14 ll. el primer dia de Quaresma i a partir d'aleshores 7 ll. cada mig any. Mentrestant consignava el lloguer de la casa al C/ Urgell i obligava com a hipoteca tots els seus béns (349). Aquest lligam amb l'activitat comercial és important a l'hora de l'aparició de debitoris.

La conseqüència de no pagar aquest era el recurs judicial i execució damunt dels béns del deutor. A la Cúria de Manresa es troben diversos exemples. Un mercader de Lleida, per exemple, volia cobrar 60 ll. en compliment de 109 ll. que Josep Serra va prometre pagar el 1763 amb acte de debitori firmat a Lleida, més 11 ll. de costos i com que no ho havia fet és demanava l'execució damunt dels seus béns (350).

Però no sempre el val es convertia en debitori, ja que el val firmat ser-

via a la justícia. En un judici verbal, el 5-VI-1773, Domingo Oller, veler, va ésser condemnat a pagar 133 ll. 17s. 6d. que li devia per causes expresades en un val. Havien passat dos mesos des d'aleshores i es demana l'execució sobre els béns d'Oller (351).

Estem, per tant, davant fórmules de crèdit indirectes que consistien en l'allargament del pagament. Malgrat que el val tingués ja caràcter executiu, el debitori concretava molt més terminis de pagament i la hipoteca damunt dels béns.

Es fàcil entendre com d'aquesta forma de debitori en podia derivar un préstec a curt termini en contraposició al censal. El deutor -com es feia amb les activitats comercials- confessava deure una quantitat de diners que, en lloc de referir-se a algun negoci, eren deixats en forma de préstec que calia retornar en un termini determinat. Prestar a interès era prohibit per l'església, aleshores era fàcil trobar la fórmula de deixar menys diners dels que finalment s'havien de tornar i constaven com a prestats. Aquesta pràctica és molt difícil de demostrar a partir dels protocols notariais, dels quals la majoria solen indicar: "deixats graciosament y sans interes". Amb aquestes formulacions el debitori es convertia ja en un instrument de préstec corrent. Anem a estudiar-lo a partir dels documents d'aquests tipus localitzats el 1770 i el 1850.

El primer tret fonamental, el debitori és un instrument que es desenvolupa sobretot, al llarg del segle XIX. El 1770, per exemple, n'hem localitzat 14 front 45 creacions de censals. El 1850, 110 deutoris, front 17 creacions de censal. El 23,7 % el 1770 i el 86,6 % el 1850. És, per tant, un instrument de crèdit que es desenvoluparà quan el censal entri en decadència.

El debitori de 1770 és idèntic quant a formulació al de 1850, potser, les úniques diferències estan en què el 1770 predominen els préstecs que permeten pagar a terminis i en què la hipoteca és sobre tots els béns del deutor i no una finca concreta. La fórmula de "graciosament y sans interes" apareix en 9 contractes. Era però el 1770 un tipus de préstec poc utilitzat.

El 1850, en canvi, és el tipus de préstec més utilitzat i, per tant, dels 110 contractes hem fet un estudi més aprofundit. El quadre 5.56 recull el capital prestat el 1850 en deutoris. Predominen els préstecs de 50 a 400 ll. que signifiquen el 69,2 % dels deutoris, segueixen després de 400 a 800 ll. amb el 14,6 % i molt allunyats tant per dessota de les 50 ll. com

per damunt de les 800. Si el comparem amb el quadre 5.38, es copsa que els préstecs el 1850 són de més capital que el 1770, però es queden al límit de les 400 ll.

QUADRE 5.56
Capital prestat en debitoris, 1850.

GRUPS	DEBITORIS	%	CAPITAL	%
0 a 25 ll.	1	0,9	20 ll.12s.6d.	0,1
26 a 50 ll.	7	6,4	255 ll.12s.	0,7
51 a 100 ll.	21	19,1	1756 ll.12s.	4,6
101 a 200 ll.	27	24,6	4080 ll.12s.	10,7
201 a 400 ll.	28	25,5	7777 ll. 5s.	20,5
401 a 800 ll.	16	14,6	9232 ll. 7s.	24,3
801 a 1600 ll.	7	6,4	7360 ll.10s.	19,4
+ 1600 ll.	3	2,7	7495 ll.10s.	19,7
TOTAL	110		37979 ll. 1s.6d.	

El quadre 5.57 analitza el termini fixat per retornar els diners. Realment es tracta d'un préstec a curt termini. el 22,7 % tenien un termini inferior a l'any i el 34,6 %, d'un any just, el que significa que fins a l'any es concentren el 57,3 % dels debitoris, després segueix el límit dels 5 anys, l'11,8 % i el de dos, el 10 %. El de durada més llarga fixada en anys era 1 debitori a retornar en 8 anys. Val a dir que els debitoris que fixaven el retorn del capital a terminis eren el 7,3 % del total.

QUADRE 5.57
Duració dels debitoris, 1850

ANYS	DEBITORIS	%
1 mes	2	
Dos mesos	4	
Tres mesos	3	
Cinc mesos	1	
Sis mesos	9	
Vuit mesos	1	
Nou mesos	3	
Onze mesos	2	
MENYS D'UN ANY	25	22,7
1 any	38	34,6
Dos anys	11	10,-
Tres anys	3	2,7
Quatre anys	6	5,5
Cinc anys	13	11,8
Vuit anys	1	0,9
Altres (*)	2	1,8
A terminis	8	7,3
No consta	8	7,3
TOTAL	110	100,-

(*) Després de la mort/ Quan entri en possessió d'un bé.

El quadre 5.58 analitza les referències a l'interès dels debitoris. Predomina la tendència a no indicar res en aquest sentit o la frase ja esmentada "graciosament" i "sens interès". El 55,5 % dels debitoris no inclouen cap referència i apareix la frase sencera o una part en el 36,4 % dels documents. Els que fixen un interès són el 4,5 % i oscil·la entre el 3 i el 4,5 %. El pagament en fruits o amb l'ocupació d'una casa, suposen el 3,6 %.

QUADRE 5.58
Interès dels deutoris, 1850

INTERÈS	DEBITORIS	%
3 %	2	1,8
4 %	1	0,9
4,5 %	2	1,8
"Graciosament "	18	16,4
Sense interès	22	20,-
Fruits	2	1,8
Ocupar una casa	2	1,8
No consta	61	55,5
TOTAL	110	100,-

El quadre 5.59 estudia les hipoteques que generen aquests deutoris. Cal destacar que, en comparació al 1770, en més del 90 % dels contractes estudiats la hipoteca recau sobre un bé en concret que pot ésser molt divers, predominant les peces de terra (34,6 %) i les cases (28,2 %). Destaca també la hipoteca de béns legitimaris i dots a cobrar, molt similar a la pràctica realitzada al Pirineu francès (358).

QUADRE 5.59
Hipoteques dels deutoris, 1850

HIPOTEQUES	DEBITORIS	%
Peces de terra	38	34,6
Casa	31	28,2
Casa i peça de terra	9	8,2
Mas	6	5,5
Molins	2	1,8
Rabasses	10	9,1
Drets de lligitima/ dots	3	2,7
Fruits	1	0,9
Tots els béns	3	2,7
Altres (*)	3	2,7
No consta	4	3,6
TOTAL	110	100,-

(*) Béns veniders, el que compren, pensió de l'avi.

En el quadre 5.60 es recullen els percentatges de les referències a pagar en una determinada moneda per evitar així, aquelles formes monetàries que podien estar devaluades. Òbviament era una forma d'enduriment del deutor. El 47,3 % dels contractes indiquen simplement que el retorn s'ha de fer amb bona moneda. Molt per dessota trobem la prohibició de pagar en vals reals (3,6 %), el retorn amb moneda d'or (1,8 %) i el retorn amb la moneda que fixi el prestador (1,8 %). En poc menys de la meitat de deutoris no es fa cap al·lusió a la moneda.

QUADRE 5.60
Formes de retorn dels deutoris, el 1850

FORMES	1850	%
Retorn moneda d'or	2	1,8
Prohibició de vals	4	3,6
Bona moneda	52	47,3
Fixa el tipus de moneda	2	1,8
TOTAL DEBITORIS	110	

El 40,9 % dels deutoris inclouen una nota que indica els motius del préstec per part del deutor. Són molt heterogenis i per mantenir l'heterogeneïtat sols agrupen els idèntics:

-Per pagar dots	6
-Judici	4
-Per obres	4
-Tornar debitori/deutes	5
-Per compra de Mas i de terres	4
-Per ésser vell	3
-Entrada establiment	3
-Lluir VCG	3
-Per pagar ramat de bestiar	3
-Soldades de mòsses endarrerides	2
-Articles de la botiga	2
-Treballs de cardar cotó	1
-Conrear les vinyes	1
-Despeses d'enterrament	1
-Contribucions	1
-Per bala de seda	1

Les necessitats de diner conseqüència de l'endeutament estructural no havien desaparegut el 1850 com es dedueix del llistat de les causes dels deutoris que ho explicita: renovació de deutes, aliments, reproducció familiar, contribucions, pagament de renda etc. Solament la compra d'un mas que era venut judicialment podria considerar-se com una inversió però caldria saber la història completa. El panorama no havia canviat en aquest sentit del segle XVIII.

QUADRE 5.61

Professions dels prestamistes i dels deutors segons els deutoris de 1850.

PROFESSIO	PRESTAMISTES	%	DEUTORS	%
Pagès	19		61	
Bracer	2		7	
Masover	1		-	
Pastor	-		1	
TOTAL	22	20,-	69	62,7
Artesans tèxtils	16		11	
Altres	29		13	
TOTAL	45	40,9	24	21,8
Professions lliberals	10	10	2	2
Comerciants	7	7	5	5
Eclesiàstics	3		-	
Nobles	-		1	
Militars	4		-	
Propietaris/Hisendats	8		2	
TOTAL	15	13,6	3	2,7
Cosíndic	1	1	-	-
Vídua	2		-	
No consta	8		7	
TOTAL	10	9,1	7	6,4
TOTALS	110	100,-	110	100,-

El quadre 5.61 recull la professió dels prestadors i els deutors. Els problemes metodològics d'aquestes classificacions els hem exposat més amunt. Anem doncs a comparar les dues columnes. El grup de prestadors més important: són els artesans (40,9 %), seguit dels pagesos, 20 % i de professions acomodades -comerciants, nobles, eclesiàstics-, en canvi, entre els deutors destaquen majoritàriament els pagesos amb el 62,7 % i molt endarrera l'artesanat (21,8 %) i les professions acomodades són deutors en poques ocasions. El quadre mostra clarament la desigualtat implícita en els deutoris: els pagesos eren els més necessitats de crèdit i per altra banda els que menys en proporcionaven. A la inversa del que passava amb l'artesanat i els altres grups benestants.

El mateix caràcter de desigualtat que tenien els censals i l'extracció d'excedent per part dels eclesiàstics damunt de la resta de grups socials, sols havia canviat lleugerament; l'extracció de renda es realitzava igualment per la via del deutor i mantenia el mateix caràcter de desigualtat social: els grups acomodats de la societat, els prestadors, explotaven sobretot la pagesia. Havia canviat el mecanisme i dels fills segons d'uns grups concrets, s'havia passat a la globalitat dels grups. Però a nivell d'estructura agrària, l'endeutament estructural de la petita pagesia continuava essent fonamental per a reproduir l'explotació que suposava recórrer al préstec.

5.3.4 Les compra-vendes com a forma d'endeutament.

La possessió d'un bé immoble és en definitiva posseir un capital que produeix una renda, mitjançant el treball de l'home. Per això la venda d'un immoble és en definitiva reduir el capital i, sobretot, una part de renda. Un préstec de capital, també aliena renda, però normalment inferior a la que proporcionen els immobles. En el moment que la renda que s'ha d'alienar equival a la renda que produeix un immoble és molt millor, vendre o alienar perpètuament l'immoble. Per aquí podem plantejar les vendes perpètuas com una altra forma d'endeutament (353).

La venda perpètua, però, era irreversible i no es podia recuperar. En realitat, suposava un problema relatiu perquè d'individus amb dificultats disposats a vendre eren abundants i en cas de recuperació econòmica d'un antic venedor, es podia comprar amb facilitat.

Tota venda, però, reduïa la capacitat de produir el nivell de subsistència necessari per a sobreviure la unitat familiar. En principi hauria d'abocar a un increment de les dificultats de la família i a nous i successius endeutaments que acabessin per despullar de tots els béns la família. No sembla pas que aquest procés es realitzés de forma generalitzada, sinó tot el contrari, les petites explotacions pageses subsistiren i caldria estudiar almenys tres aspectes:

a/ En dependre del mercat vitícola els preus oscil.laven amb relativa capacitat.

b/ L'evolució dels membres de la família, important per la quantitat de terra necessària per sobreviure, de la que la compra-venda podria ésser un sistema de regulació.

c/ Diverses possibilitats d'augmentar l'autoexplotació familiar: incorporar més terres a rabassa, intensificar la producció de l'hort i les vinyes a base d'incrementar el treball, treball tèxtil per les dones etc.

Aquests elements podien afavorir en un altre moment del cicle familiar que el venedor pogués comprar una altra peça de terra equivalent (a vegades fins i tot s'incorporava nous deutes amb la compra però la renda produïda per la terra era superior a la renda pagada pels nous deutes).

A partir dels contractes de 1770 i 1850 hem elaborat diversos quadres dels quals analitzem quantitativament alguns fenòmens. El quadre 5.62 es pregunta sobre què es ven. Predominen tant un any com l'altre la compra-venda de cases (32,8 % el 1770 i el 29,1 % el 1850) explicable tant per la importància urbana de Manresa com que les cases no eren importants per assegurar la subsistència familiar (354); en segon lloc la terra a rabassa que pel seu caràcter emfitèutic podia ésser comprada i venuda (26,9 % el 1770 i 28,2 % el 1850) i com a conseqüència de la difusió del contracte a la comarca; en tercer lloc, les peces de terra (25,4 % i 23,3 %) i en darrer lloc els horts que pel seu paper en la subsistència de les unitats familiars hem comptat a part (9 % i 16,5 %). En altres apartats hom pot trobar la compra d'una tomba, drets legitimaris damunt d'una casa, bótes, etc.

En el quadre 5.63 hem recollit l'import de les vendes i les hem classificat per grups els dos anys. El 1770 predominen les vendes de 51 a 100 ll. (23,9 %). Podríem dir que de 26 ll. a 200 ll. hi trobem el 61,2 % de les vendes. Curiosament la majoria de censals (64,5 %) es situen també en aquesta franja. El 1850, la franja es desplaça cap a preus més elevats i és de 50 a 400 ll. que trobem concentrades la majoria de les compra-vendes (61,2 %).

QUADRE 5.62
Què es ven el 1770 i 1850.

	1770		1850	
	VENDES	%	VENDES	%
Peces de terra	17	25,4	24	23,3
Casa/Patis	22	32,8	30	29,1
Hort	6	9,-	17	16,5
Rabasses	18	26,9	29	28,2
Altres	4	6,-	3	2,9
TOTAL	67	100,-	103	100,-

QUADRE 5.63
Preu de les vendes perpètuas de terres al Bages, 1770 i 1850.

PREU	1770				1850			
	VENDES	%	LLIURES	%	VENDES	%	LLIURES	%
0 a 25 ll.	10	14,9	163,6	0,8	3	2,9	40	0,9
26 a 50 ll.	12	17,9	455,1	2,3	6	5,8	250,6	0,6
51 a 100 ll.	16	23,9	1149,8	5,9	18	17,5	1412,35	3,3
101 a 200 ll.	13	19,4	2187,3	11,2	24	23,3	3993,-	9,4
201 a 400 ll.	6	9,-	1710,-	8,8	21	20,4	6113,5	14,3
401 a 800 ll.	6	9,-	3783,-	19,4	17	16,5	9875,5	23,1
801 a 1600 ll.	2	3,-	2300,-	11,8	11	10,7	12169,-	28,5
+ de 1600 ll.	2	3,-	7800,-	39,9	3	2,9	8846,-	20,7
TOTAL	67	100,-	19548,8	100,-	103	100,-	42699,95	100,-
MITJANA			291,8				414,6	

Coincideix aquesta franja amb la que es produïa en els deutoris, que suposaven el 69,2 % del total. Es podria afirmar que la mitjana de les vendes havia augmentat de 1770 a 1850.

QUADRE 5.64
Causas de les vendes perpètuas al Bages, 1770 i 1850.

CAUSES	1770		1850	
	VENDES	%	VENDES	%
Lluir censals	20	29,9	17	16,5
Pensions	11	16,4	11	10,7
Lluir VCG	12	17,9	3	2,9
Llegitimes/Dots	8	11,9	10	9,7
Rentes/Debitori	2	3,-	15	14,6
Acció judicial	1	1,5	5	4,9
Obres	-	-	2	1,9
Enterraments/Misses	2	3,-	2	1,9
Urgències	-	-	7	6,8
Altres	6	9,-	6	5,8
No consta	35	52,2	52	50,5
TOTAL	67	100,-	103	100,-

El quadre 5.64 analitza les causes que van empènyer a realitzar la venda. La meitat de les vendes no ho indica, en les altres, quan s'indicava, més d'un motiu els hem incorporats tots al quadre. Si exceptuem l'apartat "d'obres" per altra banda insignificant, les causes de la venda són necessi-

tats quotidianes, deutes anteriors o reproducció familiar. Si comparem 1770 i 1850 els percentatges registren canvis importants, disminueixen les formes d'endeutament més tradicionals (censals, pensions de censals, lluïció, VCG) i augmenten altres conceptes com fer front a deutoris, acció de la justícia o simplement per "ocorrer a las mias urgencies". La raó de l'endeutament com a causa de la venda continua essent fonamental.

QUADRE 5.65
Professions dels compradors i dels venedors al Bages, 1770-1850.

PROFESSIONS	1770				1850			
	COMPRADORS	%	VENEDORS	%	COMPRADORS	%	VENEDORS	%
Pagès	31		36		38		43	
Bracer	2		5		7		7	
Pastor/Moliner	3		-		1		-	
TOTAL	36	53,7	41	61,2	46	44,7	50	48,5
Artesans Textils	10		11		6		14	
Artesans	12		7		18		11	
TOTAL	22	32,8	18	26,9	24	23,3	25	24,3
Profes. Lliberals	-	-	1	1 1,5	4	4 3,9	-	-
Comerciants	1	1 1,5	4	4 6,-	9	9 8,7	3	3 2,9
Eclesiàstica	3		-		4		3	
Nobles	1		-		2		-	
Militars	-		-		-		-	
Propie/Hisensats	-		-		1		4	
Cosíndic	-		-		2		1	
TOTAL	4	6,-	-	-	9	8,7	8	7,8
Vídues/Donzelles	-		2		1		6	
No consta	4		1		10		11	
TOTAL	4	6,-	3	4,5	11	10,7	17	16,5
TOTALS	67	100,-	67	100,-	103	100,-	103	100,-

El Quadre 5.65 mostra per professions els compradors i els venedors en els dos anys estudiats. Els resultats són diferents al quadre similar elaborat en els deutoris. Els pagesos són en els dos anys els màxims venedors (61,2 % i 48,5 %), però són també amb un marge molt reduït els màxims compradors (53,7 % i 44,7 %). Els pagesos eren de nou els perjudicats però la mínima diferència ens farà retrobar a continuació el tema de la roda de deutes. En segon lloc els artesans, el 1770 compren més (32,8 %) que no pas venen (26,9 %) mentre que el 1850 s'inverteix el procés (compren 23,3 % i venen 24,3 %). El 1770 els altres grups acomodats tenen un pes escàs, més important el 1850 que són més compradors que venedors. Els que no consten ocupen un percentatge important el 1850 (10,7 % dels que compren i 16,5 dels que venen), la qual cosa confirma la pèrdua qualitativa d'informació que proporcionen els protocols notariais a mesura que ens endinsem en el segle XIX.

Es pot concloure, a nivell d'aquesta anàlisi professional, que en la compra-venda hi ha uns grups més perjudicats que d'altres, però s'observa també una tendència a l'equilibri. No es pot plantejar únicament com l'expropiació de la propietat per part d'uns grups, sinó de traspassos entre els propis components d'un mateix grup social. En definitiva, la compra-venda constituiria un element més de la complexa roda de deutes que definíem a l'hora d'estudiar la VCG.

Per escollir un exemple entre molts. Josep Carreras, pagès de Manresa, per lluir un censal de 100 ll. al Convent dels Predicadors, venia perpètuament a Joan Dalmau, pagès, una casa per 190 ll. D'aquest preu el comprador havia de quitar el censal i donar-li 90 ll. en efectiu. Aquestes les havia de pagar però el censal se l'encarregava sobre els seus béns. El nou comprador no estava expropiant un altre pagès, li resolva les dificultats però el que havia comprat implicava endeutar-se ell (355).

Encara que les compra-ventes s'han d'estudiar des de la perspectiva de l'expropiació d'altres grups socials, en dues situacions s'aprofitaven els grups acomodats -burguesia i petita noblesa- de les dificultats de la pagesia i de l'artesanat: en les terres de regadiu de Manresa i en l'adquisició de masos. Les rabasses, horts i petites parcel·les quedaven en el procés de la roda. Dos exemples poden ésser il·lustratius:

-La Seu de Manresa. A partir del Llibre Mestre de censals sabem que la Seu va adquirir perpètuament el Mas Gorrians de St. Feliu Sasserra, els masos Davesa i Colomer de St. Salvador de Guardiola, el Mas Noguera i el Mas Bargall de Monistrol de Rajadell, el Mas Torra de n'oms a St. Julià de l'Altura, el Mas Oliveres d'Horta, entre 1731 i 1745 (Quadre 5.66).

Si analitzem amb més detall la informació sobre les causes de la venda, el factor endeutament surt més o menys explicitat en tots els casos, de la mateixa forma que hem observat en les VCG.

El 1731, Sebastià Solà de la Vall, pagès de St. Pau de la Guàrdia venia als Administradors de Quotidianes Distribucions els Masos Davesa i Colomer de St. Salvador de Guardiola per 1460 ll., les quals serviren pel següent (356):

- Per a lluir set censals d'un capital de 843 ll.
- Per a les pensions d'aquests censals 390 ll. 6s. 8d.
- Per un dot i els interessos que aquest 180 ll.
generà per no haver-lo pagat.
- Per a recuperar les herbes del Mas que 46 ll. 13s. 4d.
estaven arrendades i quantitat deixada
"graciosament".

QUADRE 5.66

Compra de cases i peces de terra per la Seu de Manresa 1713-1860.

ANY COMPRA	CONCEPTE	CAPITAL DE COMPRA	ANY VENDA
1683	Camp de 4 jornals a St. Joan d'en Coll	825 ll.	1862
1690	Hort Capella del Remei	100 ll.	
1699	Hort clos prop del Remei	250 ll.	1862
1707	Heretat de la Casa Nova de Vilarasau de St. Joan d'Oïó	VCG 3594 ll. 15 s. 2 d.	1755
1716	Camp de 2 j. de regadiu al Pelec	386 ll.	1862
1716	Camp de 1 1/2 j. de regadiu a Mas de Pla	Consignació 330 ll. 8 s.	1862
1717	Casa/corral/11 j. de regadiu al Pelec	2576 ll. 14 s.	1862
1721	Mas Ratera de la Molsosa	VCG 3000 ll.	1757
1730		2160 ll.	
1722	Casa a la Ciutat de Vic	727 ll. 6 s.	1746
1724	Camp al Pelec	797 ll. 11 s.	1862
1725	Camp de 2 j. de regadiu al Pelec	415 ll.	1862
1726	Camp de 1/2 j. de regadiu al Remei	100 ll.	1862
1731	Camp de 2 j. de regadiu a Viladordis	460 ll.	1862
1731	Mas Gorrians de St. Feliu Sasserra	2598 ll. 3 s. 5 d.	1843
1731	Mas Davesa i Colomer de St. Salvador de Guardiola	2208 ll. 12 s. 10d.	1843
1732	Mas Matastachs de St. Pau de la Guàrdia	VCG 450 ll.	1757
1732	Casa i Hort del Hostal del raval de St. Andreu	1573 ll. 7 d.	1805
1733	Camp de 2 j. de regadiu a Viladordis	425 ll. 16 s.	1862
1733	Mas Boixeda de Castelltallat	VCG 1255 ll. 8 s.	1792
1734	Herbes del mas Miralda St. Salvador de Guardiola	VCG 516 ll. 17 s. 5 d.	1761
1735	mas de la Posa d'Avinyó	VCG 6450 ll.	1757
1736	Mas Pastorallas de St. Salvador de Guardiola	VCG 345 ll. 11 s.	1746
1736	Mas Vivo de Miralles	VCG 1703 ll. 15 s.	1762
1737	Mas Noguera de Monistrol de Rajadell	2354 ll. 6 s. 8 d.	1862
1737	Peça del Mas Gorriana	501 ll. 7 s.	
1738	Mas Bargall de Monistrol de Rajadell	910 ll. 4 s.	1862
1738	Mas Badia de Gaia	VCG 2825 ll. 1 s. 7 d.	1752
1738	Camp de 2 j. de regadiu a Puigberenguer	VCG 400 ll.	1743
----	Herbes del Mas Biosca de Castelltallat	VCG 550 ll.	1766
1743	Mas Junyent i Gaspar a Pinós	VCG 3221 ll. 15 s.	1846
1744	Mas Torra d'en Oms a St. Julià de l'Altura	3385 ll.	1862
----	Mas Oliveras d'Horta	2781 ll. 16 s. 10 d.	1862
1745	Tros de terra a l'heretat de la Molsosa	25 ll.	1757
1745	Casa al C/ Sobrerroca	1226 ll. 6 s. 6 d.	
1749	Part del 45 è d'Anglèsola	3333 ll. 6 s.	1753
1749	Camp a les Cots de 1 j. de regadiu	VCG 180 ll.	1758
1750	Camp de 1 j. de regadiu	VCG 290 ll.	1755
1752	Camp de 1 j. de regadiu a Viladordis	VCG ---	
1754	Hostal d'Esteve Sansa al raval de St. Andreu	2650 ll.	1805
1756	Mas Fitó de St. Vicenç de Pinós	VCG 330 ll. 19 s. 2 d.	1779
1761	Casa al Portal de St. Domènec	VCG 200 ll.	1768
1764	Casa al C/ Nou	Consignades 1330 ll.	
1767	Camp de 2 j. de regadiu a Valldaura	VCG 750 ll.	1771
----	Camp de 12 q. de regadiu a Puigberenguer	VCG 200 ll.	
1767	Camp de 1 j. al Joncar	270 ll.	1862
1770	Camp al Joncar de regadiu	270 ll.	1862
1774	Camp de 2 j. de regadiu a Miralpeix	VCG 1100 ll.	1784
1775	Camp de 1 j. de regadiu al Mas d'en Pla	VCG 500 ll.	1785
1779	Camp de 2 j. de regadiu a la Creu de la Guitarda	Consigna. ---	1862
1786	Casa al Cantó de les Bruixes	Consignació 400 ll.	1797
1790	Camp a Mas de'n Pla	Consignació VCG 900 ll.	1795
1789	Camp a Viladordis	Consignació VCG 2200 ll.	1801
1798	Peça de terra amb caseta Mas Bargall de Monistrol	231 ll. 18 s. 10 d.	1862
1804	Mas Fussimanya de Balsareny	VCG 6090 ll.	
1808	Mas Piera al Cint	5000 ll.	
1813	Mas Cadell a Monistrol de Rajadell	1308 ll. 12 s. 6 d.	
1815	Casa i Hort de Davesa	Donació	1820
1830	Casa al C/ de les Barreres	Judici 1197 ll. 10 s.	1862
1853	Mas Traveria de St. Feliu Sasserra	Judici 1649 ll. 19 s. 10 d.	
1850	Casa de Marià Verdguer	Judici 375 ll.	
1767	Camp de 1 j. a Manxanet	544 ll. 15 s. 9 d.	

Però si la Seu va comprar perpètuament diversos masos amb la conseqüent expropiació de la terra a d'altres grups socials, comprà també terres de regadiu, les millors de Manresa, i desposseïa, per tant, a la pagesia i l'artesanat. Els camps de regadiu comprats per la Seu foren els següents:

- 1683 Camp de 4 jornals a St. Joan d'en Coll.
- 1716 Camp de 2 jornals al Pelec.
- 1716 Camp de 1,5 jornals a Mas d'en Pla.

1724	Camp al Pelec
1725	Camp de 2 jornals al Pèlec
1726	Camp de 1,5 jornals al Remei
1731	Camp de 2 jornals a Viladordis
1733	Camp de 2 jornals a Viladordis
1738	Camp de 2 jornals a Puigberenguer
1767	Camp a Maxanet de 1 jornal.
1767	Camp de 1 jornal al Joncar
1770	Camp al Joncar.

A més d'aquests n'adquirí 12 a carta de gràcia o consignats per algun particular (Quadre 5.66).

A excepció d'algun hort que al cap i a la fi és una petita parcel·la regada, la Seu de Manresa no es va dedicar a adquirir vinyes o d'altres petites parcel·les de secà. Aquestes es deixaven per la roda de deutes entre els grups socials menys afavorits.

-Del capítol de l'estructura de la propietat dedicat a Manresa ja hem observat com en les terres de regadiu es produïa una concentració molt important en mans de pocs propietaris al llarg de tot el període estudiat. El regadiu, tant pel seu rendiment a nivell de renda agrícola com per la futura especulació urbana, fou centre d'interès per a les classes benestants urbanes. Ho hem vist per la Seu.

Les inversions de la família Solernou quan retornaren d'Amèrica es centraren fonamentalment en l'adquisició de cases, dues peces de vinya (12 jornals) i 7 peces de regadiu (16 1/3 jornals) (357).

5.3.5 Conclusió.

En les conclusions parcials hem recollit les característiques de cada fórmula d'endeutament, per tant no hi entrarem de nou. Volem indicar quin paper va jugar en conjunt dins de l'estructura agrària bagenca.

1.- Cal insistir de nou amb el caràcter estructural i per tant necessari per alguns grups socials, de recórrer a l'endeutament com a fórmula de finançar la subsistència. És una conseqüència de l'accés desigual a la terra que es produeix en el camp bagenc. Les diverses fórmules d'endeutament eren, en definitiva, mecanismes jurídics diferents d'extracció de renda per part dels prestadors.

2.- La renda extreta per aquestes vies, esdevindrà fonamental en alguns casos, pel manteniment d'algunes institucions desenvolupades sobretot per les classes dominants bagenques. La renda provinent dels censals, per exem-

ple, permetrà la subsistència amb un benestar desigual segons el grup social d'origen, dels fills segons de les classes dominants que entraran en religió.

3.- L'objectiu de l'endeutament no és tant expropiar com que la renda que s'extreu continuï circulant vers uns grups socials determinats. Això explica que tant la petita noblesa, la burgesia urbana i els eclesiàstics tinguin interès en expropiar determinades propietats (masos i terres de regadiu de Manresa) i, en canvi, no intervenir en altres.

4.- Hem pogut descriure el que hem anomenat "roda de deutes" en el sentit que, al marge de circumstàncies diferencials que es donen en el si de les unitats familiars, permet que es produeixi un augment de l'autoexplotació de la unitat tant per poder adquirir béns d'altres membres del seu grup social, com per recuperar-los un cop s'havien venut. A partir d'aquí hem pogut explicar les transferències de deutes que es produeixen entre individus que, en principi, pertanyen al mateix grup social.

5.- Tant pel goteig de renda que es deriva de determinades fórmules de préstec -censals i deutoris-, com pel caràcter expropiador de les VCG i les compra-ventes, l'endeutament és un mecanisme d'extracció d'excedent i d'aprofundiment de la diferenciació social. Al mateix temps, la roda de deutes, utilitzada per les unitats familiars per sobreviure, indirectament estimulava l'autoexplotació familiar i, com a conseqüència, un augment de la sortida de renda cap a grups dominants.

6.- Malgrat que caldria aprofundir l'estudi de les diverses fórmules hem observat com al llarg del període estudiat els censals disminuïen i augmentaven els deutoris, mentre que les VCG també disminuïen però de forma menys intensa. El canvi del tipus de mecanisme utilitzat no implica la desaparició de l'endeutament estructural.

7.- Els grups socials que es beneficien de l'endeutament són els eclesiàstics, la burgesia urbana i la petita noblesa. Tant aquest grup com la pagesia benestant propietària de masos, normalment s'aprofiten de l'extracció de renda, però a vegades alguns dels seus membres s'endeutaran i fins i tot desapareixeran. Els grups socials explotats amb els mecanismes d'endeutament són la petita pagesia que accedeix a la terra via rabassa morta i l'artesanat urbà que resideix sobretot a Manresa.

5.4 ALGUNES NOTES SOBRE LA COMERCIALITZACIÓ DELS PRODUCTES AGRÍCOLES.

No disposem d'informació suficient per analitzar profundament els mecanismes de comercialització dels productes agrícoles, per tant solament realitzarem algunes consideracions entorn de la diferenciació social que es produïa a conseqüència de la comercialització.

El punt de partida inicial és que la producció de vi com a conseqüència de l'expansió vitícola, implicava deixar de produir pel consum i comercialitzar en el mercat el vi. Malgrat els horts com a àrees de conreu i les plantacions de llequms enmig de les vinyes que contribuïen a mantenir el nivell de subsistència de la petita pagesia, hem vist com la comarca tenia un dèficit generalitzat de grans.

Els masos disposaven d'una àrea extensiva -les quintanes- i una altra intensiva -les boïgues- que proporcionaven el blat precís per a la família. En canvi, per la petita pagesia, els grans s'havien d'adquirir en el mercat i el preu del vi condicionava aquesta adquisició, així com l'estalvi per pagar els dots dels fills i la contribució del cadastre. Calia portar gra de fora, la qual cosa ocasionava en la vida real diversos problemes "atès lo abus que comet diariament de agavallar tot lo gra que portan los traquiners, en lo present poble, de lo que resulta quels vehins no poden provehir-se del necessari per la subsistencia de las suas familias y que per precioso han de acudir a segona ma pagantlo a major preu del que los costaria si poguessen comprarlo als mateixos traquiners..." (358). La facultat d'especular amb el gra i, per tant, d'obtenir ingressos superiors per part dels especuladors era una pràctica que també existia al Bages.

La venda del vi ocasionava diversos problemes. El rabassaire, assetjat per un endeutament estructural que hem analitzat, un cop havia realitzat la collita del raïm i havia elaborat el vi, no podia conservar-lo per qaire temps, en primer lloc perquè disposava de poques bótes i en segon lloc, perquè les necessitats familiars l'obligaven a vendre ràpidament a preus inferiors als d'alguns mesos després o simplement, el comprador, coneixedor de les dificultats, procurava comprar a un preu inferior.

Caldria estudiar en els pobles bagencs el paper del mesurador. En realitat, era l'individu que tenia arrendat el dret municipal de cobrar un tant per cada carga de vi venuda. Aquesta tasca el connectava amb tots els compradors de vi i, alhora amb tots els venedors. Aquest contacte el convertia amb el principal coneixedor de la situació de cada unitat familiar i, podia

conduir els compradors vers les famílies que més necessitat tenien de vendre el vi i, en conseqüència, el venien més barat. Però no tenim referències escrites d'aquest fenomen. El preu del vi real era també una conseqüència de la situació del venedor (359).

A part d'aquestes desigualtats derivades de l'estructura social i que marcaven més la diferenciació social, el preu del vi era una variable fonamental per a les unitats familiars que es dedicaven gairebé de forma exclusiva al conreu de la vinya. Aquest preu es fixava segons la conjuntura aliena al vinyar, no controlada pels productors, i contribuïa a augmentar o disminuir les necessitats de la unitat familiar. L'endeutament estructural i la seva evolució vindrà condicionat també per la marxa dels preus del vi (360). Un informe de l'Ajuntament de Navarcles en un període de baixa de preus mostra un panorama realment desolador: "Acredita la observación, que aun aquellos que tienen llenos de vino sus lagares, carecen de los medios para subsistir por el poco consumo de aquel genero y por el poco precio a que se les paga. En una verdad innegable que el cosechero propietario de cada dia va perdiendo sus caudales con el cultivo de las viñas que posee como fincas radicales, no siendo suficiente el producto que de ellas extrahe, porque este apenas compensa la mitad del justo precio de los jornales, que debe emplear para su cultivo ¿y que lucro han de sacar de sus sudores los innumerables colonos de otros terrenos menos feraces, despues de deducida la parte que han de pagar al amo propietario, cuando este padece un detrimento bien conocido en el cultivo de las viñas (...) De todo lo dicho y de tan suma pobreza se deduce por precision la dificultad que tienen los labradores, en verificar el pago de las contribuciones reales y demas a que por sus obligaciones estan afectas varias familias; la imposibilidad de subvenirse unos a otros en sus necesidades; la falta de cumplimiento en la satisfacción de plazos devengados, de censos, de pensiones de censales; la penuria de recursos para atender a la educación y acomodo de las familias; la precision de acudir a prestamos gravosos al exorbitante interés de un 10, 15, 20 por ciento..." (361).

L'any que el batlle de Navarcles va redactar aquest informe es van assolir els preus més baixos en la cotització del vi, després d'un parell de dècades de preus elevats (362). A St. Benet la mitjana dels preus del vi de 1806 a 1815 fou de 145,1 sous, mentre que de 1826 a 1835, fou de 70,7; i el 1833 el vi es pagà a 37,3 sous. En aquesta situació, la descripció que feia el batlle de Navarcles coincidia amb la realitat. Encara que quan els

preus eren elevats es palesava un canvi de situació. L'alternança d'anys bons i dolents, de preus alts i baixos del producte més important que es comercialitzava, incidia damunt la marxa de la roda de deutes exposada anteriorment.

Per la burgesia de Manresa la comercialització dels productes agrícoles va ésser un dels mitjans utilitzats per a l'acumulació de capital. De diverses maneres va aconseguir desviar els recursos de la pagesia.

Coneixem un parell de companyies que operaven arreu de Catalunya comercialitzant diversos productes. En elles hi havia algun manresà. Una d'elles era la Companyia d'Aragó que malgrat ésser coneguda pel comerç de gra traficava amb teixits i vi. Els socis eren 8. Quatre eren de Calaf, un de Barcelona, dos de Manresa i un de Reus. Els de Manresa eren Tomàs Ignasi Soler i Josep Sacristà amb una setena part del capital i no ens estranyaria que Maurici Soler de Reus fos originari de Manresa, sobretot pel seu nom (363). L'altra s'anomenava Prat, Martí, Baldrich i Fuster traficava amb teixits i aiguardent i dels socis hi havia un manresà, Josep Fuster i Bosch (364). Probablement molts dels burgesos manresans participaren activament en la comercialització dels productes agrícoles.

L'arrendament de drets senyorials estudiat més amunt era una fórmula de desviar una part de l'excedent captat a la pagesia cap als arrendataris en comptes d'anar al senyor feudal. La clau del negoci estava en explotar al màxim el pagès però també en saber aprofitar la conjuntura de preus per especular i aconseguir el màxim d'ingressos. Aquest arrendament contribuï a l'acumulació de capital per part de la burgesia urbana i de la pagesia benestant que utilitzà amplament aquestes pràctiques.

Però la penetració al camp es produí sobretot en aprofitar-se de les dificultats de la pagesia que per poder obtenir els diners necessaris per a subsistir arrendava una part dels fruits a canvi d'una quantitat fixa en diner. D'aquesta manera els avantatges de la comercialització es traspassen a mans de la burgesia urbana, principal beneficiària d'aquestes pràctiques. Alguns exemples són rellevants:

-Jaume Gras, pagès, hereu del Mas Gras de Marçanell, per 22 collites arrendava a una companyia de velers de Manresa formada per Ignasi Coma, Andreu Parera, Josep Padró, Pere Font i Anton Gomis, velers, la cinquena part de blat, llequms i altres grans i la quarta part de verema. El preu eren 2000 ll., de les quals 1500 eren per quitar deutes i 500 ll. les rebia en efectiu. Pagar 2000 ll. per 22 anys, en un període d'alça de preus, solament

afavoria a l'arrendatari (365). Els velers de Manresa aconseguien així desviar recursos del camp i contribuir a l'acumulació de la burgesia urbana.

-Ramon Alzina i Tatger, pagès de St. Vicenç de Fals, considerava que l'arrendament era "un dels medis mes equitatius per a extingir los censals y varios deutes a que nosaltres y nostres bens estan obligats" i per això arrendava per cinc collites a Valentí Prat, veler i comerciant, la quarta part de tots els grans que es collien a l'heretat Alzina. El preu era 75 ll. anuals. A continuació pels mateixos preus i mateixos pactes es firmaven tres arrendaments que arribaven fins l'any 1807. L'alça de preus actuava clarament a favor del veler que si aprofitava les diverses conjuntures podia obtenir bons ingressos (366).

-Josep Trullàs, pagès de Navarcles, arrendava per 8 anys (1766-1773) a Francesc Tàpies, paraire, la meitat de la verema (pagat delme i primícia) de diverses peces de terra. D'algunes d'aquestes pagava el quart a l'amo de la terra (367).

Podríem exposar molts més casos però creiem que són suficients per mostrar com la burguesia urbana per la via de l'arrendament s'apropiava d'una part de fruits que revalorava amb la comercialització en el mercat. Aquests arrendaments quan estaven vinculats a processos d'endeutament eren més beneficiosos per als arrendataris.

En els protocols notarials hem detectat una altra pràctica que posa també els fruits de les explotacions agrícoles a mans de la burgesia urbana o de la pagesia benestant. Consisteix en l'arrendament dels fruits que proporcionava una determinada explotació agrícola -el mas- per part del propietari. Es la translació de l'arrendament de drets senyorials als masos. L'extensió d'aquesta pràctica que traslladava el benefici de la comercialització a l'arrendatari, és difícil de precisar. Hem trobat exemples en el segle XVIII i també en el segle XIX. La renúncia a la comercialització dels productes es podia produir tant pels pagesos incapaços de portar-la a terme com dels propietaris rendistes que preferien la recaptació per un altre individu a canvi d'una quantitat fixa de diners, tal com ja succeí amb els senyors feudals.

Alguns exemples il.lustren aquesta pràctica:

-Lluís Cots, de Barcelona, hereu del Mas Cots de Callús arrendava per quatre anys (1760-1763) a Pau Fàbregas, botiguer, totes les parts que rebia tant dels parcers com del masover per 515 ll. Aquesta pràctica la continuà anys posteriors. L'any 1768 les arrendava a Pere Vila, pagès de St. Martí

de Torroella (368).

-Maria Carner, Vda. de Baltasar Carner de Navarcles, arrendava el Mas Aguilar per tres anys a Tomàs Fàbregas, sabater de Manresa. Reberia les parts dels parcers i del masover al que no podia treure sense permís. Podia mantenir el bestiar que suportessin les herbes de l'heretat i no podia tallar arbres ni treure llenya dels boscos del Mas. A la Cúria de Manresa hem localitzat una interposició de plet contra Tomàs Fàbregas, perquè s'havia endut llenya del bosc i no volia deixar el darrer any la meitat de llavor necessària per a sembrar (369).

En el segle XVIII són més abundants els arrendaments de parts de fruits lligats a problemes de deutes que no pas els arrendaments de la totalitat dels fruits. El 1850, en canvi, i és probable que fos una pràctica en augment al llarg del segle XIX, abunden més aviat el segon tipus de contractes. En el quadre 5.67 es recullen els arrendataris, els arrendadors i els masos arrendats, el preu anual pagat i la durada del contracte. Malgrat que d'alguns no coneixem la professió, destaquen entre els arrendataris els comerciants i pagesos negociants, entre els arrendadors trobem per una banda els pagesos i per l'altra hisendats de Manresa -com els Cots i Enrich, Mollet, Torrents i Argullol- que actuen igual que els senyors. Probablement produïa una rendibilitat més alta que si un administrador hagués de realitzar la tasca. Altres són pagesos de mas probablement incapaçs d'assumir la comercialització directament (370).

Aquest arrendament de fruits s'estén altres vegades a les petites explotacions, tant de peces de terra a rabassa com la casa voltada d'algunes terres (371).

A tall de conclusió, cal dir que l'estudi dels mecanismes de comercialització dels productes agrícoles són importants per seguir el procés de creació del mercat, però també pel que comporta d'extracció d'excedent per la via econòmica i desviació d'aquell cap a altres grups socials.

En aquest apartat no hem estudiat en profunditat la qüestió simplement hem aportat algunes dades i reflexions sobre aquesta problemàtica que podríem resumir en dos aspectes:

a/ El caràcter desigual de l'accés al mercat dels diversos grups socials, quan l'accés era obligatori a conseqüència del monocultiu vitícola. Les dificultats estructurals dels rabassaires els col.locaven en una situació d'aprofitar-se poc de la comercialització perquè havien de vendre immediatament i acceptar les condicions del comprador. Aquesta situació junt a la depen-

QUADRE 5.67

Arrendaments dels fruits d'alguns masos al Bages, el 1850.

ARRENDATARI	ARRENDADOR	MAS	PREU/ANY	DURADA
Benet Vintró, propietari de Santpedor	-Miquel Cots i Enrich, comerciant de Manresa	Mas Cots de Callús	178 ll. 2 s.	3 anys
Francesc Junyent, pagès de Juncadella	-Marià Mollet, propietari de Manresa	Mas Mollet de Juncadella	375 ll.	2 anys
	-Josep Cornet, pagès de Torroella	Mas Cornet de St. Martí de Torroella	515 ll. 12 s.	2 anys
	-Celdoni Pla, pagès de Torroella	Mas Pla de St. Martí de Torroella	418 ll. 6 s.	2 anys
	-Josep Basora, pagès de Juncadella	Mas Basora de Juncadella	328 ll. 2 s.	2 anys
	-Josep Basora, pagès de Juncadella	Terres i casa de Cornet	56 ll. 5 s.	2 anys
Pere Fortuny, comerciant	-Joan Torrents i Miralda, propietari de Manresa	Mas Antius de Callús	796 ll. 18 s.	3 anys
	-Joan Torrents i Miralda, propietari de Manresa	Mas Torroella de St. Martí de Torroella	750 ll.	3 anys
	-Joan Torrents i Miralda, propietari	Mas St. Hilari d'Artés	890 ll. 12 s.	3 anys
Salvador Balaguer, comerciant	-Anton Aloy, pagès de Callús	Mas Vilaclara de Juncadella.	187 ll. 10 s.	2 anys
	-Pere Bertran i Casas de Santpedor	Mas Pich de Juncadella	18 ll. 15 s.	2 anys
Josep Valles, comerciant	-Benet Santmartí, pagès de Callús	Mas Garriga a Callús	193 ll. 15 s.	3 anys
Josep Casajoana, pagès i negociant de Guardiola	-Jacint Gamisans, pagès de Castellgalí	Mas Colomer a Castellbell	285 ll.	5 anys
Isidre Comellas de Manresa	-Josep Feixas	Mas Llobet de Vila-torrada	515 ll. 12 s.	2 anys
	-Josep Vall	Mas Vilatorrada	234 ll. 6 s.	2 anys
	-Curadors de Josep Canals de Montesquiu	Mas Canals	1218 ll. 15 s.	2 anys
Francesc Colillas de Santpedor	-Joaquim Argullol, ciutadà honrat	Mas Torras de Bages de Juncadella.	98 ll. 8 s.	3 anys

dència dels preus contribuïa a la reproducció del que hem anomenat "roda de deutes" i, per tant del creixement de la diferenciació social.

b/ Una de les vies de penetració de capital urbà al camp fou el control de la comercialització de productes agraris que es realitzà per la via dels arrendaments senyorials, per l'arrendament de parts de fruits a pagesos amb dificultats o l'arrendament de la totalitat de fruits dels masos. En cada una d'aquestes fórmules es produïa una desviació de recursos de la pagesia o de la noblesa en el primer cas, a favor de la burgesia urbana ascendent en el segle XVIII. Algunes vegades també participen en aquesta desviació pagesos benestants que consoliden el seu paper de burgesia agrària. El finançament de l'activitat industrial manresana no es pot entendre sense aquesta captació de recursos de l'agricultura.

Per a un estudi complet de l'extracció d'excedent al Bages caldria estudiar també el sistema impositiu tant l'estatal com el municipal, la seva evolució en el temps, el pes dins de l'extracció de renda i la diferenciació social que comportava la seva aplicació. Al mateix temps, caldria estudiar la composició del poder municipal com a relació de força que condicionava l'aplicació d'aquell. Les dades que hem reunit en aquest sentit són

escadusseres i hem preferit no abordar el tema, malgrat som conscients de la creixent importància del sistema impositiu en la societat bagenca a mesura que ens endinsem en el s. XIX.

NOTES CAPÍTOL 5

- (1) Aquesta ambigüetat en la classificació es pot veure a VILAR, P., "La fi dels elements feudals i senyorials a Catalunya al segle XVIII i XIX", L'Avenç nº 1 (Abril 1977), pp. 74-80.
- (2) SERRA, E., La societat rural catalana del s. XVII: Sentmenat. Un exemple local del Vallés Occidental, Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, Barcelona, 1978.
- (3) Una mostra de la diversitat dels drets senyorials a Catalunya pot veure's a TOS Y URGELLES, J., Tratado de la capbrevación segun el derecho y estilo del Principado de Cataluña, Barcelona, 1826, pp. 69-73. Una fórmula d'augmentar la pressió senyorial era capbrevar i rescatar de l'oblit antics drets que a la pràctica ja no es pagaven.
- (4) Capbreu de St. Fruitós de Bages, 1596. AHSB.
- (5) VILA I SALA, A., "Lo senyoriu feudal de Castellgalí", Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona nº 49, (1913), pp. 47-58.
- (6) SOLA, Fortià, Història de Sallent, Vic, 1920, p. 44.
- (7) Capbreu de Navarcles, 1779-1781. AHSB.
- (8) RECASENS I COMES, J.M., "Les rendes del Monestir de Poblet a l'arquebisbat de Tarragona a finals del s. XVIII" a I Col.loqui d'Història del Monaquisme català, Santes Creus, 1966, Vol. I, p. 301. Altres exemples confirmen el pes dels delmes i primícies de manera totalment majoritària en els ingressos senyorials. A Sta. Eulàlia de Riuprimer, els censos que rebia el Bisbe de Vic era de 77,4 ll. i els delmes, 1104,75 ll. i a Caldes de Montbui, 10 ll. de censos i 716,7 ll. de delmes. SUDRIA, C., "L'ingrés agrícola a la Plana de Vic el s. XVIII. Les rendes d'origen agrari", Recerques nº 9 (1979), p. 93. La importància del delme ha estat assenyada també per GOUBERT, P., El Antiguo Régimen. La sociedad, Madrid, 1980 pp. 145-148, en canvi ha atribuït a la resta de renda senyorial un pes relatiu segons les àrees, cit. pp. 148-150.
- (9) SUDRIÀ, C., cit. p. 93.
- (10) Llibre Major de St. Benet de Bages, 1805-1835. AHSB.
- (11) 3 Q. ordi/espeltós, 2Q. de forment, 1 jova, 1 batuda, 1 feix de palla, 8 s. ll d. i 2 gallines. Capbreu de Navarcles 1779-1781, AHSB.
- (12) SOLA, F., cit. p. 44. Torras i Ribé, en l'estudi del senyoriu d'Orpí a l'Anoia, en mans dels Padró d'Igualada constata igualment que les prestacions fixes són majoritàries en espècie i els censos en metàl·lic eren molt minvats. TORRAS I RIBÉ, J.M., Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim: els Padró d'Igualada, Barcelona, 1976, pp. 77-81.
- (13) PLADEVALL, A., "Un cens demogràfic i econòmic del Bisbat de Vic del 1780", Revista Catalana de Geografia, Any I, Vol I nº 4 (Oct-Des 1978), pp. 577-616.
- (14) FERNANDEZ DE PINEDO, E., Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco, Madrid, 1974 p. 271; ANES, G., Las crisis agrarias en la España Moderna, Madrid, 1970, pp. 293-294; VILLARES, R., La propiedad de la tierra en Galicia (1500-1936), Madrid, 1982, pp. 31-37.
- (15) Dèu de 1761 s'havia de pagar a l'Estat l'import de la "Casa Mayor Delmera" ANES, cit. pp. 63-67; al País Basc els delmes havien estat apropiats pels senyors dèu de l'Edat Mitjana, FERNANDEZ DE PINEDO, E., cit. pp. 271-276.

- (16) ANES, cit. pp. 154-156. CAMINAL, M. i altres, "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", Recerques nº 8 (1978), p. 61; LE ROY LADURIE, E., Les paysans de Languedoc, Paris, 1969, pp. 209-219. FONTANA, J., La Revolución Liberal (Política y Hacienda, 1833-1845), Madrid, 1977, pp. 312-316.
- (17) PESET, M., Dos ensayos sobre la propiedad de la tierra, Madrid, 1982, p. 104; FRADERA, J.M., "Evolució del delme i de les finances de Sta. Mª de Mataró, 1713-1780", a I Col.loqui d'història Agrària, Barcelona, 1978, mecanografiat, pp. 12-14.
- (18) FERNANDEZ DE PINEDO, cit. pp. 271-276; SERRA, E., La societat rural... cit. pp. 403-407; VILAR, P., Catalunya dins l'Espanya Moderna, Vol. III pp. 485-549.
- (19) GOY, J.-LE ROY LADURIE, E., Les fluctuations du produit de la dîme, Paris, 1972; ANES, cit.. Gairebé totes les monografies d'història rural utilitzen el delme com a font per l'estudi de la producció: GOUBERT (Beauvaisis), BAEHREL (Provence), LE ROY LADURIE (Languedoc); BARREIRO (Xallas, Galícia), PEREZ GARCIA (Galícia Costera) i GARCIA SANZ (Segovia).
- (20) Enquesta de Navarcles, 1716. AMN.
- (21) Arrendament del novè de Talamanca, AFC.
- (22) Contracte de rabassa morta del Mas Torracabota de Calders. Plet que mantienien els successors de Vicenç Torracabota a la Cúria el 1763. Cúria de Manresa, 1763, AHCM.
- (23) VILA I SALA, A., Lo senyoriu..., cit.; aquesta complexitat en la taxa es copsa a d'altres indrets de Catalunya. A Castelló de Farfanya, el delme era de 11 parts, una i la primícia de 34 parts, una (GUIU, A., Un poble de la Catalunya de Ponent al s. XVIII: Castelló de Farfanya Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1981 p. 94). A la Parròquia de Sentmenat de 23Q. se'n pagaven 3, de les quals 2Q. eren pel baró i una pel rector. SERRA, E., cit. p. 246.
- (24) Per cobrar la renda de forma més eficaç els senyors es solien posar d'acord. A Navarcles, l'any 1279, es posaren d'acord l'Abat de St. Benet i la Canònica de Vic (de la renda rebuda se'n feien dues parts, una per St. Benet i l'altra per Vic). SOLA, F., Navarcles. Notes històriques, Manresa, 1910.
- (25) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III p. 488. Els delmes del Monestir de Poblet es repartien entre 11 senyors eclesiàstics i 39 de laics. RECASENS, Les rendes..., cit. pp. 302-303.
- (26) Cadastre de Viladecavalls de Calders, 1745. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (27) AFC.
- (28) CAMINAL, M., cit., p. 54 i ss.
- (29) Més endavant analitzarem aquest problema.
- (30) Llibre Major de St. Benet de Bages, 1805-1835. AHSB.
- (31) Cadastre de Castelladral. Llig. Cadastres Pobles, AHCM.
- (32) L'evolució de la sèrie de delmes ha estat contrastada amb la sèrie de preus de P. Vilar a manca d'una sèrie local. Les dades de preus de vi que posseïm arrenquen de 1770 i no de començaments de segle.

- (33) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, p. 536, ha assenyalat el període de 1760-1780 com a molt bo i els ingressos dels Cardona també semblen corroborar-ho, CAMINAL, M. i altres, cit. p. 60.
- (34) El 1721 va haver-hi un acord entre la Seu i l'Ajuntament de Manresa de com s'havien de repartir els delmes que es cobraven. No tenim però el document original.
- (35) Tabba del delme de grans de l'any 1756. Llibre de Tabbes, AHCM.
- (36) El 1723 s'encapçalava l'arrendament de la següent manera: "Trentè de grans de les terres del regadiu de la present Ciutat y termas que rejan ab la aigua de la cequia de dita Ciutat". Llibreta d'Autos en brut, 1714-1729, AHCM.
- (37) CAMINAL, M. i altres, cit. p. 61.
- (38) TOS, cit. pp. 60-69.
- (39) Eva Serra ha situat perfectament el procés de capbreuació com a forma de reacció senyorial a l'actualitzar els drets i institucionalitzar situacions ambigües. SERRA, E., cit. pp. 220-221 i 233-234 i no es casual que Tos i Urgellés, advocat dels Cardona, escrigui a la segona meitat del s. XVIII un Tractat de Capbreuació.
- (40) Capbreus que realitzà el Monestir de St. Benet de Bages. AHSB.
- (41) Carta de D. Ignacio Soler y Morros al Monestir de St. Benet de Bages el 16-VI-1799. Laudemios, tercios y foriscapios, 1757-1818, AHSB.
- (42) BALCELLS, A. i altres, Història dels Països Catalans de 1714 a 1975, Barcelona, 1980, p. 139.
- (43) Not. ESCORCELL 1754, fols 28-51.
- (44) Laudemios..., cit. AHSB.
- (45) SERRA, E., cit. p. 238.
- (46) TOS, cit. pp. 60-69.
- (47) Not. RALLAT, 1761, fols 53-56, 27-I-1761. Igual passava amb els arrendaments dels Cardona. CAMINAL i altres, cit. p. 55.
- (48) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 485-549.
- (49) Not. RALLAT 1761, fols 53-57, 27-I-1761.
- (50) Not. RALLAT, 1761, fols 62-65, 6-II-1761.
- (51) Not. RALLAT 1770, fols 131-133, 5-VII-1770.
- (52) Not. CASAS 1730, 26-II-1730, fols 202-203.
- (53) Not. CASAS 1730, fols 202, 26-II-1730.
- (54) SOLA, F., Història de Sallent, Vic, 1920, pp. 49-50.
- (55) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 519-520.
- (56) La dotzena dels fruits de Cedó, Riber i les erenas (?) de Cervera; herbes i censos d'aquests llocs i la facultat de vendre carn. Not. RALLAT 1761, fols 89-90, 7-III-1761. Les herbes, pasqües, pastures i la catorzena parts de fruits de Golmes, Bisbat de Solsona. Not. RALLAT 1761, fols 134-135, 9-V-1761.
- (57) Not. J.A.SALA, 1758, fol 114, 14-VII-1758.

- (58) Not. RALLAT 1770, fols 192-193, 27-IX-1770.
- (59) Not. RALLAT 1770, fols 71-113, 8-V-1770. Veure també subarrendaments de drets del Marques de Castellbell (1770-1775), Not. RAURES 1770, fols 94-96, 25-VI-1770 i dels delmes de verema que cobrava el Capítol de Canonges de la Catedral de Vic a Santpedor, St. Iscle i Sta. Victòria Not. RAURES 1770, fols 180-181, 21-IX-1770.
- (60) VILAR, Catalunya..., Vol. III, pp. 540-541.
- (61) Sobre la renda de la terra V. MARX, K., El Capital, Libro III, Vol. 8, Madrid, 1981, pp. 951-993. REY, P.P., Las alianzas de clases, Madrid, 1976², pp. 43-68. Una aplicació dels treballs de Rey pot veure's a POSTEL VINAY, G., La rente foncière dans le capitalisme agricole, Paris, 1974. AMIN, S., "El capitalismo y la renta de la tierra" a Imperialismo y desarrollo desigual, Barcelona, 1976, pp. 50-65. VERGOPOULOS, K., "Capitalisme difforme (le cas de l'agriculture dans le capitalisme)" a AMIN, S.-VERGOPOULOS, K., La question paysanne et le capitalisme, Paris, 1977², pp. 75-116. TRIBE, K., "Propietat econòmica i teorització de la renda de la terra" a Estudis d'Història Agrària nº 2 (1979), pp. 7-25. CUTLER, A., "El concepte de la renda de la terra i el capitalisme en agricultura", Estudis d'història Agrària nº 2 (1979) pp. 27-36. HINDESS, B.-HIRST, P.Q., Los modos de producción precapitalistas, Barcelona, 1979, pp. 188-196 i 225-236 i GUTELMAN, M., Estructuras y reformas agrarias, Barcelona, 1981², pp. 55-62 i 109-115.
- (62) V. CLAVERO, B., "Foros y rabassas. Los censos agrarios ante la revolución española", Agricultura y sociedad nº 16(1980), p. 31.
- (63) V. BORRELL i MACIA, Los censos emfitéuticos en Cataluña, Barcelona, 1948 i TOS, cit.
- (64) VILAR, P., Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 554-561.
- (65) NADAL I FARRERAS, J., "Catalunya sota els Austries" a NADAL, Joaquim-WOLF, Philippe, Història de Catalunya, Barcelona, 1983, pp. 359-360; VILAR, Catalunya..., cit. Vol. II, pp. 211-212; AVENTIN, M., "Dificultats materials i revolució al camp entre el 1350 i el 1500", Història de Catalunya, Ed. Salvat, Barcelona, 1978, Vol. III, p. 217.
- (66) Not. TORRAS, 1594, fols 82-83 i Repartiment del Cadastre de 1789. AHCM.
- (67) Llibre Mestre de Censals de la Seu. AHSM.
- (68) TOS, cit. pp. 113-114 i BORRELL, cit. p. 183.
- (69) Not. PORTA 1850, fols 97-100, 11-V-1850.
- (70) BADOSA, E., Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra: el clergat barceloní (1670-1835), Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1979, pp. 422-447.
- (71) Not. J.A.SALA, fol. 149, 15-IX-1758.
- (72) Not. RALLAT, 1761, fols 237-238, 27-VIII-1761.
- (73) Not. ABADAL 1777-78, fols 271-273 i 1786-1791, foranis, fols 320, 15-VIII-1791.
- (74) Not. CAMPS Sallent, fol. 328, 27-XI-1797.
- (75) Com exemples en el segle XIX es poden veure els de Rajadell (Not. MANDRES, 1849-1850, fols 94-96, 19-IV-1850); uns quants a Avinyó (Not. CERAROLS 1850, fols 393-401, 24-X-1850) i els de Sallent (Not. Id. fols 60-62, 4-II-1850, fols 87-89, 17-II-1850 i fols 227-230, 21-V-1850).

- (76) Not. CERAROLS 1850, fols 138-140, 22-III-1850. Un contracte similar es firmava entre Francesc Puig i Gall, teixidor de panyos de Monistrol de Montserrat i Joan Casals, pagès. El primer establia al segon una casa per un cens de 2 ll. 16s. 3d. mentre no es redimís per la quantitat de 94 ll. Si es devien tres anys de censos el contracte quedava anulat. Not. MANDRES 1849-1850, fols 27-28, 3-II-1850.
- (77) Id. fols 268-269, 16-XII-1850.
- (78) CASAS MERCADE, F., Las aparcerías y sus problemas, Barcelona, 1948, pp. 34-35.
- (79) Not. MAS de Santpedor 1769-1770, fols 41-43, 27-II-1770.
- (80) Not. RALLAT 1761, fols 46-48, 19-I-1761. La firma per senyoria a fol 53, 25-I-1761. En la mateixa línia estarien els contractes del Mas Escoder d'Aguilar quan s'establien 30. de secà i lq. de regadiu pagant la sisena part dels grans i la quarta del regadiu. Not. RALLAT 1761, fols 137-138, 12-V-1761 i id. fols 41-42, 12-I-1761k
- (81) Not. RALLAT, 1848-1851, fols 30-31, 10-II-1850. Destaca la participació de l'adquiridor en les contribucions, aspecte totalment generalitzat en el s. XIX, almenys segons els contractes que coneixem. En un cas de Súria, les contribucions de la casa i l'hort les pagava l'adquiridor i la resta es pagaven a mitges amb l'amo (Not. MAS 1850, fols 296-297, 12-V-1850). A Santpedor, un quart el pagava l'amo i les tres quartes parts l'adquiridor igual que les extraordinàries (Not. CERAROLS 1850, fols 330-332, 25-VIII-1850).
- (82) CARESMAR, J., Discurso sobre la agricultura..., p. 198.
- (83) TOS, cit., pp. A-1, A-2, A-3, A-4.
- (84) LLUCH, E., El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840), Barcelona, 1973, pp. 89-90.
- (85) La bibliografia sobre la rabassa és tant abundant com poc rigorosa, sotmesa com va estar a una de les conflictivitats socials més importants de Catalunya. En aquesta línia podríem citar BENACH, P., En defensa de la rabassa morta, Barcelona, 1911; GIRONA-BOIX-JANSANA, La rabassa morta. Informe al Instituto de Reformas Sociales, Barcelona, 1923; DURAN I CANAMERAS, F., El problema agrario en Cataluña (la cuestión de la rabassa morta), Barcelona, 1932, etc. Des d'un punt de vista jurídic es pot consultar TOS, cit., CASAS MERCADE, F., Las aparcerías y sus problemas, Barcelona, 1948. Des del punt de vista de l'abolició dels censos emfitèutics es pot veure: CLAVERO, B., "Foros y rabassas. Los censos agrarios ante la revolución española", Agricultura y sociedad nº 16 (1980), pp. 27-69 i nº 18 (1981), pp. 65-100 i PESET, M., Dos ensayos sobre la historia de la propiedad de la tierra, Madrid, 1982. L'anàlisi històrica i social ha estat poc abordada pels historiadors. El contracte en si ha estat analitzat per TORRAS, J.M., "Evolución de las cláusulas de rabassa morta en una propiedad de la comarca de Anoia", Hispania nº 134 (1976), pp. 663-690; BADOSA, E., Actituds i comportaments econòmics d'un sector de propietaris de la terra: el clergat barceloní (1670-1835), Memòria de Doctorat, Barcelona, 1979; SERRA, E., La societat rural catalana del s. XVII: Sentimentat. Un exemple local del Vallès Occidental, Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1978. Els conflictes més socials s'analitzen en un treball pioner i suggestiu, GIRALT, E., "El conflicto rabassaire y la cuestión agraria en Cataluña hasta 1936", Madrid, 1964; BALCELLS, A., El problema agrario en Cataluña. La cuestión rabassaire (1890-1936), Madrid, 1980 i el dossier "Els rabassaires", L'Avenç nº 10 (Nov 1978), pp. 17-40.

- (86) CLAVERO, B., cit.
- (87) Aquest és el principal problema de l'article de J.M. Torras, per altra banda molt interessant.
- (88) SERRA, E., cit. pp. 330-331.
- (89) Biografia Abadal. AHCM.
- (90) V. nota 22.
- (91) Not. MONFAR 1715-1721, forasters, fols 322-323 (1716).
- (92) Alguns exemples d'artesans: Un sastre (Not. J.A.SALA, 1758, fol 69); mestre de cases (Not. RALLAT 1761, fols 37-39); teixidor de lli (Not. RAURES 1790-91, fols 142-143) i un traginer (Not. MAS 1850, fol 35).
- (93) Not. J.A.SALA 163-64, fol (1764).
- (94) Not. J.A. SALA 1763-64, fol 43 (1764)
- (95) Hem detectat altres casos d'establiments de peces de terra més grans a la burgesia urbana de la Ciutat: Anton Casajoana, pagès, amo del Mas Casajoana de Castellgalí establia 150Q. de terra a Pau Fabregas, botiguer de Manresa (Not. J.A.SALA 1760, fols 180-101). El propietari del Mas de la Culla establia a Agustí Soldevila, tintorer de seda, 60 jornals (Not. RAURES 1790-1791, fols 71-74 (1790).
- (96) Però sí en altres. Fcesc Graner, pagès de Navarcles havia comprat el Mas Datzira de Marfà i establí 15 Q. a Sebastià Comas, paraire de Moià. Aquest la subestablí a tres bracers amb els mateixos pactes però cobrant 2 Q. de mestall de cens en el mes d'agost, el 1803. Laudemios, tercios..., AHSB.
- (97) BALCELLS, A., cit. pp. 10-16 i GIRALT, E., cit. TOS, cit. pp. 100-108.
- (98) LLUCH, E., cit. pp. 89-90.
- (99) BADOSA, E., cit. pp. 248-252.
- (100) TORRAS, J.M., cit. pp. 672-681.
- (101) Aquests contractes són els següents: Not. RALLAT 1761, fols 85-86, 22-II-1761; 1768, fols 151-152, 6-XI-1768; 1770, fols 123-125, 18-VI-1770; fols 190-191, 23-IX-1770; fols 136-138, 17-VII-1770; fols 202-203, 28-X-1770; fols 215-216, 22-XII-1770. Not. RAURES 1756, 15-III-1756; 1770, fols 184-186, 26-XI-1770; fols 75-76, 7-VI-1770; fols 240-242, 29-XI-1770. Not. FERRUSOLA 1770, fols 174-176, 27-IV-1770; Not. ABADAL 1770, fols 15-16, 11-II-1770. Not. MASRAMON 1770, fols 7-9, 28-I-1770; fols 37-38, 5-III-1770; fols 40-42, 5-III-1770; fols 156-158, 15-VII-1770; fols 87-89, 1-VI-1770; not J.A.SALA 1763-64, fols 138-141(1764); 1758, fols 155-156, 21-IX-1758. Cúria de Manresa 1763, Plet de Jaume Orpina, pagès.
Hem deixat de banda perquè no distorsionessin la varietat, aquells contractes de rabassa idèntics als utilitzats que afectaven la mateixa propietat. Per exemple el Mas Abadal d'Avinyó no sols establia el citat a Not. MASRAMON 1770, fols 87-89, sinó 15 contractes més, fols 89-119.
- (102) Aquests contractes són: Not. PORTA 1850, fols 282-285, 19-XII-1850; fols 214-217, 17-X-1850; fols 208-210, 13-X-1850; fols 88-89, 11-V-1850; fols 270-272, 1-XII-1850; Not. CERAROLS 1850, fols 34-36, 20-I-1850; fols 219-221, 20-V-1850; fols 415-418, 4-XI-1850. Not. MAS I COMA, fols 34-35, 25-I-1850; fols 4-5, 4-I-1850; fols 77-78, 25-III-1850; fols 63-64, 14-III-1850. Not. MANDRES 1849-1850, fols 153-154, 1-VII-1850. Not. GILI 1850, fols 66-67, 9-V-1850. Not. MAS 1850, fols 2-3, 25-XII-1849; fols 140-141,

4-III-1850; fols 90-91, 3-II-1850; fols 431-432, 28-VII-1850; id. 1851; fols 290-291, 24-V-1851. Registre d'Hipoteques, Libro 1º de Calders, Monistrol i Viladecavalls, fol 184 i 267 i Libro 2º de Manresa i Vilador-dis, continuació, fol 305.

- (103) Aquests contractes són: Not. PORTA 1861, fol 35-41, Escrip nº 13; 1863, fols 33-35, 27-XII-1863 Esc. nº 17. Not. SUANYA 1869, fols 521-526, 10-VI-1869 Esc. nº 183; Not. PUIG I MAS 1870, fols 23-26, 6-I-1870 Esc. nº 9; fols 163-166, 2-II-1870 Esc. nº 59; fols 347-352, 6-III-1870 Esc. nº 127; 18-IV-1870, fols 551-553 Esc. nº 204; fols 571-573, 24-IV-1870, Esc. nº 213; fols 1069-1072, 30-VII-1870 Esc. nº 387. Not CALAFF 1870, fols 191-193, 25-IV-1870, Esc nº 77. Contracte entre Antònia Quinquès d'artés i Isidre Sants, 30-IV-1874, Arxiu Particular Llorenç Ferrer i Not. PUIG I MAS 1870, fols 201-204, 8-II-1870, Esc nº 73.
- (104) GIRALT, E., cit. Al Bages, però, les condicions no s'enduriren tant pel rabasser.
- (105) Inventari de Nanuel Calcina, ciutadà honrat de Manresa. Not. Felix SOLER Inv 1710-1745 (1734), s.d.
- (106) BADOSA, cit. p. 246.
- (107) Amillament d'Artés, 1872. AMA.
- (108) "Plantada de vinya espesa de buena calidad y no las llamadas Cap Payo..." Not. PUIG I MAS 1870, fols 23-26, 6-I-1870, Esc. nº 9.
- (109) "La vendimia deberá llevarla toda a los lagares de los estabilientes y estos de las tres cuartas partes correspondientes al adquiriente, por cada 21 arroba de vendimia le entregaran una carga de vino. Podrá construir se un lagar y llevar las tres cuartas partes de vendimia pero si en el segundo año de dar fruto las cepas no lo ha hecho tendrá que llevarla siempre a los lagares de los estabilientes", Not. PUIG I MAS, 1870, fols 155-158, 30-I-1870, Esc. nº 56.
- (110) Not. FERRUSOLA, Test. 1764-1779, fols 262, 29-I-1762.
- (111) Alguns exemples: Josép Prat, pagès de St. Fruitós firmà contracte de rabassa amb Segimon Vilajoana de la Valldelshorts. Havia de pagar d'entrada 160 ll. que no va pagar sinó que s'encarregà tres censals que feia l'amo del mas: dos al Rector de Valldelshorts de 20 ll. i 40 ll. i un de 100 ll. al Rector de Sta. Clara. Not. RAURES 1756, 15-III-1756, Cúria de Manresa (1764-1765). Aquesta tendència a l'enduriment de l'entrada també s'observa a Igualada malgrat el cas excepcional analitzat, TORRAS, J.M., cit. pp. 672-673.
- (112) Not. RALLAT 1770, fol 190, 23-IX-1770.
- (113) TOS, cit. pp. 113-114; BORRELL, cit. p. 183; CASAS MERCADE, cit. pp. 58-59.
- (114) TORRAS, J.M., cit. p. 681.
- (115) Contracte privat. Mas Pla de Castellgalí, 1828. Lligall Família Solà. AHCM.
- (116) Contracte privat. Mas Pla de Castellgalí, 1841. Id.
- (117) V. l'anterior contracte citat (nota 116) i la venda del Mas per deutes. Not. MAS, 8-VII-1843. Lligall família Solà. AHCM.
- (118) Contracte privat, Aguilar de Segarra, 1849. Arxiu Particular Llorenç Ferrer.

- (119) GIRALT, E., "La propietat i l'explotació de la terra durant el segle XIX", a Història de Catalunya, Ed. Salvat, Barcelona, 1978, Vol. V, pp. 58-59.
- (120) CARRERA PUJAL, La economía de Cataluña en el siglo XIX, Vol. II, p. 190. Cita extreta de la Memòria de Isidoro Aguiló Cortes "La tierra labrantía y el trabajo agrícola en la provincia de Barcelona".
- (121) Id. Vol. I p. 16. En l'apartat de les avantatges de les emfiteusis es dedueix la mateixa filosofia.
- (122) Contracte d'arrendament per plantar vinya. Mas Pla de Castellgalí, 1898. Lligall Família Solà, AHCM.
- (123) Contracte d'arrendament per plantar vinya. St. Benet de Bages. 1901. Arxiu Particular Llorenç Ferrer.
- (124) Id. Aguilar de Segarra, 1909. APLIF.
- (125) Contracte de parceria estandard de Leonci Soler i March. Lligall Soler i March I, AHCM.
- (126) BALCELTS, cit.
- (127) Carta dels rabassaires del Mas Valldeperes 1794. Lligall Valldeperes, AHSA. Malgrat que no perdem el sentit de la carta desconexem el pes assenyalat per una carga de vi. Segons Vilar una carga equivalia a 12 roves, 26 lliures. VILAR, Catalunya..., Vol. IV, p. 545.
- (128) Bona part d'aquesta jurisprudència està recollida a CASAS MERCADE, cit. pp. 295-308.
- (129) En aquest sentit dona molt poc de sí. Una demanda era sobre el domini d'unes tines després d'haver-les cedit l'amo al rabassaire a canvi de la brisa (Cúria de Manresa 1774 I) i l'altre a Rajadell, sobre el rabassaire que es queixava que el procurador del senyor havia ocupat la seva parcel·la que conreava a rabassa (Cúria de Manresa, 1774 II).
- (130) Actes Ajuntament d'Artés 1841-1845. 10-III-1844. AMA.
- (131) Id. 1852, 28-I-1852 i 29-I-1852. AMA.
- (132) Id. 1858, 8-I-1858. AMA.
- (133) Id. 1852, 22-III-1852, AMA.
- (134) Id. 1852, 6-VII-1852, AMA.
- (135) Id. 1865, 30-VII-1865. AMA.
- (136) Id. 1866, 2-I-1866. AMA.
- (137) PESET, cit. p. 98.
- (138) Pocs treballs analitzen el problema de l'emfiteusi en la transició al règim lliberal. Es troben notícies a MOXO, S., La disolución del régimen señorial en España, Madrid, 1965, pp. 252-264; BORRELL, cit. pp. 219-247; PESET, cit. pp. 96-103; pel cas de Galícia v. VILLARES, R., La propiedad de la tierra en Galicia (1500-1936), Madrid, 1982, pp. 151-178 el qual aborda la problemàtica del foro. El millor treball sobre aquesta temàtica és el de CLAVERO, B., cit.
- (139) A Galícia va passar el mateix amb els foros. Es van poder suprimir quan ja no interessaven els rendistes. VILLARES, cit. pp. 311-414.
Clavero ha copsat l'integració dels censos al nou sistema i ha criticat aquelles posicions que analitzen el fenomen com a supervivència senyorial, renda marginal o autointegració del capital. Compartim les seves crítiques i creiem que cal entendre que representaven relacions d'explotació fonamentals en el sistema agrari i que eliminar-los era acabar amb el sis-

tema. CLAVERO, B., cit. pp. 90-99.

- (140) V. supra, apartat 3.5.1.
- (141) V. CASAS MERCADE, cit. pp. 32-34 i MASPONS I ANGLASELL, "El contracte de masoveria" a Miscel·lània Borrell i Soler, Barcelona, 1962, pp. 249-260.
- (142) Contractes de masoveria del Mas Valldeperes. Lligall Valldeperes, AHSA.
- (143) Llibre de tabbes de l'Ajuntament de Manresa, 1748 i 1769. AHCM.
- (144) Llibre de comptes dels masos de la Seu, 1770-1805. AHSM.
- (145) Not. MAS, 1850, fols 722-723, 11-XII-1850.
- (146) VILAR, Catalunya..., Vol. III, pp. 581-589; BADOSA, cit. pp. 43-48 i 204-230; SUDRIA, C., cit. pp. 77-79. Pel s. XVII, SERRA, E., cit. pp. 358-375 i GIRALT, E., "Técnicas, rendimientos y mutaciones agrícolas en una finca catalana del s. XVIII", Première Conference Internationale d'Histoire Economique, Stockholm, 1960, Paris, p. 572.
- (147) Badosa creu que la minuciositat de les clàusules fou una forma corrent d'enduriment al Pla de Barcelona. BADOSA, cit. pp. 226-230.
- (148) Sudrià constata estabilitat al llarg del s. XVIII, cit. p. 79. SERRA, E., "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII El patrimoni nobiliari dels Sentmenat", Recerques nº 5(1975), pp 65-66
- (149) Cadastre de Monistrol de Rajadell, 1746. Lligall Cadastres Pobles, AHCM.
- (150) Amillament de Rajadell. ACA.
- (151) Llibre Mestre de censals de la Seu, AHSM.
- (152) V. supra capítol 2.3.
- (153) "en 1778 se ha dextat a conresar la heretat del Mas Bargay a Ramon Soler pagès", Contracte de masoveria del Mas Noguera. Llibre de comptes...; cit., AHSM.
- (154) VILAR, Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 611-612.
- (155) A l'any 1737, a l'arrendatari del Mas de l'Angla se l'obligava a plantar 800 canes de vall de vinya. Tabba del Mas de l'Angla 1737, Llibre de Tabbes 1729-1748, AHCM.
- (156) Llibres del Racional 1661-1668; 1669-1676; 1677-1685; 1686-1694; 1695-1704; 1705-1714; 1722-1737; 1753-1761; 1762-1771; 1772-1786; 1787-1792;

Llibre d'Autos 1729-1743 i 1744-1755, AHCM.
- (157) Es possible que en algun indret de l'Arxiu Històric de la Ciutat es poguessin seguir els avatars d'aquest ingrés però la manca d'inventari ha impedit de trobar aquesta documentació.
- (158) En les dades de Vilar, encara que no elabora un quadre de l'ingrés global, tant en el cereal com en la vinya hom cospa mínims en aquest període. VILAR Catalunya..., cit. Vol. III p. 594 i 604-605.
- (159) SERRA, E., La societat..., cit. pp. 353-356.
- (160) SUDRIA, C., cit. p. 79.
- (161) GIRALT, E., "Técnicas...", cit. p. 572.
- (162) VILA VALENTI, J., "Catalunya, un país d'agricultors", a El món rural a Catalunya, Barcelona, 1973, pp. 174-178.

- (163) VILAR, Catalunya..., Vol. III, pp. 473-474.
- (164) BADOSA, cit. pp. 43-49.
- (165) Mas Taradell de Monistrol de Rajadell, Not. CASASAYAS, 1782, 19-III-1782. TERRADES afirma que a Serrateix el 1760, de 20 cases sols 6 eren masoveries. El 1817 ho eren ja la meitat, Tradició i crisi en el món rural, manuscrit, inèdit, 1982, pp. 22-23.
- (166) Llibre del Racional 1677-1685; 1695-1704; 1705-1714, AHCM.
- (167) Contracte de masoveria del Mas Boixeda, 1751. Llibre de comptes... AHSM.
- (168) Contractes de masoveria del Mas Valldeperes, Lligall Valldeperes, AHSA.
- (169) Id. 1814.
- (170) Not. MAS 1850, fols 724-725, 11-XII-1850.
- (171) El treball de Vicedo sobre Lleida assenyala la parceria i els arrendaments monetaris com els règims d'explotació dominants. Malgrat que clarament no s'especifica sembla deduir-se que el segon era propi de les terres de regadiu. VICEDO, E., "Propietat, accés a la terra i distribució dels ingressos a Lleida en el s. XVIII", Recerques nº 12 (1982), pp. 67-68.
- (172) Plet entre el Dr. Joan Franciel i Valentí Rovira. Cúria de Manresa 1773 I AHCM.
- (173) Not. J.A.SALA (1765-1768), fol 144(1768).
- (174) Plet entre Mª Angela Soler, vda. d'un paraire i Francesc Joves, pagès, 3-VI-1773. Cúria de Manresa 1773 II, AHCM.
- (175) Plet entre Jacint Cabanes, pagès contra Josep Calcina, pagès. Cúria de Manresa 1771, AHCM.
- (176) Plet entre la Priora del Convent dels Angels contra Joseph Enrich, notari, Cúria de Manresa 1771, AHCM.
- (177) Llibre de lloguers de Manel Solernou. Lligall Solernou. AHCM.
- (178) "Los terrenos se arriendan por jornales, por un año y por dinero", VILAR Catalunya..., Vol. III, p. 288. Aquesta afirmació de Zamora és l'única que tenim que no confirma la durada dels cinc anys, però podia confondre la renovació del contracte amb la durada.
- (179) MARX, K., El capital, Libro III, Vol. 7, Madrid, 1977, p. 767.
- (180) TERRADES, I., Història agrària. Teoria i filosofia, manuscrit.
- (181) MARX, K., El capital, cit. Vol. 7, pp. 767-768.
- (182) FERNANDEZ DE PINEDO, E., "El campesino parcelario vasco en el feudalismo desarrollado", Sajoak nº 1 (1977), p. 143 i "Actitudes del campesino parcelario propietario ante la usura y el crédito rural (s. XVI a XVIII)" a Alfonso de OTAZU (Ed.), Actas del I Coloquio Internacional de Historia Económica, Madrid, 1978, p. 371.
- (183) CLAVERO, B., "Prohibición de la usura y constitución de rentas", Moneda y crédito nº 143 (1977), p. 107. Amb aquest concepte tot tipus de préstec és usurari.
- (184) 1770: Not. MAS 1769-1770; Not. MASRAMON 1770; Not. RAURES 1770; Not. FERRUSOLA 1770; Not. CASASAYAS 1770; Not. RALLAT, 1770; Not. ABADAL 1770, 1765-1770, foranis. Not. GRAU 1769-1771.
1850: Not. PORTA 1850; not. CERAROLS 1850; Not. MAS i COMA 1849-1850; Not. GILI 1850; Not. RALLAT 1848-1851; Not. MANDRES 1849-1850 i Not.

CASTELLET 1850.

Llibre Mestre de Censals de la Seu de Manresa. AHSM.

(185) Cúria de Manresa 1770, 1771, 1772, 1773 (I), 1773 (II), 1774 (I), 1774 (II). AHCM.

(186) La bibliografia sobre els censals és escassa i més encara des del punt de vista històric. A Catalunya cal fer referència obligada als juristes ROCA SASTRE, R.M., Derecho hipotecario, Barcelona, 1948 Vol. IV, pp. 293 i ss. i BROCA AMELL, G., Instituciones del derecho civil catalán vigente, Barcelona, 1880. CORBELLA, A., "El censal" a Enciclopedia Jurídica Seix, Barcelona, s.a. Un tractament històric del mecanisme jurídic pot veure's, GARCIA SANZ, A., "El censal", Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura, XXXVII(1961), pp. 281-310 i "Origen y fin del fuero de las pensiones censales a sueldo por libra", Ausa nº 38 (1961), pp. 125-130. Sobre la formació jurídica del censal veure CLAVERO, B., "Prohibición de la usura y constitución de rentas", Moneda y Crédito nº 143 (1977), pp. 107-131. Fora de Catalunya, alguns autors han plantejat la relació amb les Germanies: GARCIA CARCEL, R., "Los censales y su repercusión en las Germanías" a I congreso de Historia del País Valenciano, Vol. III, pp. 133-142 i VIDAL, J.J., "La problemática de los censales y su incidencia en las Germanías (1521-1523)", Mayurka nº 15 (1975). El tema ha aparegut sense profunditzar excessivament a monografies sobre àrees concretes: BENNASAR, B., Valladolid au siècle d'or, Paris, 1967; SALOMON, N., La vida rural castellana en tiempos de Felipe II, Barcelona, 1982, pp. 251-257; BARREIRO MALLON, B., La jurisdicción de Xallas en el s. XVIII. Población sociedad y economía, Santiago de Compostela, 1978, pp. 612-617; PEREZ GARCIA, J.M., Un modelo de sociedad rural de Antiguo Regimen en la Galicia Costera, Santiago de Compostela, 1979, pp. 364-369; FERNANDEZ DE PINEDO, E., Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco, Madrid, 1974, pp. 292-316.

Aquests treballs no solen interpretar el fenomen de l'endeutament. Entre els treballs que intenten incorporar-lo a un model general cal assenyalar: FERNANDEZ DE PINEDO, E., "Actitudes del campesino parcelario propietario ante la usura y el crédito rural (s. XVI a XVIII)", cit. i "Del censo a la obligación: modificaciones en el crédito rural antes de la I Guerra Carlista en el País Vasco" a I Coloquio Vasco-catalán de Historia, Sitges, 1983, mecanografiat. A Mallorca es consideren com un element important de l'extracció d'excedent, DAVIU, G., El clergat dins la formació social mallorquina als s. XVII i XVIII. Les bases econòmiques de la seva preponderància, Memòria de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1977 i MOLL, I., -SUAU, J., "Senyors i pagesos a Mallorca (1718-1860/70)", Estudis d'Història Agrària nº 2, p. 102 i pp. 102-113. La recerca de metodologia pel seu estudi s'ha proposat per ESCANDELL, B., "La investigación de los contratos de préstamo hipotecario (censos). Aportación a la metodología de series documentales uniformes" a I Jornadas de Metodología histórica Aplicada, Vol. III, 1975, pp. 751-762. Aquesta metodologia ha estat seguida a Oviedo per GOMEZ ALVAREZ, U., Estudio histórico de los préstamos censales del Principado de Asturias (1680-1715), Luarca, 1979, el qual ja havia publicat un avenç "El censo redimible y al quitar: un mecanismo real de transferencia de la propiedad". Estudis nº 6 (1977), pp. 5-25. V. també d'aquest autor "Obligaciones y censos: dos instrumentos de endeudamiento popular en el Principado de Asturias. Siglos XVII y XVIII" a La Documentación notarial y la historia, Vol. II, Universidad de Santiago de Compostela, 1984, pp. 381-394.

A Galícia s'han iniciat estudis específics sobre el tema: FERREIRO PORTO, J., "Fuentes para el estudio de las formas de crédito popular en el Antiguo Régimen: obligaciones-préstamo, ventas de renta y ventas de censos" a I Jornadas de Metodología Histórica Aplicada, cit. Vol. III, pp. 763-780 i darrerament "Aportación al estudio de la renta en el Antiguo Régimen" a EIRAS ROEL, A., La historia social de Galicia en sus fuentes de protocolos, Universidad de Santiago de Compostela, 1981, pp. 355-385. A Navarra v. FLORISTAN IMIZCOZ, A., "Crédito rural en Navarra. Los censos al quitar" a La Documentación Notarial..., cit. Vol. II, pp. 395-408.

Sobre endeutament municipal amb censals v. PEREZ PASTOR, P., "Evolució dels censals de la Universitat de Soler (1685-1760)", Estudis Balearics nº 7 (1982), pp. 65-93.

A l'àrea francesa dels Pirineus es pot veure SOULET, J.F., "A propos de l'endettement rural au XVIII siècle: deux communautés du piémont pyrénéen", Annales du Midi T. 85, nº 111 (1973), pp. 29-50 i "Usure et usuriers dans le Pyreneen au XIX siècle", Annales du Midi T. 90, nº 138-139 (1978), pp. 435-447. I l'utilització en una monografia francesa, GOUBERT, P., Cent mille provinciaux au XVII siècle, Paris, 1968, pp. 377-379. V. també d'aquest autor "Les rentes constituées et le crédit: nature et rôle économique des constitutions de rentes dans la France du Nord au XVII siècle" a La documentacion notarial..., Vol. II, pp. 245-252.

A Catalunya no hi ha cap treball específic que coneguem, encara que alguns autors en parlen en els seus treballs. Un breu estat de la qüestió pot trobar-se a GARRABOU, R.-SERRA, E., "L'agricultura catalana nei secolí XVI-XX", Studi Storici nº 2, any 21 (1980) pp. 339-362. L'endeutament de la noblesa es pot seguir a SERRA, E., "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els s. XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat", Recerques nº 5 (1975), pp. 33-72 i els efectes en la concentració de la propietat, TORRAS I RIBÉ, J.M., Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862), Barcelona, 1976. La importància dels censals en les institucions eclesiàstiques es despren dels treballs de MERCADER, J., "Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana en el primer terç del s. XIX" a I Col.loqui d'Història del Monaquisme Català, Santes Creus, 1967, pp. 183-208; CANALES, E., "Las rentas de la Iglesia en vísperas de la Revolución Liberal: el ejemplo de la Diócesis de Barcelona" a I Coloquio Vasco Catalán de Historia, Sitges, 1983, mecanografiat i, especialment", BADOSA, E., Actituds..., cit. pp. 327-340.

Darrerament es produeix una certa renovació historiogràfica: TERRADES, I., "Història agrària. Teoria i filosofia", inèdit; FERRER ALOS, Ll., "Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)", Estudis d'Història Agrària nº 4 (1983), pp. 101-128 i TELLO, E., Pagesos. menestrals i rendistes. Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana (1702-1861), Inèdit.

- (187) Per BROCA: "es la pension annua y esencialmente redimible, satisfecha por determinada persona y sus sucesores, en virtud y como justa remuneración del capital recibido", cit. p. 289; GARCIA SANZ, A., "El censal" cit. p. 286.
- (188) GARCIA SANZ, "El censal", cit. p. 287 i BROCA, cit. pp. 289-291.
- (189) El millor estudi des de la perspectiva jurídica de les conseqüències de la prohibició de la usura i l'aparició de nous mecanismes és el de CLAVERO, B., "Prohibición de la usura...", cit.
- (190) GARCIA SANZ, "Origen...", cit. p. 126.

- (191) BROCA, cit. p. 292.
- (192) Id. cit. p. 293.
- (193) GARCIA SANZ, "Origen...", cit. p. 125. Les dades que barregen els diversos autors coincideixen relativament. FERRERO otorga el 7,14% en el s. XVI, el 5% en el XVII i reducció al 3% el 14-II-1705, "Fuentes para..." cit. p. 777.
- (194) GARCIA SANZ, "Origen...", cit. p. 125.
- (195) SUAU, J., La pagesia mallorquina al s. XVIII i primera meitat del segle XIX, Memòria de Doctorat, Universitat de Barcelona, 1979, p. 180.
- (196) FERRERO, "Fuentes...", cit. p. 777.
- (197) FERNANDEZ DE PINEDO, E., "Del censo a la obligación...", cit. p. 7.
- (198) Causa Pia Vila del Soler. AHCM.
- (199) Censal Agost nº 161. Llibre Mestre... AHSM.
- (200) Aquesta impressió d'estabilitat en el tipus d'interès caldria aprofundir-la, almenys en dos aspectes per detectar la seva certesa absoluta. Per una banda, l'estudi dels llevadors anuals de la mateixa Seu que recullen les pensions realment pagades i, per l'altra, altres formes, a vegades no monetàries, de pagament d'interessos (prèstec d'una quantitat de capital inferior al que consta oficialment, preu del clientelisme vers un determinat prestador, etc.)
- (201) TORRAS i RIBE, Evolució social..., cit. pp. 115-121 i ARTOLA, M., Los orígenes de la España Contemporánea, Madrid, 1959, Vol. II, p. 357.
- (202) GIRALT, E., "Tècniques, conreus i rendiments", a Col.loqui sobre passat, present i futur de l'agricultura catalana, Paris, 1982, inèdit.
- (203) Aquesta opinió no coincideix amb BADOSA, E. que creu que la reducció de l'interès disminuí l'otorgament de censals i desvià la inversió cap activitats més productives, cit. p. 483. Les dades que aporta (pp. 332-340) haurien d'anar acompanyades d'una anàlisi més detallada perquè a l'analitzar els ingressos eclesiàstics de censals en un any determinat no es pot confondre el total cobrat amb el capital a censal ja que poden haver-hi pensions no pagades. Les dades de BADOSA des d'aquesta perspectiva s'haurien de matisar.
- (204) V. capítol 6 i quadres 6.12 i 6.13.
- (205) Not. RALLAT, Inv. 1762-1781, fol. 112.
- (206) Not. MASRAMON 1792, fols 447-452, 30-XI-1792/ 20-XII-1792.
- (207) Quan s'havia fixat una hipoteca concreta requeia sobre aquesta l'execució en cas de no fer front al pagament. Teresa Graner devia 6l ll. i havia hipotecat un hort i una casa valorat en 10l ll. Amb les costes del judici i el capital sobrepassava aquest valor. Els béns van passar a l'Hospital de St. Andreu, el prestador. Cúria de Manresa, 1770. AHCM.
- (208) Not. RAURES 1770, fols 106-107, 11-VII-1770.
- (209) CORBELLÀ, A., "El censal", cit. p. 544.
- (210) Not. MAS de Santpedor, 1769-1770, fols 37-39, 25-II-1770.
- (211) BROCA, cit. p. 288; GARCIA SANZ, "El censal", cit. p. 288; CORBELLÀ, "Censal", cit. p. 544; TERRADES, I., "Història agrària..." cit. ho analitza com una pràctica política front a la interpretació legal.

- (212) Not. RAURES 1770, 5-VI-1770.
- (213) Not. MASRAMON 1770, 21-VI-1770. Aquests exemples complementen els aportats a FERRER, Ll., "Censals...", cit. p. 113. Un plet de la Cúria reforça també aquesta qüestió: l'any 1678, D. Geroni de Boatella, ciutadà honrat de Barcelona va crear un censal a favor de la Seu de 1237 ll. 10s. Va donar tres fiances i va pactar que cada cinc anys renovaria els pactes del censal. El 1774 va ésser cridat per renovar els pactes tal com es feia cada cinc anys. No es va presentar i la Seu demanava que es tornés el capital, la pensió vençuda i les costes. La Cúria donà tota la raó a la Seu. Cúria de Manresa 1774 (f), AHCM.
- (214) Aquesta opinió no és nostra ni és un tret bagenc. A Buitrago es copsa el mateix fenomen: GRupo 73, El señorío de Buitrago, Madrid, 1973, pp. 179-180; a Mallorca, SUAU, J., La pagesia..., cit. p. 181; en canvi, nosembla així al País Basc, malgrat que el pes era important, FERNANDEZ DE PINEDO, Crecimiento..., cit. pp. 300-304. Pel clergat barceloní, v. BADOSA, cit. pp. 413-414.
- (215) TERRADES, I., "Els orígens de la institució de l'hereu a Catalunya", Quaderns de l'ICA N° 1 (1980), p. 87.
- (216) CANALES, E. per exemple barreja censos i censals i té dificultats per explicar un volum que el sorpren, "Las rentas..." cit. pp.3-4.
- (217) CARRERA PUJAL, La economía..., Vol. II, p. 390.
- (218) CANALES, "Las rentas...", cit. p. 3.
- (219) FERNANDEZ DE PINEDO, Crecimiento..., cit. pp. 364-366.
- (220) BADOSA, E., Actituds..., cit. pp. 113-114, 151-153 i 341-342.
- (221) Hem reelaborat les dades que aporta Concepció LLORENS, La desamortización de Mendizábal en Manresa, accésit Oms i de Prat, Manresa, 1980, inèdit. Apèndix.
- (222) Hospital de St. Andreu. Entrades i Sortides. Lligall Casa Suanya, AHCM.
- (223) Llibre de lloguers i censos. Lligall Vila del Soler. AHCM.
- (224) SOLA F., Història de Sallent, cit. pp. 256-261. CANALES, E., "Las rentas..." cit. p. 8.
- (225) SOLA, F., id., pp. 275-276.
- (226) La Confraria de St. Salvador de Manresa, el 1675 cobrava pensions de 12 censals, TORRADEFLOT, J., La Royal Confraria de St. Salvador y gremi de pagesos de Manresa, Manresa, 1906, pp. 171-173 i també en cobrava la de Ntra. Sra. de Valldaura, Id. La confraria de Ntra. Sra. de Valldaura, Manresa, 1904, p. 48.
- (227) Not. DALMAU, Test.1672-1709., 10-VI-1699.
- (228) Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 27-IV-1712.
- (229) Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 10-XI-1719.
- (230) Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 1734, s.d.
- (231) Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 19-XII-1737.
- (232) FERRER, Ll., "Genealogia de la família Soler i March. Anàlisi socioeconòmic", Miscel·lània d'Estudis Bagencs n° 2, (1982), pp. 33-35.
- (233) Not. RALLAT, Inv. 1762-1781, fols 58-64, 3-VI-1765.

- (234) Not. RALLAT Inv. 1762-1781, fols . 153-159, 18-III-1777.
- (235) Not. RALLAT, Inv. 1762-1781, fols 182-206, 5-III-1781.
- (236) Not. MASRAMON, 1792, fols 447-452, 30-XI-1792/20-XII-1792.
- (237) Per precisar un xic més aquesta classificació utilitzada, el cercle A el componen els censataris de les següents parròquies: Viladecavalls, Navarces, RAjadell, St. Fruitós, St. Vicenç de Castellet, Santpedor i St. Martí de Torroella. El cercle B recull els de la resta de la comarca i el de comarques veïnes, el Berguedà, Solsonès, Anoia i Osona.
- (238) Dins del Reial Patrimoni hi ha dos censalistes: el Reial Patrimoni (cal suposar que es referia a alguna administració del patrimoni del Rei) i la Caixa d'amortització, que era conseqüència dels bens desamortitzats a començaments del segle XIX, el capital dels quals era dipositat en l'esmentada Caixa que havia de satisfer l'interès de censal a la Seu de Manresa. V. HERR, R., "El experimento de los vales reales (1780-1808)", a Alfonso de OTAZU (Ed.), Actas del I Coloquio Internacional de Historia Económica, Madrid, 1978, pp. 115-124.
- (239) Un article específic dedicat a aquest tema és el de PEREZ PASTOR, P., "Evolució dels censals..." cit. Pel cas de Sallent V. SOLA, F., Història de Sallent, cit. p. 139.
- (240) Una altra confirmació d'aquesta pràctica Not. RALLAT 1770, fols 115-116, 21-V-1770. Al País Basc aquest deute municipal també era important, FERNANDEZ DE PINEDO, Crecimiento..., cit. pp. 313-317.
- (241) V. capítol 6, quadre 6.12.
- (242) Llibre de lloguers i censos. Lligall Vila del Soler. AHCM.
- (243) Not. RAURES 1770, fols 38-40, 5-III-1770.
- (244) Not. FERRUSOLA 1770, fols 31-34, 15-I-1770.
- (245) Es consignen dos censals del seu oncle, un de 100 ll. i l'altre de 105 ll. A partir de la data de la consigna era el Rector de Cornet qui cobrava les pensions. S'especificava que eren a lluir i quitar i s'havia de respectar aquesta clàusula. Not. FERRUSOLA 1770, fols 31-34, 15-I-1770.
- (246) V. capítol 6, quadre 6.13.
- (247) FERNANDEZ DE PINEDO, E., "Del censo a la obligación...", cit. p. 8.
- (248) Un de 46 ll. que els Vallbona -la família de la filla- pagaven a la Comunitat de Santpedor (creat el 1718); un de 25 ll. a la Comunitat de Santpedor (1696); un de 17 ll. 18s. 4d. a la Comunitat de Santpedor (1619); un de 8 ll. a la mateixa Comunitat (1569). En aquest cas l'hereu del Mas Sallés es comprometia a lluir-los en un termini de sis anys. Not. MAS 1769-1770, fols 87-88. 15-VII-1770.
- (249) Not. RALLAT 1770, fols 130-131, 29-VI-1770.
- (250) Censal Abril nº 202, Llibre Mestre... AHSM.
- (251) Not. RAURES 1790-91, fols 84-86, 14-II-1790 i fols 51-54, 14-I-1790.
- (252) Not. MAS 1769-1770, fols 28-30, 14-II-1770.
- (253) Not. RAURES 1770, fols 90-91, 22-VI-1770.
- (254) Not. J.A.SALA 1758, fol 50, 22-III-1770.
- (255) Censal juliol nº 152, Llibre Mestre...AHSM.

- (256) Id. Gener nº 202.
- (257) Not. J.A.SALA 1760, fol 49, 8-V-1760.
- (258) Not. FERRUSOLA 1770, fols 369-370, 24-XII-1770.
- (259) Not. RAURES 1770, fols 68-69, 31-V-1770.
- (260) Not. CASASAYAS 1770, fols 43-45, 19-II-1770.
- (261) Not. FERRUSOLA 1770, fols 166-169, 24-IV-1770.
- (262) Not. GRAU de Santpedor, 1769-1771, fols 43-44, 30-IX-1770.
- (263) Censal Setembre nº 216, Llibre Mestre...AHSM.
- (264) Not. J.A.SALA 1758, fol 110, 2-VII-1758.
- (265) Not. RAURES 1770, fols 116-117, 1-VII-1770.
- (266) Not. FERRUSOLA 1770, fols 25-27, 13-I-1770.
- (267) Not. FERRUSOLA 1770, fols 327-328, 4-XII-1770.
- (268) Not. RALLAT 1770, fols 169-172, 30-VII-1770.
- (269) Not. RALLAT 1770, fols 34-36, 24-II-1770.
- (270) Not. RALLAT 1761, fols 39-40, 12-I-1761.
- (271) La nova venda a carta de gràcia pujava 300 ll. i els deutes originals 281 ll. 5s. També s'havia incrementat l'endeutament. Not. CASASAYAS 1770, fols 67-69, 8-IV-1770.
- (272) Lligall Escriitures 1818. AMN.
- (273) Not. Pau RAURES 1787-1788, fols 137-140, 11-XI-1787. Ramon Alzina, pagès hereu del Mas Alzina arrendava la quarta part de tots els fruits de l'heretat per vint anys a Valentí Prat, veler de Manresa.
- (274) Not. J.A.SALA 1763-1764, fol 43 (1763).
- (275) Not. MAS 1850, fols 82-83.
- (276) Not. RAURES 1770, fols 90-93, 1-VI-1770.
- (277) Id. fols 57-60, 21-IV-1770.
- (278) Censals, Gener nº 209, Llibre Mestre...AHSM.
- (279) Censals, Octubre nº 205, Id.
- (280) Id. Juliol nº 117.
- (281) Id. Maig nº 97.
- (282) Id. Setembre nº 66.
- (283) Id. Juny Nº 59.
- (284) Id. Gener nº 66 i novembre nº 127.
- (285) Id. Abril nº 143.
- (286) Id. Desembre nº 90.
- (287) Id. Setembre nº 37.
- (288) Plet entre el Paborde de la Seu i Francesc Bonells, comerciant, 10-XI-1768. Cúria de Manresa (1768-1769).

- (289) Plet entre l'Hospital d'Orfes i Francesc Graner, pagès de Castellnou, Cúria de Manresa 1770.
- (290) Plet entre el Cabildo de canonges i Josep Verdaguer, pagès de Manresa. Cúria de Manresa 1774 (I).
- (291) Not SOLER, Inv. 1710-1745, 19-XII-1737.
- (292) VILAR, Catalunya..., cit. Vol. III, pp. 443-444. Són significatives les coincidències amb les notícies que aporta Vilar. En la seva corva, el 1729 s'assoleix un màxim en el preu del blat i de 1747 a 1754, un altra sèrie d'anys secs amb preus alts. De 1763 a 1764, anys de crisi alimentària, coincideixen també amb abundants creacions de censals. Caldria conèixer més elements interns de la societat bagenca per explicar completament aquestes coincidències.
- (293) Si la bibliografia sobre els censals és escassa, més ho és la referida a la venda a carta de gràcia (des d'ara VCG) sobretot la que analitza històricament aquesta forma d'endeutament. A nivell jurídic pot veure's: BROCA-AMELL, Instituciones del derecho civil catalán vigente, Barcelona, 1880, pp. 272-275; TOS I URGELLES, cit. p. 66. Referències a aplicacions històriques poden trobar-se a FERRER MALLOL, M.T., "El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV", Anuario de Estudios Medievales (1970-1971), pp. 351-492; GUIU, A., Un poble de la Catalunya de ponent: Castelló de Farfanya, Memòria de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1981, pp. 142-143; TORRAS I RIBE, J.M., Evolució social i econòmica d'una família catalana d'Antic Règim: els Padró d'igualada (1642-1862), Barcelona, 1976, p. 107; SERRA, E., La societat rural catalana..., cit. pp. 333-337; TERRADES, I., Tradicció i crisi en el món rural, inèdit, cit. pp. 17-18; GIRALT, E., "Tècniques, conreus i rendiments", cit. pp. 14-15 i GIL OLCINA, A., "Las escrituras de establecimiento y venta a carta de gracia de las haciendas de moriscos en el marquesado de Elche", Saitabi XXVIII (1978), pp. 109-119. Per la nostra part hem tocat el tema a FERRER, LL., "Endeutament pagès al Bages en el segle XVIII", Regió-7, 3-II-1979, p. 18; "Censals, vendes a carta de gràcia...", cit. pp. 101-128 i "Ventas a carta de gracia y endeudamiento en la comarca de Bages en el siglo XVIII" a La Documentación notarial y la historia, cit. pp.409-426.
- (294) BROCA-AMELL definien el caràcter usurari i explotador del contracte quan afirmaven: "Cabe todavía estrechar los caminos de la desgracia despojando al deudor de su patrimonio, unico porvenir suyo y de sus hijos, bajo la engañosa esperanza de una retroventa que sabe de sobra el comprador que dificilmente se realizará", cit. p. 272.
- (295) BROCA-AMELL, cit. p. 275.
- (296) No tots els contractes estudiats estan relacionats amb la VCG però hem escollit aquells que ho estan en sentit estricte i hem deixat de banda adicions, venda del dret de lluir i quitar, etc.
- (297) Not. MASRAMON 1770 fols 153-154, 10-VII-1770 i fols 189-190, 6-IX-1770.
- (298) Plet entre Valentí Torras, pagès de Navarcles contra Pere Aguilar, pagès de Navarcles. Cúria de Manresa 1764-1765, AHCM.
- (299) Plet entre Andreu Abadal, impressor i Ignasi Tapias, perxer. Cúria de Manresa, 1770, AHCM.
- (300) Quitació de la quarta part de verema venuda a carta de gràcia a quitar dins cinc anys el 5-X-1763. Not. FERRUSOLA 1770, fols 129-130, 12-III-

1770. O una altra venda de 1-I-1764 (Not. FERRUSOLA 1770 fols 1-2, 26-XII-1770 -en realitat 1769).
- (301) TOS, cit. p. 66.
- (302) Not. MAS de Santpedor, 1769-1770, fols 108-109, 1-X-1770.
- (303) BROCA-AMELL, cit. p. 275.
- (304) Id. cit. p. 275.
- (305) Plet entre Simó Dalmau, comerciant i Maurici Vilomara, veler de Manresa. Cúria de Manresa, 1762.
- (306) Per exemple, Francesc Torras, pagès d'Artés que havia venut a carta de gràcia per 94 ll. la quarta part de fruits d'una peça de terra, afegia 66 ll. però pagaria la tercera part dels fruits. Not. FERRUSOLA 1770, fols 322-323, 19-XI-1770.
- (307) En algunes vendes a carta de gràcia per evitar el problema del just preu es pactava explícitament la renúncia al benefici de la llei del just preu. Així el venedor estava totalment desamparat i els preus podien ésser tot el baixos que calgués.
- (308) Not. MASRAMON 1770, fols 79-81, 6-V-1770.
- (309) Per més complicació es pot vendre també a carta de gràcia aquest dret de lluir i gitar. Not. MASRAMON 1770, fols 163-164, 30-VII-1770.
- (310) Not. CASASAYAS 1770, fols 112-114, 18-VI-1770.
- (311) Algunes vegades es fa difícil precisar la categoria de la cosa venuda sobretot quan es venen parts (de casa o peça de terra) o dues coses a la vegada. Les dades que aportem aquí presenten algunes variacions respecte a les publicades a La Documentación Notarial y la historia, cit. p. 416 perquè hem precisat més el concepte de "passades de ceps". En aquella publicació apareixien junt a les peces de terra i aquí les hem dividit entre aquestes i les rabasses perquè algunes de les passades per tanyien a camps cedits a rabassa.
- (312) Not. ABADAL 1765-1770 foranis, fols 440-441, 20-V-1770.
- (313) Not. FERRUSOLA 1770, fols 217-219, 1-VI-1770.
- (314) Id. fols 232-233, 16-VI-1770.
- (315) Not. CASASAYAS 1770, fols 131-132, 20-VIII-1770.
- (316) Not. MASRAMON 1770, fols 64-65, 16-IV-1770.
- (317) Not. J.A.SALA 1760, fol 38, 14-III-1760.
- (318) Not. CASASAYAS, 1782, fols 161-163, 19-III-1782.
- (319) "Es reserva el dret de passar per la casa del comprador per entrar a la sala que es reserva. Not. CASTELLET 1848-1850, fols 35-36, 21-III-1850. L'entrada era comuna a les dues famílies, la necessària (el W.C.) era també comuna, mentre que els fems quedaven pel venedor. Not. ABADAL 1770, fols 79-80, 27-VI-1770.
- (320) Es poden quedar pagant 3 ll. de lloguer (Not. CASASAYAS 1770, fols 11-13, 6-I-1770); si es quita abans de St. Joan, per Nadal han d'haver marxat (Not. RAURES 1770, fols 177-179, 16-IX-1770).
- (321) Tots els fems que es fessin a la casa eren pels compradors (Not. CASASAYAS 1770, fols 1-2, 26-XII-1770 -1769-). El comprador es reservava el dret d'escombrar davant de la caseta i, per tant, els fems que es recollissin serien per ell. Not. CASASAYAS 1770, fols 155-157, 19-IX-1770.

- (322) Not. MASRAMON 1770, fols 155-156, 11-VII-1770. El 1850 es produïa quan Ramon Soler d'Asprer va vendre a carta de gràcia a Josep Oller una cantonada de la casa d'aquell a la Plana de l'Om per 3000 ll. i l'Oller havia de pagar 45 ll. al mes perquè tenia més valor. Not. MAS 1850, fols 667-668, 21-XI-1850.
- (323) Not. ABADAL 1770, fols 22-23, 20-III-1770 i fols 76-78, 21-VI-1770.
- (324) Marc Lladó, treballador de Sallent, va vendre a CG a un altre pagès una quarta part de fruits de la peça de terra de 2Q. de la que ja pagava el quart per ésser una rabassa del Mas Pineda. Not. FERRUSOLA 1770, fols 22-23, 6-I-1770.
- (325) Not. FERRUSOLA 1770, fols 204-206, 14-V-1770.
- (326) Not. RALLAT 1770, fols 188-189, 17-IX-1770.
- (327) Not. ABADAL 1784-1786, fol 67 (1786).
- (328) Es refereix el 1790. Not. RAURES 1790-1791, fols 94-97, 28-II-1770.
- (329) Not. RAURES 1770, fols 103-105, 11-VII-1770.
- (330) Not. J.A.SALA 1760, fols 138-139.
- (331) Not. RALLAT 1770, fols 55-56, 5-IV-1770.
- (332) Not. RALLAT 1761, fols 143-145, 25-V-1761.
- (333) Not. RAURES 1790-1791, fols 297-299, 1-IX-1770.
- (334) Not. MAS de Santpedor, 1769-1770, fols 108-109, 1-X-1770.
- (335) Llibre Mestre... pp. 1181-1184, AHSM.
- 336) Hem escollit solament un exemple entre diversos que podíem aportar. La Seu de Manresa comprà al llarg del s. XVIII els seqüents masos a carta de gràcia: Casa Nova de Vilarasau a St. Joan d'Orió, Mas Matastachs a St Pau de la Guàrdia, Mas Boixeda de Castelltallat, Mas Posa d'Avinyó, Mas Pastorellas de Guardiola, Mas Vivó de Miralles, Mas Badia de Gaià, Mas Fitó de Pinós i Mas Fussimanya de Balsareny, Llibre Mestre... cit.AHSM.
- 337) Not. GRAU de Santpedor, 1769-1771, fols 25-27, 18-III-1770.
- 338) Not. FERRUSOLA 1770, fols 25-27, 18-III-1770.
- 339) Not. RAURES 1770, fols 90-93, 1-VI-1770. L'encarregació dels censals als fols 93-95.
- 340) Not. RALLAT 1770, 8-II-1770.
- 341) Not. GRAU de Santpedor, 1769-1771, fols 28-29, 8-IV-1770.
- 342) Not. CASASAYAS 1770, fols 112-114, 18-VI-1770.
- 343) Not. CASASAYAS 1770, fols 33-35, 1-I-1770.
- 344) TERRADES. I.. Tradició..., cit. p. 221.
- 345) FERRERO, J., "Fuentes...", cit. pp. 768-771; PEREZ GARCIA, cit. pp. 364-365; BARREIRO, B., cit. pp. 616-617.
- 346) FERNANDEZ DE PINEDO, "Del censo a la obligación...", cit. p. 1.
- 347) Inventari de Miquel Dalmau, blanquer. Not. SOLER, Inv. 1710-1745, 28-II-1712.
- 348) Inventari de Josep Argullol i Vidal, ciutadà honrat de Manresa. Not. RALLAT, Inv. 1762-1781, fols 182-206, 5-III-1781.

- (349) Not. ABADAL 1770, fols 190-191, 7-XII-1770. Altres vegades és per la compra de bestiar de llana (Not. RAURES 1770, fols 26-27, 11-II-1770) o per comprar un torn per l'ofici de torcedor (Not. RAURES 1770, fols 111-112, 26-VI-1770).
- (350) Plet entre Luis Mora i Cia, "mercante" de la Ciutat de Lleida contra Josep Serra i Pahissa, veler de Manresa, Cúria de Manresa 1773 (I).
- (351) Plet entre Lluís Dardet, veler de Manresa contra Domingo Oller, veler. Cúria de Manresa 1773 (I). Un altre exemple el d'Hipòlit Baixas, veler devia 123 ll. a compliment de 149 ll. que devia segons els motius expressats en un val de 13-I-1763. La sentència engegava l'execució dels béns Plet entre Joan Cambeller pagès de Biosca contra Hipòlit Baxas, veler de Manresa. Cúria de Manresa, 1774 (II), AHCM.
- (352) Si una llar necessitava diners "ils cèdent à des capitalistes pour du comptant, leurs contrats de mariage, les substituent a leurs droits qui ne sont payables que par parts minimales et à long terme", SOULET, "Usure ...", cit. p. 439.
- (353) PEREZ GARCIA també planteja les compra-ventes com una forma d'endeutament popular, cit. pp. 367-369.
- (354) A vegades es venien habitacions o trossos de cases. "Tros de casa que es al mig de les dues parts que té dit Llucià" Not. GRAU de Santpedor (1769-1771), fols 1-2, 28-XII-1770(1769).
- (355) Not. CASASAYAS 1770, fols 58-60, 25-III-1770.
- (356) Llibre Mestre... cit. pp. 1231-1233, AHSM.
- (357) FERRER, Ll., "Genealogia...", cit. p. 45.
- (358) Actes Ajuntament de Navarcles, 1833-1844, fol. 108, 13-XII-1837, AMN.
- (359) P. GOUJON ha demostrat aquest fenomen amb la comparació dels preus del vi fixats pels grans propietaris i el preu fixat pels petits. El gran té, doncs, una avantatge de sortida Le vignoble de Saone et Loire au XIX siècle (1815-1870), Lyon, 1973, p. 145.
- (360) I també dels grans que havia de comprar.
- (361) Actes Ajuntament de Navarcles 1833-1844, 3-IV-1833, AMN.
- (362) En el Libro Mayor de St. Benet de Bages (1805-1835) es recullen les vendes del vi que realitza el Monestir i els preus. A partir d'aquí, si no considerem les vendes de vi per aiguardent i les de vi blanc, hem pogut elaborar una sèrie de 30 anys de preus del vi que, en sous, són els següents resultats:

1806 -	67,1	1817-	198,7	1828-	144,5
1807 -	82,2	1818-	178,9	1829-	69,-
1808-	65,6	1819-	89,-	1830-	72,2
1809-	83,2	1820-	105,8	1831-	60,9
1810-	248,7	1821-	--	1832-	50,5
1811-	258,5	1822-	--	1833-	37,3
1812-	200,6	1823-	69,8	1834-	78,3
1813-	123,-	1824-	75,6	1835-	53,9
1814-	136,9	1825-	66,5		
1815-	184,9	1826-	45,9		
1816-	259,5	1827-	94,4		

- (363) NAVARRO MIRALLES, L.J., "La Compañía de Aragón (1777)", Estudios Históricos de los Archivos de Protocolos V (1978), pp. 141-151.
- (364) OLIVE, F., El Valls del segle XVIII i el comerciant d'aiguardents Anton Baldrich i Janer, Valls, 1981, pp. 111-113.
- (365) Not. J.A.SALA 1763-1764, fol 43(1763).
- (366) Not. Pau RAURES 1787-1788, fol. 137.
- (367) Not. J.A.SALA 1765-1768, fol 196(1766), 23-IX-1766.
- (368) Not. J.A.SALA 1765-1768, fol. 171(1766), 3-VII-1766.
- (369) Plet entre els Marmessors de Maria Carner contra Tomàs Fàbregas, sabater. Cúria de Manresa 1764-1765.
- (370) Aquests contractes es troben a: Not. MAS 1850, fols 686-687, 26-XI-1850; fols 736-737, 14-XII-1850; fols 731-732, 14-XII-1850; fols 712-714, 6-XII-1850; fols 730-731, 14-XII-1850; fols 748-749, 19-XII-1850; fols 726-727, 11-XII-1850; Not. MAS I COMA 1849-1850, fols 28-29, 24-I-1850.
- (371) Ramon Ribó, moliner de la Vall delshorts fou l'arrendatari per dos anys de les terres i casa que Joan Botí foll tenia a Torroella i que eren establiments de diversos masos; casa i terres de Pere Cortés i les parts de fruits corresponents a Jacint Vintró de les terres que aquest conreava del Mas Putxó a títol d'establiemnt. Els arrendadors cedien les cases i peces de terra i l'arrendatari les havia de fer conrear a us i costum de bon pagès. Not. MAS 1850, fols 737-738, 14-XII-1850.

APENDIX CAPITOL 5

QUADRE 5.3

Evolució de l'arrendament dels delmes de la VEREMA DEL SAGREST (1695-1812)

ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)	ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)
1695	Fèlix Dardet, adroguer	225 ll.	1751	Francesc Borne, corder	365 ll.
1696	Domingo Davesa, adroguer	217 ll.10s.	1752	Joan Creus, pagès de Santpedor	310 ll.
1697	---	---	1753	Joan Creus, pagès de Santpedor	176 ll.
1698	Francesc Llanes, sastre	145 ll.	1754	Tomàs Fàbregas, sabater	225 ll.
1699	Francesc Llanes, sastre	170 ll.	1755	Joan Creus, traginer de Santpedor	130 ll.
1700	Geroni Comellas, corder	125 ll.	1756	Isidre Rovira, pagès	240 ll.
1701	Josep Coma, blanquer	75 ll.	1757	Bonaventura Miralles, teixidor de lli	182 ll.
1702	Josep Esteve, blanquer	105 ll.	1758	Joan Gros, pagès de Santpedor	95 ll.
1703	Geroni Comellas, corder	135 ll.	1759	Saleni Sellarés, pagès de Santpedor	235 ll.
1704	(--) Cots, adroguer	120 ll.10s.	1760	Saleni Sellarés, pagès de Santpedor	235 ll.
1705	Francesc Llanes, sastre/Geroni Comellas, corder	105 ll.	1761	Saleni Sellarés, pagès de Santpedor	235 ll.
1706	Valentí Escaiola, corder de Santpedor	80 ll.	1762	Geroni Galí, botiguer de panyos	118 ll.
1707	Joan Novas, paraire, menor	120 ll.	1763	Lluís Dardet, veler	170 ll.
1708	Francesc Llanes, sastre	190 ll.	1764	Fructuós Oller, corder	270 ll.
1709	Joan Novas paraire	155 ll.	1765	Josep Fàbregas, ?	208 ll.
1710	Joan Vilaseca, pagès/Jaume Pla, adroguer/ Valentí Escaiola, corder	145 ll.	1766	Josep Moliner, pagès	221 ll.
1711	Joan Vallcendrerà, pagès de Santpedor	290 ll.	1767	Josep Moliner, pagès	285 ll.10s.
1712	Damià Dalmau, blanquer	280 ll.	1768	Jaume Torradas, veler	225 ll.
1713	---	---	1769	Antoni Palà, corder de Santpedor	263 ll.
1714	Pere Pujol, pagès de Santpedor/ Francesc Pujol, pagès de Santpedor	195 ll.	1770	Tomàs Fàbregas, sabater	335 ll.10s.
1715	Ignasi Ribes, blanquer	225 ll.	1771	Bonaventura Jaumeandreu, pagès	416 ll.10s.
1716	Francesc Barjau, calderer	140 ll.	1772	Anton Morros, assahonador	426 ll.
1717	Josep Coma, major, blanquer	55 ll.	1773	Anton Morros, assahonador	426 ll.
1718	Jaume Pla, ? , Santpedor	110 ll.	1774	Ramon Aris, corder	365 ll.
1719	Jaume Casas, pagès de Santpedor	210 ll.	1775	Ramon Aris, corder	401 ll.10s.
1720	Ignasi Ribes, blanquer	190 ll.	1776	Ignasi Martí, blanquer	377 ll.
1721	Jaume Casas, pagès de Santpedor	60 ll.	1777	Anton Bosch, corder	372 ll.
1722	Jaume Casas, pagès de Santpedor	190 ll.	1778	Tomàs Fàbregas, sabater	365 ll.
1723	Jaume Casas, pagès de Santpedor	385 ll.	1779	Francesc Torras, corder	305 ll.
1724	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	125 ll.	1780	Jaume Pla, corder de Santpedor	222 ll.
1725	Antoni Esmenats, mestre de cases, Santp.	182 ll.	1781	Anton Palà, corder de Santpedor	150 ll.
1726	Josep Soler, ferrer	120 ll.	1782	Francesc Danti, pagès de Santpedor	143 ll.
1727	Miquel Cots, pagès	162 ll.	1783	Francesc Danti, pagès de Santpedor	195 ll.
1728	Pere Costa/ Bernat Espinalt/ Honofre Prat/ Jaume Fàbregas, pagesos de Santpedor	320 ll.	1784	Francesc Danti, pagès de Santpedor	220 ll.
1729	Jaume Casas, pagès de Santpedor	104 ll.	1785	Ignasi Martí, blanquer	147 ll.
1730	Honofre Prat, pagès de Santpedor	160 ll.	1786	Fructuós Oller, corder	180 ll.
1731	Honofre Prat, pagès de Santpedor	66 ll.10s.	1787	Tomàs Fàbregas, sabater.	170 ll.
1732	Honofre Prat, pagès de Santpedor	142 ll.	1788	Anton Morros, blanquer	166,7 ll.
1733	Honofre Prat, pagès de Santpedor	150 ll.	1789	Anton Morros, blanquer	166,7 ll.
1734	Josep Soler, blanquer	165 ll.	1790	Anton Morros, blanquer	166,7 ll.
1735	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	145 ll.	1791	Anton Morros, blanquer	277 ll.
1736	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	200 ll.	1792	Anton Morros, blanquer	583 ll.
1737	Joan Otzet, pagès de Santpedor	270 ll.	1793	Anton Morros, blanquer	351 ll.
1738	Antoni Armenats, paraire de Santpedor	175 ll.	1794	Joan Morros, perxer	346 ll.
1739	Francesc Erolà, confiter de Santpedor	196 ll.	1795	Josep Vilarrubí, menor, corder	440 ll.
1740	Joan Otzet, pagès de Santpedor	260 ll.	1796	Josep Vilarrubí, menor, corder	452 ll.
1741	Tomàs Fàbregas, sabater	180 ll.	1797	Josep Vilarrubí, corder	464 ll.
1742	Tomàs Fàbregas, sabater	245 ll.	1798	Josep Pujol, traginer	459 ll.
1743	Josep Soler, blanquer	146 ll.	1799	Maurici Barjau, baster	515 ll.
1744	Bonaventura Soler, negociant de Santpedor	230 ll.	1800	---	---
1745	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	70 ll.	1801	Joan Comas, hostaler	177 ll.13s.
1746	Marià Sagristà, pagès	222 ll.	1802	Joan Comas, hostaler	177 ll.13s.
1747	Joan Creus, pagès de Santpedor	265 ll.	1803	Joan Comas, hostaler	200 ll.
1748	Joan Creus, pagès de Santpedor	148 ll.	1805	Antoni Ballaró de Santpedor	200 ll.
1749	Gabriel Juncadella, pagès de Santpedor	290 ll.	1806	Josep Pujol de Santpedor	200 ll.
1750	Miquel Torradas, teixidor de lli	270 ll.	1807	Sadurní Tatger de Salelles	300 ll.
			1808	Francesc Miquel	154,25 ll.
			1809	Antoni Camps, veler	330 ll.
			1810	---	350 ll.
			1811	Valentí Valls, veler	325 ll.
			1812	Joan Comas, hostaler	325 ll.

QUADRE 5.4

Evolució de l'arrendament del Gros de les veremes, 1695-1812.

ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (lliures)	ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (lliures)
1695	Francesc Llanes, sastre/Josep Esbert, blanquer	410 ll.	1751	Bonifaci Pla, texedor de vele	470 ll.
	Domingo Davesa, adroguer		1752	igansi Coma, texedor de vels	330 ll.
1696	Felip N.Cots, adroguer/Josep Vilomara, blanquer/ Pere Colldeforns, corder	700 ll.	1753	Bonifaci Pla, texedor de vels	260 ll.
1697	---	---	1754	Francesc Torras, corder	350 ll.
1698	Francesc Pujol, blanquer/ Pere Pujol, sastre	305 ll.	1755	Tomàs Fàbregas, sabater	190 ll.
1699	Bonaventura Sala/ Joan (---)/Geroni Comellas, corder	320 ll.	1756	Josep Grau, texedor de vels	375 ll.
1700	Geroni Comellas/ Josep Comellas, corders	215 ll.	1757	Francesc Torres, corder	245 ll.
1701	Josep (...), notari	140 ll.	1758	Francesc Torres, corder	182 ll.
1702	Simon Sura, botiguer/Josep Coma, blanquer	154 ll.	1759	Pau Fàbregas, botiguer	348 ll.
1703	Domingo Davesa, adroguer/ Jaume Comellas, negociant Perpinyà/ Josep Oliveras, paçes/ Josep Fabrès, blanquer/ Miquel Cots, traqiner	194 ll.	1760	Tomàs Fàbregas, sabater	291 ll.
1704	Miquel Cots, traginer	150 ll.	1761	Tomàs Fàbregas, sabater	291 ll.
1705	Joan Satorra Perarnau, paçes	165 ll.	1762	geroni Gall, botiguer de panyos	196 ll.10s.
1706	Pere Morell, blanquer	127 ll.	1763	Tomàs Parera, veler	356 ll.
1707	Ignasi Ribes, menor, blanquer	152 ll.10s.	1764	Josep Fàbregas, paraire	312 ll.
1708	Magí Firmat, arçenter/ Josep Bonets, sastre/ Tomàs Pujol, perxer/ Enrich Vandament, argenter/ Joan Enrich, torner	275 ll.	1765	Josep Barjau, calderer	210 ll.
1709	Josep Coma, blanquer	215 ll.	1766	Anton Bosch, corder	255 ll.10s.
1710	Francesc Boigues, passamaner/ Josep Esbert, blanquer/ Francesc Llanes, sastre	420 ll.10s.	1767	Fructuós Oller, corder	340 ll.10s.
1711	Pere Morell, blanquer/ Maurici Santpera, paçes/ Francesc Rovira, paçes	440 ll.	1768	Josep Moliner, paçes	300 ll.10s.
1712	Josep Esbert, blanquer	425 ll.	1769	Anton Morros, assaonador	323 ll.10s.
1713	---	---	1770	Josep Barjau, blanquer	388 ll.10s.
1714	---	---	1771	Anton Morros, assaonador	426 ll.
1715	Josep Fransó, sastre	310 ll.10s.	1772	Anton Morros, assaonador	500 ll.
1716	Cristòfol Noquera, teixidor de lli i altres	355 ll.	1773	Josep Boix, teixidor de lli	480 ll.
1717	Rafel Camps, encepador	100 ll.	1774	Miquel Torrades, veler	406 ll.
1718	Antoni Subirà, paçes/ Baltasar Oller, corder	200 ll.	1775	Anton Morros, assaonador	461 ll.10s.
1719	Joan Novas, paraire	362 ll.	1776	Anton Bcsch, corder	402 ll.
1720	Magí Firmat, argenter	360 ll.	1777	Tomàs Fàbregas, sabater	400 ll.
1721	Josep Pujol, sastre	300 ll.	1778	Jaume Morros, sabater	410 ll.
1722	Magí Firmat, argenter	380 ll.	1779	Josep Trulla, paçes	362 ll.
1723	Pau Fàbregas, sabater	600 ll.	1780	Josep Vilarrubí, menor, corder	276 ll.
1724	Onofre Coma, guanter	110 ll.	1781	Josep Vilarrubí, menor, corder	235 ll.
1725	Damià Dalmau, blanquer	300 ll.	1782	Josep Vilarrubí, major, corder	175 ll.
1726	Joan Novas, paraire	130 ll.	1783	Joan Grané, paçes	212 ll.
1727	Rafel Camps, encepador	190 ll.	1784	Josep Vilarrubí, corder	232 ll.
1728	Josep Soler, ferrer	433 ll.	1785	Josep Barjau, blanquer	208 ll.
1729	Anton Subirà, paçes	135 ll.	1786	Tomàs Magnet, corder	238 ll.
1730	Francesc Morros, blanquer	260 ll.10s.	1787	Andreu Valls, cisteller	201 ll.
1731	Jacint Moliner, paçes	100 ll.	1788	Andreu Valls, cisteller	214,7 ll.
1732	Francesc Barjau, calderer	150 ll.	1789	Andreu Valls, cisteller	214,7 ll.
1733	Tomàs Morros, jove, blanquer	168 ll.	1790	Andreu Valls, cisteller	214,7 ll.
1734	Francesc Barjau, calderer	250 ll.	1791	Anton Morros, blanquer	350 ll.
1735	Onofre Coma, guanter	134 ll.10s.	1792	Josep Barjau, blanquer	732 ll.
1736	Pau Fàbregas, sabater	185 ll.10s.	1793	Josep Vilarrubí, menor, corder	501 ll.
1737	Josep Ribes, veler	229 ll.10s.	1794	Anton Morros, blanquer	401 ll.
1738	Gaspar Corominas, paçes	260 ll.	1795	Josep Barjau, blanquer	432 ll.
1739	Alexandre Miralda	230 ll.	1796	Josep Pujol, traginer	444 ll.
1740	Miquel Cavalleria, clavater	305 ll.	1797	Marc Pujol, traginer	478 ll.
1741	Francesc Torres, corder	210 ll.	1798	Anton Rubiralta, paçes	357 ll.
1742	Tomàs Fàbregas, sabater	350 ll.	1799	Maurici Fàbregas, corder	404 ll.
1743	Tomàs Fàbregas, sabater	190 ll.	1800	---	---
1744	Josep Ribas, texedor de vels	298 ll.	1801	Joan Comas, hostaler	299,6 ll.
1745	Tomàs Fàbregas, sabater	90 ll.	1802	Joan Comas, hostaler	299,6 ll.
1746	Geroni Comellas, corder	330 ll.	1803	Joan Comas, hostaler	299,6 ll.
1747	Josep Barjau, calderer	265 ll.	1804	Maurici Barjau, baster	250 ll.
1748	Josep Amorós, traqiner	270 ll.	1805	Maurici Fàbregas, corder	75 ll.
1749	Miquel Cavalleria, clavater	305 ll.	1806	Maurici Barjau, baster	100 ll.
1750	Miquel Cavalleria, clavater	320 ll.	1807	Sadurní Tatger, de Salelles	202 ll.
			1808	Maurici Fàbregas, corder	202 ll.
			1809	Anton Camps, veler	175 ll.
			1810	---	200 ll.
			1811	Valentí Valls, veler	211 ll.
			1812	Joan Comas, hostaler	250 ll.

Quadre 5.5

Evolució de l'arrendament dels delmes de les veremes de ST. FRUITOS i VALLELSHORTS (1695-1812).

ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)	ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)
1695	Andreu Parera, corder/Francesc Balaguer, traginer/ Pere Morell, blanquer, Cristofol Dalmau, blanquer	260 ll.	1756	Josep Fàbregas, paraire	245 ll.
1696	Josep Esbert, blanquer	220 ll.	1757	Josep Galobart, pagès de St. Fruitós	175 ll.
1697	---	--	1758	Tomàs Fàbregas, sabater	45 ll.
1698	Josep Bonet, sastre/ Francesc Oliveres, pagès	80 ll.	1759	Pau Fàbregas, botiguer	233,3 ll.
1699	Francesc Fabrès, Fèlix Dalmau, Pere Morell, blanquers	53 ll.10s.	1760	Pau Fàbregas, botiguer	233,3 ll.
1700	Josep Oller, veler, Maurici Berjau, veler	165 ll.	1761	Pau Fàbregas, botiguer	233,3 ll.
1701	(---) Fabrès / Pere Morell, blanquers	91 ll.	1762	Geroni Galí, botiguer de panyos	120 ll.
1702	Joan Tardà/ (---) Soler, pagesos	130 ll.	1763	Tomàs Parera, veler.	198 ll.
1703	Maurici Susanya, encepador/ Josep Altimira, ?	160 ll.	1764	Josep Santpere, pagès	199 ll.10s.
1704	Catarina Picalques, Vda.	130 ll.	1765	Jaume Galobart, pagès de St. Fruitós	122 ll.
1705	Jacint Soler/ Melcior Tardà, pagesos	120 ll.	1766	Jaume Galobart, pagès de St. Fruitós	141 ll.10s.
1706	Catarina Picalques, vda.	90 ll.	1767	Jaume Torradas, veler	245 ll.10s.
1707	Andreu Parera, corder	177 ll.10s.	1768	Jaume Galobart, pagès de St. Fruitós	255 ll.
1708	Joan Novas, paraire	225 ll.	1769	Jaume Torradas, veler	256 ll.
1709	Joan Novas, paraire	195 ll.10s.	1770	Francesc Torras, corder	325 ll.10s.
1710	Joan Novas, menor, paraire	303 ll.14s.	1771	Andreu Balaguer, traginer	395 ll.10s.
1711	Josep Coma, blanquer	334 ll.	1772	Fructuós Oller, espardanyer	438 ll.10s.
1712	Tomàs Pujol, perxer	336 ll.	1773	Josep Amorós, veler	410 ll.
1713	---	--	1774	Ignasi Martí, blanquer	360 ll.
1714	---	--	1775	Ignasi Martí, blanquer	401 ll.10s.
1715	Pere Morell, blanquer	286 ll.	1776	Jaume Morros, sabater	406 ll.
1716	Josep Pujol, sastre	200 ll.	1777	Fructuós Oller, corder	418 ll.
1717	Josep Esbert, blanquer	80 ll.	1778	Jaume Morros, sabater	421 ll.
1718	Antoni Subirà, pagès/ Baltasar Oller, menor, corder/ Josep Fàbregas, blanquer	190 ll.	1779	Fructuós Oller, corder	379 ll.
1719	Valentí Billó, ferrer de St. Fruitós	320 ll.	1780	Fructuós Oller, corder	300 ll.
1720	Valentí Billó, ferrer de St. Fruitós	305 ll.	1781	Fructuós Oller, corder	240 ll.
1721	Francesc Corominas, sastre	170 ll.	1782	Josep Galobart, pagès de St. Fruitós	243 ll.
1722	Joan Boigas, sabater	290 ll.	1783	Jaume Galobart, pagès de St. Fruitós	243 ll.
1723	Damià Dalmau, blanquer	485 ll.	1784	Josep Barjau, blanquer	289 ll.
1724	Onofre Coma, guanter	65 ll.	1785	Josep Amorós, veler	260 ll.
1725	Josep Santasusana, sabater	207 ll.10s.	1786	Tomàs Magnet, corder	320 ll.
1726	Miquel Cots, traginer	109 ll.10s.	1787	Fructuós Oller, corder	270 ll.
1727	Miquel Cots, traginer/ Maurici Santpera major, pagès	124 ll.	1788	Joan Omedes, veler	215,7 ll
1728	Fèlix Subirats, veler	260 ll.	1789	Joan Omedes, veler	215,7 ll
1729	Maurici Santpera, pagès	130 ll.	1790	Joan Omedes, veler	215,7 ll.
1730	Geroni Comellas, corder	155 ll.	1791	Anton Morros, blanquer	350 ll.
1731	Onofre Prat, pagès de Santpedor	125 ll.	1792	Josep Ignasi Pla, adroguer	867 ll.
1732	Gaspar Corominas, pagès/ Alexandro Miralasa, ?	141 ll.	1793	Josep Ignasi Pla, adroguer	535 ll.
1733	Damià Dalmau, blanquer	175 ll.	1794	Josep Barjau, blanquer	562 ll.
1734	Magí Firmat, argenter	219 ll.	1795	Josep Vilarrubi, menor, corder	564 ll.
1735	Josep Santasussana, menor, ?	154 ll.	1796	Anton Rubiralta, pagès	726 ll.
1736	Josep Ros, botiguer de Vic	190 ll.	1797	Anton Rubiralta, pagès	608 ll.
1737	Maurici Martí, blanquer	240 ll.	1798	Maurici Fàbregas, corder	604 ll.
1738	Tomàs Fàbregas, sabater	205 ll.	1799	Maurici Barjau, baster	543 ll.
1739	Maurici Martí, blanquer	180 ll.	1800	---	---
1740	Francesc Ferrer, corder	258 ll.	1801	Joan Comas, hostaler	186,3 ll.
1741	Francesc Moliner, pagès	200 ll.	1802	Joan Comas, hostaler	186,3 ll.
1742	Miquel Cavalleria, clavater	200 ll.	1803	Joan Comas, hostaler	186,3 ll.
1743	Tomàs Fàbregas, sabater	155 ll.	1804	Maurici Barjau, baster	442 ll.
1744	Maurici Vidal, veler	230 ll.	1805	Maurici Fàbregas, corder	250 ll.
1745	Francesc Moliner, pagès	82 ll.10s.	1806	Maurici Barjau, baster	292 ll.
1746	Tomàs Fàbregas, sabater	206 ll.	1807	Sadurní Tatger de Salelles	400 ll.
1747	Tomàs Fàbregas, sabater	205 ll.	1808	Sadurní Tatger de Salelles	400 ll.
1748	Josep Aris, corder	178 ll.	1809	Sadurní Tatger de Salelles	400 ll.
1749	Miquel Cavalleria, clavater	270 ll.	1810	---	465 ll.
1750	Fructuós Oller, corder	270 ll.	1811	Anton Roviralta, pagès	465 ll.
1751	Maurici Santpere, paraire	373 ll.	1812	Joan Comas, hostaler	500 ll.
1752	Miquel Cavalleria, clavater	273 ll.			
1753	Bonifaci Pla, veler	180 ll.			
1754	Simeó Dalmau, blanquer	240 ll.			
1755	Francesc Torras, corder	100 ll.			

QUADRE 5.6

Evolució de l'arrendament del delme de la verema de Juncadella-Sant Martí de Torroella, 1695-1812.

ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)	ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (en lliures)
1695	Joan Sanou, mestre de cases	48 11.10s.	1753	Josep Santasusana, sabater	90 11.
1696	Miquel Creus, pareire	23 11.10s.	1754	Josep Miquel, pagès	100 11.
1697	---	---	1755	Josep Amorós, traginer	65 11.
1698	Esteve Isant, blanquer	43 11.10s.	1756	Tomàs Fàbregas, sabater	116 11.
1699	Josep Coma, blanquer	36 11.10s.	1757	Antonio Claris, pagès	95 11.
1700	Ignasi Grau, cirugia	29 11.10s.	1758	Tomàs Fàbregas, sabater	55 11.
1701	Bonaventura Sala, botiguer	22 11.	1759	Domingo Gimferrer, pagès.	107 11. 8s.
1702	Josep Coma, blanquer	30 11.	1760	Domingo Gimferrer, pagès	107 11. 8s.
1703	Josep Tarradellas, adroguer	35 11.	1761	Domingo Gimferrer, pagès	107 11. 8s.
1704	Josep Coma, pagès	42 11. 5s.	1762	Domingo Bovets, sastre	31 11.10s.
1705	Domingo Davessa, adroguer	26 11.	1763	Geroni Gali, botiguer	58 11.
1706	Josep Tarradellas, adroguer	17 11.	1764	Joan Creus, pagès de Santpedor	82 11.
1707	---	---	1765	Fructuós Oller, corder	70 11.
1708	---	---	1766	Francesc Torras, corder	79 11.10s.
1709	Erasme Pla, encepador	27 11. 5s.	1767	Miquel (---), calderer	140 11.
1710	Josep Esbert, blanquer/ Francesc Bohigas, passamaner/ Francesc Llanes, sastre	45 11.	1768	Francesc Torras, corder	105 11.
1711	Josep Bonet, sastre	75 11.	1769	Tomàs Cots, traginer	110 11.
1712	Diego Viladerrams, corder	55 11.	1770	Josep Amorós, veler	130 11.
1713	---	---	1771	Anton Morros, blanquer	157 11.
1714	---	---	1772	Anton Morros, blanquer	150 11.10s.
1715	Felix Subirats, veler	71 11.	1773	Anton Morros, blanquer	150 11.10s.
1716	Joan Fàbregas, moliner	45 11.10s.	1774	Fructuós Oller, corder	121 11.
1717	---	---	1775	Fructuós Oller, corder	140 11.10s.
1718	Maurici Coma	25 11.	1776	Ignasi Martí, blanquer	111 11.
1719	Anton Subirà, pagès	65 11.	1777	Francesc torres, corder	111 11.
1720	Anton Subirà, pagès	40 11.	1778	Maurici Martí, blanquer	114 11.
1721	---	---	1779	Tomàs Fàbregas, sabater	94 11.
1722	Jaume Casas, pareire	42 11.	1780	Antoni Morros, blanquer	80 11.
1723	Josep Santasusana, sabater	81 11.	1781	Antoni Morros, blanquer	55 11.
1724	Josep Santasusana, sabater	34 11.	1782	Jaume Almasquer, veler	58 11.
1725	Francesc Barjau, calderer	65 11.	1783	Andreu Vall, cisteller	41 11.
1726	Tomàs Dalmau, blanquer	30 11.	1784	Fructuós Oller, corder	41 11.
1727	Felix Subirats, veler	23 11.10s.	1785	Anton Camps i Culla, veler	43 11.
1728	Domingo Bovets, sastre	77 11.10s.	1786	Bonaventura Jaumeandreu, moliner de Tor,	82 11.
1729	Onofre Prat, de Santpedor	22 11.	1787	Tomàs Fàbregas, sabater	70 11.
1730	Josep Santpere, pagès	40 11.10s.	1788	Valentí Pereramon	55 11.
1731	Silvestre Soler, pagès	6 11.	1789	Valentí Pereramon	55 11.
1732	Onofre Prat, de Santpedor	41 11.	1790	Valentí Pereramon	55 11.
1733	Demià Dalmau, blanquer	55 11.	1791	Josep Ignasi Pla, adroguer	105 11.
1734	Pau Fàbregas, sabater	62 11.15s.	1792	Anton Tornet, pagès	197 11.
1735	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	50 11.	1793	Josep Barjau, blanquer	110 11.
1736	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	65 11.	1794	Josep Barjau, blanquer	132 11.
1737	Pau Fàbregas, sabater	70 11.	1795	Tomàs Fàbregas, sabater	143 11.
1738	Josep Santasusana, sabater	55 11.	1796	Josep Vilarrubi, menor	178 11.
1739	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	63 11.15s.	1797	Jaume Martí, blanquer	172 11.
1740	Josep Santasusana, sabater	83 11.15s.	1798	Francesc Miquel, pagès	180 11.
1741	Domingo Bovets, sastre	40 11.	1799	---	195 11.
1742	Rafael Camps, veler	131 11.	1800	---	---
1743	Domingo Bovets, sastre	50 11.	1801	Joan Comas, hostaler	96,2 11.
1744	Tomàs Fàbregas, sabater	71 11.	1802	Joan Comas, hostaler	96,2 11.
1745	Gaspar Corominas, traginer	97 11.10s.	1803	Joan Comas, hostaler	96,2 11.
1746	Bonaventura Soler, sastre de Santpedor	102 11.10s.	1804	Joan Comas, hostaler	100 11.
1747	Gaspar Caldoliver, sabater	132 11.	1805	Anton Ballaró, de Santpedor	50 11.
1748	Tomàs Fàbregas, sabater	60 11.	1806	Josep Pujol, de Santpedor	62 11.10s.
1749	Maurici Soler, ferrer	92 11.10s.	1807	Sadurní Tatger, de Salelles	52 11.
1750	Miquel Terrades, veler	90 11.	1808	Joan Comas, hostaler	50 11.
1751	Maurici Savila, pareire	162 11.10s.	1809	Josep Pujol, de Santpedor	75 11.
1752	Maurici Fransoy, sastre	100 11.	1810	---	109 11.
			1811	Valentí Valls, veler	108 11.
			1812	Joan Comas, hostaler	125 11.

QUADRE 5.7

Evolució de l'arrendament del delme de la verema de SANT JOAN DE VILATORRADA-SALELLES (1695-1733).

ANY	ARRENDATARI	PREU ANUAL (ll.)
1695	---	-
1696	Miquel Creus, paraire	7 ll.
1697	---	-
1698	Miquel Creus, paraire	25 ll.
1699	Francesc Febres/Fèlix Dalmau Pere Morell, blanquers	22 ll. 10 s.
1700	Josep Coma, blanquer	13 ll.
1701	Miquel Creus, paraire	8 ll. 10 s.
1702	Bonifaci Pla, veler	17 ll.
1702	Pere Morell, blanquer	18 ll.
1704	Ignasi Grau, cirugià	19 ll. 10 s.
1705	Francesc Ignasi Torras Sta. Catarina	17 ll.
1706	Bonifaci Pla, veler	9 ll.
1707	---	-
1708	---	-
1709	Emmanuel Guaisa, paraire	16 ll. 10 s.
1710	Pere Morell, blanquer	30 ll.
1711	Tomàs Pujol, perxer	30 ll.
1712	Diego Viladerams, corder	32 ll. 10 s.
1713	---	-
1714	---	-
1715	Fèlix Subirats, veler	30 ll.
1716	Damià Dalmau, blanquer	19 ll.
1717	Fèlix Subirats, veler	6 ll.
1718	Anton Subirà i altres	8 ll.
1719	Anton Subirà, pagès	17 ll.
1720	Anton Subirà, pagès	17 ll.
1721	---	-
1722	Josep Fransoy, sastre	10 ll.
1723	Damià Dalmau, blanquer	30 ll.
1724	Domingo Bovets, sastre	6 ll.
1725	Domingo Bovets, sastre	13 ll.
1726	Bernat Pagès	6 ll.
1727	Joan Bohigues, menor	5 ll. 10 s.
1728	Maurici Santpere, pagès	19 ll.
1729	Maurici Santpere, pagès	19 ll.
1730	Fructuós Morros, adroguer	27 ll.
1731	Josep Santpere, pagès	5 ll. 15 s.
1732	Domingo Bovets, sastre	11 ll.
1733 (*)	Maurici Soler, ferrer	19 ll.

(*) A partir de 1734 conjuntament amb les veremes del GROS.

QUADRE 5.9

L'evolució de l'arrendament dels delmes dels grans del terme de Manresa, 1726-1812.

ANY	ARRENDATARI	ANUALITAT (lliures)	INDEX 1726-1741=100
1726	La Ciutat	435,4	82,5
1727	La Ciutat	312,6	59,3
1728	La Ciutat	510,5	96,8
1729-1731	Rafael Camps, encepador	516,6	98,-
1732-1734	Josep Santpera, pagès	533,3	101,2
1735-1737	Francesc Llor, veler	550,6	104,4
1738-1740	Tomàs Fàbregas, sabater	585	111,-
1741-1743	Tomàs Fàbregas, sabater	620,3	117,7
1744-1746	Francesc Moliner, pagès	640	121,4
1747-1749	Josep Amorós, traginer	633,3	120,1
1750-1752	Tomàs Fàbregas, sabater	711,6	135,-
1753-1755	Bonifaci Pla, veler	866,6	164,4
1756-1758	Josep Aris, espardenyer	673,3	127,7
1759-1761	Joan Dalmau, espardenyer	858,3	162,8
1764-1764	Anton Claris, pagès	729,5	138,4
1765-1767	Anton Claris, pagès	807,3	153,1
1768-1770	Josep Moliner, pagès	999,8	189,5
1771	Ramon Aris, corder	1205	228,6
1772	Francesc Torras, corder	1200,5	227,7
1773	Jaume Terrades, veler	1200	227,6
1774	Josep Barjau, blanquer	1333	252,9
1775	Jaume Terrades, veler	1305	247,5
1776	Josep Coma, blanquer	1425	270,3
1777	Josep Amorós, veler	1282	243,2
1778	Josep Amorós, veler	1267	240,3
1779	Josep Barjau, blanquer	1433	271,8
1780	Josep Barjau, blanquer	1467	278,3
1781	Isidre Riera, traginer	1488	282,3
1782	Josep Barjau, blanquer	1562	296,3
1783	Tomàs Magnet, corder	1482	281,1
1784	Andreu Valls, cisteller	1463	277,5
1785	Joaquim Barjau, blanquer	1499	284,3
1786	Joaquim Barjau, blanquer	1607	304,8
1787	Joan Rovira, pagès	1667	316,2
1788	Tomàs Fàbregas, sabater	1350	256,1
1789	Ignasi i Francesc Cots, ?	1551	294,2
1790	Andreu Valls, cisteller	1905	361,4
1791	Tomàs Fàbregas, sabater	1750	331,9
1792	Valentí Valls, veler	1821	345,4
1793	Josep Ignasi Pla, adroguer	1908	361,9
1794	Anton Morros, blanquer	2600	493,2
1795	Josep Barjau, blanquer	2452	465,1
1796	Josep Vilarrubí, menor, corder	2767	524,9
1797	Josep Barjau, blanquer	2704	512,9
1798	Josep Vilarrubí, corder	2402	455,6
1799	Ignasi Santassussana, tintorer	2370	449,6
1800	---	---	---
1801	Joan Comas, hostaler	1000	189,7
1802	Joan Comas, hostaler	1000	189,7
1803	Joan Comas, hostaler	1000	189,7
1804	Llorenç Biatriu, pagès	2835,3	537,8
1805	Llorenç Biatriu, pagès	2835,3	537,8
1806	Llorenç Biatriu, pagès	2835,3	537,8
1807	Joan Comas, hostaler	1833,3	347,8
1808	Joan Comas, hostaler	1833,3	347,8
1809	Joan Comas, hostaler	1833,3	347,8
1810	---	1800	341,4
1811	Valentí Valls, veler	1800	341,4
1812	Joan Comas, hostaler	2305	437,2

QUADRE 5.10

L'evolució de l'arrendament del trentè dels grans que es collien a les terres de regadiu del terme de Manresa, 1722-1808.

ANY	ARRENDATARI	ANUALITAT (lliures)	INDEX 1726-1741=100
1722	Anton Subirà, pagès	325	73,4
1723	Anton Subirà, pagès	370	83,6
1724-1726	Felip Tarrida, pagès	426,3	96,3
1727-1729	Anton Subirà, pagès	376,6	85,1
1730-1732	Maurici Santpera, major, pagès	402,3	91,-
1733-1735	Anton Subirà, pagès	420,-	94,9
1736-1738	Anton Subirà, pagès	450,-	101,6
1739-1741	Anton Subirà, pagès	570,-	128,7
1742-1744	Tomàs Fàbregas, sabater	620,-	140,-
1745-1747	Anton Subirà, pagès	630,-	142,3
1748-1750	Tomàs Fàbregas, sabater	666,-	150,5
1751-1753	Antoni Claris, pagès	741,6	167,5
1754-1756	Josep Santpera, pagès	854,-	192,9
1757-1759	Joan Coll, sastre	733,-	165,6
1760-1762	Francesc Oller, veler	797,-	180,-
1763-1765	Pau Fàbregas, botiguer panyos	765,3	172,9
1766	Fructuós Oller, corder	970,-	219,1
1767	Josep Moliner, pagès	980,5	221,5
1768	Jaume Terrades, veler	1260	294,6
1769	Jaume Terrades, veler	1150	259,8
1770	Jaume Terrades, veler	1238,5	279,7
1771	Anton Morros, assaonador	1300	293,6
1772	Anton Morros, assaonador	1301	293,9
1773	Anton Morros, assaonador	1280	289,1
1774	Jaume Terrades, veler	1290	291,4
1775	Josep Barjau, blanquer	1296	292,7
1776	Josep Coma, blanquer	1404	317,1
1777	Fructuós Oller, corder	1260	284,6
1778	Josep Moliner, pagès	1234	278,7
1779	Josep Barjau, blanquer	1337	302,-
1780	Josep Barjau, blanquer	1255	283,5
1781	Isidre Riera, traquiner	1401	316,4
1782	Serafi Brunet, veler	1568	354,2
1783	Josep Barjau, blanquer	1462	330,2
1784	Josep Amorós, veler	1395	315,1
1785	Joan Omedas, veler	1360	307,2
1786	Joan Omedas, veler	1361	307,4
1787	Joan Rovira, (...)	1441	325,5
1788	Josep Barjau, blanquer	1305	294,8
1789	Ignasi i Francesc Cots, (...)	1454	328,4
1790	Ignasi Cots, paraire	1806	407,9
1791	Anton Morros, blanquer	1654	373,6
1792	Maurici Perramon, pagès	1792	404,8
1793	No consta el nom	1800	406,6
1794	Tomàs Fabrega, sabater	2306	520,9
1795	Francesc Cots, paraire	2406	543,4
1796	Josep Ignasi Pla, adroguer	2640	596,3
1797	Jaume Boigas, tintorer	2630	594,-
1798	Josep Vilarrubí, corder	2054	463,9
1799	Ignasi Santasusana, tintorer	2370	535,3
1800	---	---	---
1801	Joan Comas, hostaler	1000	225,9
1802	Joan Comas, hostaler	1000	225,9
1803	Joan Comas, hostaler	1000	225,9
1804	Llorenç Blatriu, pagès	2586	584,1
1805	Llorenç Blatriu, pagès	2586	584,1
1806	Llorenç Blatriu, pagès	2586	584,1
1807	---	2000	451,7
1808	Joan Comas, hostaler	1808	408,4